This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

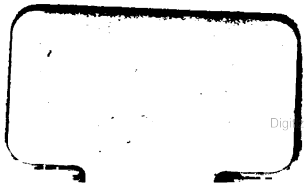
Digitized by Google

AGR
Digitized by Google
Lazar

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SVENSKA

MILLIONÄRER

NY FÖLJD

VI

Digitized by Google

Digitized by Google

SVENSKA MILLIONÄRER

MINNEN OCH ANTECKNINGAR

AF

LÅZARUS

10th
TIONDE SAMLINGEN

STOCKHOLM 1905,
AKTIEBOLAGET VARIAS BOKTRYCKERI.

Digitized by Google

372430

Digitized by Google

Johan Anders August Röhss

Digitized by Google

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

Digitized by Google

Johan Wilhelm Smitt

föddes på Öfver Järfva kronogård i Solna socken år 1821. Tjugufem år tidigare eller år 1796 hade konungagunstlingen, den snillrike Elis Schröderheim på samma gård utandats sin sista suck och slutat sitt omväxlande lif. I sitt filosofiska begrundande af detta lifvets förgänglighet och fåfänglighet kunde dock den fantasirike mannen svårligen ana, att om ett kvartsekel skulle i hans torftiga hydda under dess låga tak komma att födas nittonde seklets rikaste man inom hela Sveriges rikes landamären.

De sista åren utaf Schröderheims tillvaro var hans olycksperiod, en tid full af djupa sorger och bittra missräkningar. Visserligen bibehöll han Gustaf III:s ynnest och förtroende hela dennes lif igenom, men detta skedde på bekostnad af hans husliga frid och hans makas lif.

Digitized by Google

Detta despotens beteende mot sin trogne tjänare är ett af de slående bevisen på karaktärens låghet hos snillekonungen Gustaf III, om hvilken Alexander Dumas ger det bitande vedermälet:

»Den lille svenske konungen, som på de stora Vasarnes tron ville inplantera dynastien Valois laster.»

Först efter döden fick Schröderheims minne en ringa upprättelse, och den kom från Ladugårdslands församlings kyrkoråd. Schröderheim hade under sin statssekreteraretid varit i tillfälle att bevisa denna församling åtskilliga tjänster, och som erkänsla härför upplät församlingens kyrkoråd åt honom fritt lägerställe i ett numera igenmuradt grafhvalf inom kyrkan.

Schröderheim innehade Öfver Järfva gård som donation, d. v. s. utan arrendeafgift. Till gården höra 120 tunnland åker af god beskaffenhet, och med dess gynnsamma läge strax utom hufvudstaden borde Schröderheim, som ensam person, här hafva kunnat bärga sig förträffligt, men så var icke förhållandet; han lefde i stor fattigdom, för att icke säga misär. Däremot J. W. Smitts fader, som betalte arrende för gården, redde sig förträffligt och gaf sina fyra barn god uppfostran.

* * *

Digitized by Google

Johan Wilhelm Smitts första employ var, när han som superkarg 1840 medföljde premierlöjtnanten Göran Adolf Oxehufvud på dennes planerade världsomsegling med briggen Oscar. Expeditionens ändamål var att bilda unga sjömän för såväl Kungl. Maj:ts flotta som för kofferditjänst.

Som styrman var engagerad den sedan så store bankdirektören André Oscar Wallenberg, hvilkens medfödda fina väderkorn redan under expeditionens första veckor vädrade, att det icke stod rätt bra till med drätselverket ombord. Alltnog, André Oscar steg i land i Lissabon och anträdde hemresan med ett svenskt fartyg, som lastade salt i St. Ybes. En af de få ännu lefvande (måhända den ende) deltagarne i denna expedition är friherre Carl Johan Alfred Skogman, född år 1820, hvilken äfven deltog i fregatten Eugenies världsomsegling under konteramiral Virgins befäl år 1850—1852. Oxehufvud var emellertid en stor skälm, som sålde fartyget i Buenos Ayres och lät de unga sjömansadepterna taga sig fram bäst de kunde. Själf köpte han sig där en landtegendom, där han lefde ända till sin död 1852.

Bland de på bar backe försatte var ock J. W. Smitt. Men han hörde dock ej till det slags folk, som låter förbluffa sig.

Vulgärt uttryckt — han spottade i näfvarne och tog tag igen. Med två tomma händer lyc-

Digitized by Google

kades han starta en liten vinhandel, som han raskt upparbetade till en af de förnämsta i den branschen i Buenos Ayres. Vid Smitts ankomst till Argentina regerades landet med diktatorisk makt och myndighet af presidenten Rosas, hvilken under 25 års tid förde ständiga tvister med grannstaterna, och hvilken tid karaktäriserades af inre oroligheter af vildaste slag. Detta var en god jordmån för J. W. Smitts kraftiga och praktiska sinnelag, och han lyckades äfven slå mynt däraf. Han slog sig på ett farligt, men tillika mycket inbringande yrke, i det han befraktade blockadbrytare, hvilket tillförde honom en betydande förmögenhet. Denna förkofrade han tillika genom inköp af stora jordområden, på hvilka han hufvudsakligast idkade boskapsskötsel. La Plata (Silfver-) flodens båda hamnstäder Buenos Ayres och Montevideo besöktes på den tiden årligen af ett icke ringa antal norska segelfartyg, hvilka därstädes med stor fördel förytterade sina trälaster. Detta gaf J. W. Smitt anledning att sätta sig i kommunikation med sina gamla vänner i Stockholm, grosshandlaren Lars Johan Hierta och garfvaren Jacob Westin. Till den förre sålde han talj för dennes ljus-, såp- och tvålfabriker vid Liljeholmen samt till den senare råa, saltade hudar för Westins garfverier på Kungsholmen, och på samma gång betingade han sig billiga returfrakter med de små fartygen.

Digitized by Google

Emellan Hierta och Smitt existerade den lifligaste vänskap, och till minne däraf har J. W. Smitt omhuldat de båda stiftelserna L. J. Hiertas minne och Stockholms högskola med de rikaste donationer. I medium af 1850-talet realiserade J. W. Smitt sina domäner i Argentina och återvände till Sverige. Lyckan understödde från början de klokt planerade företag, uti hvilka han placerade sina från Argentina hemförda kapitaler. A. O. Wallenberg, hans gamle vän och kamrat på briggen Oscar, var då sysselsatt med att konstruera sin Enskilda bank, hvilken startade 1856.

Aktiekapitalet, en million kronor, tecknades på några få händer; dock fick ingen engagera sig för mera än högst 100 aktier. J. W. Smitt tecknade sig för 100 aktier, hvilka han kontant likviderade med 100,000 riksdaler. Icke allenast han erhöll under en följd af år tjugufem procents årlig utdelning på dessa aktier, utan han invaldes äfven i bankens direktion. Denna befattning visste han att för sig göra synnerligen lukrativ, genom att skaffa den s. k. brännvins-Smithen (L. O. Smith) erforderligt förlagskapital till sin stora och vinstgifvande affär, hvilket skedde genom af J. W. Smitt accepterade och af L. O. Smith trasserade växlar, hvilka belånades i Stockholms Enskilda bank. Att J. W. Smitt icke gjorde denna väntjänst för intet, utan »prosade» rätt snällt med L. O., må egentligen ej

Digitized by Google

förtänkas honom, ty han stod en högst betydlig risk. Emellertid var denna affär emellan de båda gentlemännen fullkomligt *fair play,* ehuru L. O. Smith sedermera i den på 1870-talet af Hugo Nisbeth startade tidningen Figaro drog fram den inför det ärade publikum. Dessa publikationer, »De bello Smith & Smitt», hafva ett så stort intresse, att de böra bevaras för den närvarande generationen, hvadan vi skola återgifva en del af dessa märkvärdiga transaktioner.

En annan affär, på hvilken J. W. Smitt förtjänade millioner med en ringa insats, vilja vi omnämna.

Öfverstelöjtnant Salomon Arvid Bernhard Nils Gustaf von Cederwald innehade en fideikommissegendom på Kungsholmen, bestående af ett hus på Fleminggatan med därtill hörande stora tomtområden, hvilka ej gåfvo någon nämnvärd afkastning.

J. W. Smitt förespeglade den opraktiske militärpersonen, hvilken icke tänkte längre än hans näsa var lång, fördelen utaf att förvandla egendomen till ett penningefideikommiss och erbjöd sig att köpa fastigheten för 100,000 riksdaler. Märkvärdigt nog, nappade Cederwald på den utlagda kroken och sväljde den, men ännu märkvärdigare var, att Kungl. Maj:t gaf sitt bifall till egendomens försäljning emot att köpesumman (100,000 riksdaler) insattes i riksbanken som fideikommissmedel, och där är kapitalet fortfarande innestående, löpande med 3 ½ % ränta. När

Digitized by Google

J. W. Smitt väl fått lagfart på egendomen, ställde han sig i några år som dansken säger: *bag busken at lure*... Men i början af 1880-talet begynte han realisera sina tomter, sedan den nya Fleminggatan blifvit utlagd. I köpeskillingar för dessa tomter har J. W. Smitt inhöstat omkring två millioner kronor, och hvad som är kvar däraf ännu, i J. W. Smitts sterbhus ägo, har ett taxeringsvärde af 300,000 kronor. På Kungsholmen anlades i slutet af 1850-talet det nuvarande Sanct Eriks bryggeri. Affären gick dåligt från början under flere år, tillfölje af att oskickliga bryggmästare icke lyckades producera något godt öl, hvadan aktierna i företaget blefvo nära nog värdelösa. J. W. Smitt begagnade denna konjunktur: han inköpte så många aktier han kunde komma öfver till ytterst låga värden. När J. W. S. fått aktiemajoritet i bolaget, vände bladet sig hastigt. Firmanamnet ändrades från Kungsholms nya bryggeriaktiebolag till Sanct Erics bryggeriaktiebolag. Dess styrelse har bestått af Smitt, bagaren Aug. Reinhold och professor O. E. Westin. Inbetaldt kapital 800,000 kronor, aktiernas nominella belopp 100 kronor. Utdelningarna hafva åren 1895 och 1896 varit tretio procent, åren 1897 och 1898 fyratio procent, 1899 femtio procent och de följande åren sextio procent. I detta briljanta företag innehade J. W. Smitt de flesta aktierna.

* * *

Digitized by Google

Första sammandrabbningen emellan J. W. Smitt och L. O. Smith skedde inför Stockholms rådhusrätt den 1 Mars 1879. Bägge parterna infunno sig ej personligen, utan representerades af två andra »gentlemän». För käranden uppträdde vice häradshöfdingen Emil Asker och för svaranden (J. W. Smitt) notarien B. O. Rudebeck. Tidningen Figaros dåvarande redaktör Hugo Nisbeth gaf följande lilla karaktäristik angående de båda antagonisterna.

»L. O. Smith, född år 1837, härstammar från Blekinge och är född af fattiga föräldrar inom Asarums socken. Snart faderlös upptogs han af en i Karlshamn boende köpman, hvars namn han antog. Hans barndom utmärkte sig för raskhet och självständighet, och hans starka vingar buro honom snart till Stockholm, som erbjöd honom ett större verksamhetsfält. Han förde sin oförtrutenhet och självständighet med sig dit, och under det han hårdt arbetade för sin ekonomiska existens, af hvilken äfven berodde en del fattiga nära släktingar, fann han dock tid för kunskapers inhämtande. Och att dessa icke äro obetydliga, därom vittnar bäst det framgångsrika sätt, med hvilket han fört pennan i brännvinsstriden mot åtskilliga s. k. vetenskapliga auktoriteter, och i hvilken strid han visserligen icke drog kortaste strået. Om ock icke vetenskapligt hemma i, så rör han sig dock obehindradt i tal och skrift med fyra à fem främmande språk och

Digitized by Google

har i öfrigt vetat att förvärfva sig en allmänbildning af lifskraftig beskaffenhet. Väl ankommen till Stockholm, kastade han sig efter någon tid på brännvinsaffärer, och den energi och fyndighet, som han därvid utvecklade, och som kulminerade i det storartade Reymersholmsetablissementet och införandet af absolut rent brännvin, äro för väl kända för att behöfva framhållas. Här är en, relativt taget, ännu ung man, till växten icke öfver medelmåttan, med något litet anlag för fetma. Små ljusa mustascher pryda hans fylliga ansikte, som bär godmodighetens och tillfredsställelsens prägel. Han yttrar sig med stor lätthet, och de lifliga ögonen vittna om en verksam och upparbetad hjärna. Man antager, att han samlat en betydande förmögenhet.

Om svarandeparten, förmodligen äfven snart kärande i målet, känner man icke så mycket. Som yngling var han en af de kadetter (felaktigt, ty han var superkarg, d. v. s. aflönad räkenskapsförare eller bokhållare) som åtföljde den sorgligt ryktbara Oxehufvudska expeditionen. När denna gick sönder, stannade den unge Smitt kvar i den nya världen och begaf sig ned till den Argentinska republiken. Här vistades han en betydande tidrymd och påstås genom lyckade spekulationer i boskapshjordar och importvaror ha samlat en efter våra förhållanden stor rikedom. Med denna ankom han år 1856 tillbaka

Digitized by Google

till fäderneslandet och bosatte sig i Stockholm. En tid en af direktörerna i Stockholms Enskilda bank, har han sedan dess lefvat som kapitalist. Han är till längden något öfver medelmåttan, smärt och senfullt byggd. Hans ansikte, brändt af en varmare sol än vår, är skarpt markeradt, prydt af ett kastanjebrunt helskägg, och hans ögon äro hvassa och genomträngande. Hans tal är kort, distinkt och vittnar om en mogen tankegång».

* * *

Efter denna korta ingress, som vi ansett oss böra göra till deras tjänst, som icke känna de båda tvistande parterna, låta vi de tillgängliga handlingarna tala sitt eget språk.

Till Stockholms Rådhusrätt!

Härmed får jag vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å generalkonsuln och riddaren J. W. Smitt, med påstående att han, som från tvenne af mig till honom utfärdade reverser, hvardera å 100,000 kronor, skiljt de till samma reverser hörande hypoteker, samt för dessa hypotek, bestående af tvänne utaf Vin- och Spirituosa-aktiebolaget till mig eller ordres utgifna, redan vid hypoteringstillfället förfallna skuldsedlar likaledes å 100,000 kronor hvardera, hos Svartlösa härads rätt sökt bolaget i konkurs, måtte för detta sitt brott ådömas ansvar enligt

Digitized by Google

22 kapitlet 12 paragrafen Strafflagen, samt därjämte, enligt 6 kapitlet 1 paragrafen i samma lag, kännas skyldig att för den skada han härigenom förorsakat och om hvars betydande omfång jag under målets handläggning vill åstadkomma bevisning, utgifva ett skadestånd, som jag nu endast approximativt kan uppgifva till 300,000 kronor, äfvensom ersätta rättegångskostnaden. Fri och öppen talan förbehålles. Stockholm den 21 Februari 1879.

L. O. Smith.

Härå erhöll herr L. O. Smith i följande Mars månad en så lydande genstämning:

Till Stockholms Rådhusrätt!

Som f. grosshandlaren L. O. Smith i ett till Stockholms Rådhusrätt den 1 sistl. Mars ingifvet anförande, om hvars vidsträckta spridning genom tryck han jämväl dragit försorg, mot bättre vetande, i uppenbar afsikt att kränka min heder och nedsätta mitt medborgerliga anseende tillåtit att framställa mig såsom ett »koncentreradt samhällsondt», en »industriens vampyr» och en »affärslifvets kräfta», som i egenskap af förlagsgifvare sökt tillskansa sig oskälig vinst och därför bör hallstämplas såsom den mest samvetslöse af sådana personer, som lagen kallar »ockrare» m. m., och enär herr Smith själf vet, att hela denna skrift utgör en väfnad af osanningar, hvilka, i beräkning att skada, nedskrifvits, får jag — än-

Digitized by Google

skönt hvar och en, som läser hans anförandèn, måste finna att han själf, måhända mot sin vilja, på ett ganska ampert sätt vederlagt dessa skymfliga tillmälen, i det han förklarat, dels att han själf icke fallit offer för mitt »provisionssystem», dels att han med tillhjälp af de penningar, jag försträckt honom, varit i tillfälle att samla »en större förmögenhet», utan att kunna uppgifva *en enda* »af de många», som fallit offer för min vinningslystnad — vördsamt anhålla om stämning å herr L. O. Smith till Stockholms rådstufvurätt, under yrkande, att han, som af hat och illvilja framkastat förberörda beskyllningar mot min person samt jämväl i öfrigt i sitt anförande förnärmat mig, måtte ådömas straff enligt 16 kap. 8:de och 9:de §§ rättegångsbalken samt vidare, med hänsyn till brottets beskaffenhet och den omständigheten, att anförandet genom hans försorg blifvit i tryck utspridt till en större allmänhets kännedom, i uppenbar afsikt att ärekränkningen skulle väcka synnerligt uppseende, att straffet icke må sättas lägre än till sex månaders fängelse, hvarförutan jag anhåller dels att blifva tillerkänd ersättning för mina rättegångskostnader, dels att herr L. O. Smith förständigas besörja tryckning i tvänne af hufvudstadens mest spridda tidningar af rättens protokoll och blifvande dom.

J. W. Smitt.

Digitized by Google

I en inlaga till Stockholms rådhusrätt, daterad den 1 Maj 1879, vilja vi göra följande utdrag, däruti J. W. Smitt uttrycker sig sålunda:

»Jag har med mycken förvåning läst, att herr L. O. Smith har väl reda på min förste principal, hvilken i Uraguay var furnissör för Oribe's trupper och sedermera flyttade till Buenos Ayres, dit jag åtföljde, för att blifva superkarg på »balleneran». Om förhållandet till denne principal och hans familj, om blokadbrytningen vid Buenos Ayres och kompanjonernas behandling, om detta och annat mera därute timadt kunde jag berätta åtskilligt ur den lefnadsbeskrifning, som jag har i mitt förvar, men jag gör ifrån allt detta ett stort hopp till mitt förhållande till lifmedikus Säve, Fors sågverksbolag och senast aflidne grosshandlaren Gustaf Kjellins sterbhus. »Branschen är mig förhatlig, och jag tiger» — säger herr L. O. Smith i djupa mystiska andetag, öfverlämnande åt läsarens djärfvaste inbillningskraft att tänka hvad han behagar. Allt detta låter ju visserligen tragiskt, men det faller in i det komiska, då herr Smith gör mig till superkarg på »balleneran», d. v. s. en långsträckt rodd- eller segelbåt. På detta mystiska fartyg, herr L. O. Smiths *ballenera*, lastad med

Digitized by Google

lögn, smädelse och förtal, gör jag honom till superkarg och uppmanar honom att skyndsammast möjligast inskeppa sig jämte sina skepparhistorier, »principalen», »kompanjonerna», »lefnadsbeskrifningen» och sina medhjälpare i hopsättandet af alla dessa nidskrifverier och segla rakt in i — odödligheten».

Och J. W. S. fortsätter: »Hr Smith yttrar, att han i dagens fulla belysning framdrager äfven sådana procentare, som på den sociala skalan stå högt öfver pantlånaren, dessa »riddare af kassakistan», som suga industriens märg.

Jag vågar blotta lögnaren, belackaren och utspridaren af det hemliga och öppna giftdrypande förtalet, hvilken är uslare än procentaren, ty han ockrar på folks heder och ära samt på sin nästas goda namn och rykte. Om det finnes någon rättvisa, så måste hr L. O. Smith, som jag åtalat för ärekränkning, dömas till det strängaste straff lag stadgar, ty det allmänna rättsmedvetandet skulle på det djupaste kränkas, om en person, »hvars» — för att begagna hr L. O. Smiths egna ord — »bord är fint, hvars rock är fin, hvars samvete är fint», och som skryter med att äga millioner, skulle fällas till några hundra kronors böter. Utslaget i detta mål må falla huru som helst, så står däröfver det allmänna medvetandet och känslan af hvad som är an-

Digitized by Google

ständigt, rätt och hederligt, och inför denna domstol är herr L. O. Smith redan dömd».

* * *

Rättegången slutade med, att Lars Olsson Smith blef i Rådhusrätten dömd till fem månaders fängelse, i Hofrätten och hos Kongl. Maj:t till tre månaders, hvilket straff emellertid efterskänktes genom Kongl. Nåd, sedan Smith skänkt 100,000 kronor till Stockholms högskola. Utan vidare anspelning, vare sig på J. W. eller L. O., rinner följande sentence författaren i minnet:

»Två skälmar göra ett par!»

Generalkonsul J. W. Smitts testamente.

Då det säkerligen skall intressera våra läsare, meddela vi här in extenso mångmillionärens efterlämnade testamente.

Det lyder:

»Jag Johan Wilhelm Smitt förklarar härmed, efter moget betänkande, min yttersta vilja i afseende å den egendom, som vid min död i mitt bo befinnes och som jag *ensam* förvärfvat, vara följande:

Digitized by Google

1:o De bestämmelser, som äro gjorda i föregående testamentariska förordnanden, varda härmed återkallade och upphäfda.

2:o Min kära hustru Eufrosyne Amalia Lundmark skall, såsom sin del af boet, dels bibehålla hvad hon förut af mig erhållit, dels ensam äga alla i boet befintliga lösören af möbler, husgeråd och inventarier samt fasta egendomen $^6/_8$ mantal Tranarö i Ingarö kapellag med kreatur, gröda och inventarier, dels bekomma en lifränta af åtta tusen (8,000) kr. årligen, betalbar halfårsvis under hennes återstående lifstid, dels dessutom en summa af fyra hundra tusen (400,000) kr. att af henne efter godtfinnande disponeras.

3:o Hvardera af mina tre barn, Carl Manuel, Johan Edvard och Hilda Anna Rudolfina, skall erhålla dels en summa af fyra hundra tusen (400,000) kr. och dels ytterligare en lifränta af fem tusen (5,000) kr. att halfårsvis till dem under deras återstående lifstid betalas.

4:o Utöfver i föregående punkter bestämda belopp skall bemälda min hustru och hvartdera af mina tre barn erhålla ytterligare två hundra tusen (200,000) kr.

5:o Skulle något af mina barn före mig aflida och efterlämna bröstarfvingar, en eller flera, skola dessa träda i den aflidnes rätt och erhålla hvad till denne blifvit testamente-

Digitized by Google

radt, utom hvad angår lifräntebelopp, som i sådan händelse förfaller; finnes icke bröstarfvinge, erhålla den aflidnes syskon på samma sätt hvad den aflidne skulle bekommit.

6:o Till min dotterdotter Eva Nordenskiöld gifver jag ett belopp, tillräckligt att på ofvan nämndt sätt åt henne förvärfva en lifränta af fem tusen (5,000) kr. årligen, och till barnen af min son Edvard i äktenskap med Agda Johnsson, om de vid mitt frånfälle äro ett eller flera, ett så stort belopp, som är tillräckligt att åt hvarje barn förvärfva en lifränta af två tusen (2,000) kr. årligen.

7:o Till hvardera af mina syskon Emil, August och Hilda gifver jag ett hundra tusen (100,000) kr. till full ägo.

Skulle någon af mina syskon före mig aflida och efterlämna make eller maka, skall den efterlefvande maken eller makan träda i den aflidnes ställe och erhålla hvad till honom eller henne blifvit här testamenteradt. Skulle både min broder August och hans hustru före mig aflida, träda deras bröstarfvingar i deras ställe och erhålla till laga fördelning hvad till de aflidne blifvit här testamenteradt.

Dessutom gifver jag till min nu ogifta brorsdotter Gerda Smitt fyrtio tusen (40,000)

Digitized by Google

kr. och till min svåger f. d. auditören W. Lindahl tjugofem tusen (25,000) kr.

8:o Till min hustrus syster fröken Sofi Lundmark * gifver jag att fritt disponeras tio tusen (10,000) kr. och vidare en årlig lifränta af två tusen (2,000) kr. att halfårsvis betalas.

9:o Vare sig som hjälp, såsom minne af mig eller till bevis af vänskap gifver jag till efternämnda personer följande belopp, nämligen:

Till fru Hulda Sohlman, född Sandeberg, femtio tusen (50,000 kr.)

Till fru Hedda Drake, född Stenberij, tio tusen (10,000) kr.

Till min aflidne kusin Rudolf Stenberijs barn tillhopa tio tusen (10,000) kr. till laga delning.

Till fru Henriette Thorman, född de Maré, tio tusen (10,000) kr.

Till löjtnant Herman Sandeberg tio tusen (10,000) kr.

Till aflidne doktor Wilhem Saxilds i Köpenhamn barn tillhopa tio tusen (10,000) kr.

Till professor E. A. Nordenskiöld* tio tusen (10,000) kr.

Till fröken Marie Stjerncreutz sex tusen (6,000) kr.

---

* Nu död.

Digitized by Google

Till professor F. A. Smitts barn tillhopa tjugofem tusen (25,000) kr. till laga delning.

Till löjtnant Ernst Smitt i Göteborg, löjtnant Hjalmar Smitt vid Karlsborg och fröken Klara Smitt vid Saltsjöbaden fem tusen (5,000) kr. till dem hvardera.

Till drängen August Larsson på Tranarö tolf tusen (12,000) kr.

Till fröken Augusta Wilhelmina Söderqvist fyrtio tusen (40,000) kr.

Till Oscar Lundström, son till min aflidna portvakt Johanna Lundström, tio tusen (10,000) kr.

Till artisten Axel Ekblom tre tusen (3,000) kronor.

Till grosshandlaren Jacob Seligman tio tusen (10,000) kr.

Till fröken Louise Thörn *, fru Sofi Gadd, född Thörn, och fru Amalia Gråberg, född Smitt, i Karlskrona, fem tusen (5,000) kr. till dem hvardera.

Till kontorschefen hos Nitro-Glycerinaktiebolaget Carl Öberg fem tusen (5,000) kr.

Till vaktmästaren hos samma bolag Hj. Ulander ett tusen (1,000) kr.

Till vice konsul Thorsten Caspersson fem tusen (5,000) kr.

Till fröken Therèse Engström, som under

* Nu död.

Digitized by Google

många år ägnat öm omvårdnad åt min aflidna moster Edla Stenberij, tio tusen (10,000) kr.

Till min aflidne vän kommendören Axel Adlersparres fem barn tio tusen (10,000) kr.

Till doktor Adolf Grundahl två tusen (2,000) kronor.

Till doktor Carl Borg* på Kungsholmen två tusen (2,000) kr.

Till fru Hetten Kinander, född Grapengieser, tre tusen (3,000) kr.

Till fru Sigrid Hegardt, född Arvidson, två tusen (2,000) kr.

Till förut i tjänst hos mig varande fröknarna Matilda Alexandersson och Hedvig Engström tre tusen (3,000) kr. hvardera.

Till i tjänst hos mig varande Lovisa Axelina Gren, Maria Pettersson, Maria Magnusson och Mimmi Björkqvist fyra tusen (4,000) kr. till dem hvardera; men om någon af dem icke skulle vid mitt frånfälle vara kvar i min tjänst, erhåller hon endast 1,500 kr.

Till min f. d. kusk Johan Peter Carlsson* en lifränta af fem hundra (500) kr. årligen.

Dessutom till hvardera i min tjänst vid mitt frånfälle varande tjänare, därtill äfven hänföres trädgårdsmästaren Carlsson, om han då ännu är hos mig anställd, samt för-

* Nu död.

Digitized by Google

bemälde f. d. kusk, ett tusen (1,000) kr. oberäknadt hvad genom denna punkt förut gjorda dispositioner blifvit åt dem gjorda.

Till Augusta Wilhelmina Söderqvist skall ytterligare aflämnas två tusen (2,000) kr. att af henne, med hälften till hvardera, tillställas mina förra tjänarinnor Amelie och Christine, båda f. n. i N. Amerika, med hvilka hon korresponderar.

10:o Till Kungsholms församling i Stockholms barnkrubba gifver jag tio tusen (10,000) kr. att af barnkrubbans styrelse förvaltas i enlighet med de för samma barnkrubba gällande föreskrifter.

11:o Till Kungsholms församling i Stockholm och till fonden »Minne af civilingeniören August Emil Wilhelm Smitt för folkskolebarns bespisning», som bildats med till fonden förut af mig aflämnade 100,000 kr., gifver jag ytterligare ett hundra tusen (100,000) kr. att på de villkor, som i donationsbrefvet äro bestämda, emottaga och förvaltas.

12:o Anslår jag en summa af tjugo tusen (20,000) kr. att executorerne af detta mitt testamente användas i välgörande ändamål, till gåfvor åt fattiga personer i allmänhet, med fullkomlig frihet för exekutorerna att härvidlag åtgöra med bästa förstånd efter eget godtfinnande, med synnerligt afseende

Digitized by Google

fästadt å personer, tillhörande Kungsholms församling.

13:o Till kyrkorådet i Kungsholms församling i Stockholm skall öfverlämnas en summa af tjugo tusen (20,000) kr. att af kyrkorådet som en stående fond förvaltas och redovisas samt den årliga ränteafkastningen utdelas till behöfvande inom församlingen.

14:o Till Stockholms sjukhem för obotligt sjuka gifver jag tjugo tusen (20,000) till beläggande af två frisängar.

15:o Till stiftelsen i Stockholm för gamla tjänarinnor (nu vid Surbrunnsgatan) gifver jag tio tusen (10,000) kr. att af dess styrelse förvaltas och redovisas.

16:o Till Artisternas och Litteratörernas pensionsförening gifver jag fem tusen (5,000) kronor.

17:o Till Svenska likbränningsföreningen, speciellt för åstadkommande af ett värdigt likbränningskapell, gifver jag tjugo tusen (20,000) kr.; dock annulleras och upphäfves denna donation, i händelse jag redan under min lifstid aflämnar till föreningen nämnda belopp eller mera.

18:o Till Fattigfonden vid hälsobrunnen i Ronneby, min aflidne faders födelseort, gifver jag trettio tusen (30,000) kr., hvilka medel af hälsobrunnsbolagets styrelse till förvaltning emottagas och böra mot god säkerhet

Digitized by Google

göras fruktbärande samt i bolagets räkenskaper särskildt bokföras och förvaltningen årligen af bolagets revisorer granskas. Den årliga afkastningen äger bolagets styrelse i samråd med brunnsintendenten använda till understöd åt behöfvande sjuke, som besöka brunnsinrättningen, och företrädesvis att vid brunnslasarettet underhålla ett lämpligt antal sjuksängar utöfver det i bolagsordningen föreskrifna antal.

19:o Till en stående fond att emottagas af stadsfullmäktige i Ronneby stad och af dem, under stadens ansvar för fondens orubbade bestånd, förvaltas, gifver jag fyrtio tusen (40,000) kr. med villkor, att årliga räntan däraf tilldelas det läroverk i Ronneby, som meddelar för gossar och flickor gemensam undervisning, motsvarande den, som lämnas i statens allmänna läroverks tre lägsta klasser och, hvad flickorna beträffar, därutöfver så vidt omständigheterna medgifva; dock att medlen icke må användas till nybyggnad eller förbättring och underhåll af byggnad samt att, därest sådant läroverk, som ofvan är nämdt, icke skulle finnas eller af stadsfullmäktige icke anses förtjänt af understöd, räntan besparas för ofvansagda ändamål och ökar fondens kapital.

Digitized by Google

20:o Till Nordiska Museets byggnadsfond gifver jag tio tusen (10,000) kr.; till Entomologiska föreningen i Stockholm fem tusen (5,000) kr. för anskaffande af typsamlingar åt skolor af allmännare, nyttiga och skadliga insekter; till Mosskulturföreningen i Jönköping tio tusen (10,000) kr. som bidrag till åstadkommande af så kallade mosskolonier och till Svenska allmänna djurskyddsföreningen i Stockholm fem tusen (5,000) kr. att utgöra en stående fond, hvaraf årliga räntan må af föreningen för dess ändamål användas.

21:o Till Arbetareinstitutet i Stockholm gifver jag tjugo tusen (20,000) kr. att utgöra en stående fond, hvars afkastning skall användas till upprättande af föreläsningar i sådana ämnen som för industriel verksamhet kunna vara till gagn.

22:o Till högskolan i Stockholm gifver jag ett hundra tusen (100,000) kr. att bilda en stipendie- och understödsfond under benämningen af »Minne af civilingeniören August Emil Wilhelm Smitt», enligt de stadgar, som finnas detta testamente bilagda; dock förfaller och upphäfvas donationen i denna punkt, i händelse jag redan under min lifstid till högskolan för sagda ändamål öfverlämnar det donerade beloppet.

Digitized by Google

23:o Till högskolan i Stockholm gifver jag två hundra tusen (200,000) kr. att föröka Wagener Smitts fond för den kemiska undervisningen vid högskolan, på enahanda villkor, som vid fondens stiftande af mig blifvit bestämda, alltså med bibehållande af föreskriften, att ingen del af afkastningen får användas, innan högskolan vunnit likställighet med universiteten i Uppsala och Lund, beträffande examensrätt för kompetens till inträde i statens tjänst.

24:o Till högskolan i Stockholm gifver jag vidare två hundra tusen (200,000) kr. på följande villkor, som icke få rubbas eller ändras — vid påföljd att eljes kapitalet jämte räntor, hvarmed det under årens lopp blifvit ökadt, skall tillfalla mina arfvingar — nämligen: att kapitalet skall bilda en egen fond, i mitt namn, hvilken skall årligen särskildt redovisas, att hvarken kapitalet eller afkastningen får användas till byggnader eller annat ändamål än här bestämmes; att kapitalet skall årligen ökas med en femtedel af hvarje års ränta; att öfriga fyra femtedelar af hvarje års inkomst skall användas i första rummet till löner vid den juridiska undervisningen och, i fall under tidens lopp fondens tillgångar så medgifva, först då till aflöningar för undervisning i andra läroämnen, enligt styrelsens beröf-

Digitized by Google

vande; samt att icke fondens afkastning får användas förrän dels en juridisk fakultet vid högskolan kommit till stånd och dels vidare högskolan med afseende å kompetens för dess lärjungar att vinna anställning i statens tjänst erhållit likställighet med rikets universitet.

25:o Enär Stockholms högskolas likställighet med rikets universitet är af stor vikt och till erhållande af sådan likställighet torde, bland annat, mycket bidraga, att högskolan har en egen, lämplig byggnad för utöfvande af sin verksamhet, gifver jag högskolan till uppförande af en sådan byggnad en summa af fyra hundra tusen (400,000) kr., som högskolans styrelse äger emottaga och för sagda ändamål använda.

26:o Till en fond, kallad »Minne af civilingeniören August Emil Wilhelm Smitt för teknisk undervisning», gifver jag för honom en summa af ett hundra tusen (100,000) kr., hvaraf ränteafkastningen årligen skall utdelas som stipendier, hvarje å sex hundra (600) kr, till mindre bemedlade, flitige, sedlige och intelligente studerande vid Tekniska högskolan i Stockholm. Fonden, som öfverlämnas till Tekniska högskolans styrelse, skall af bemälda styrelse, under dess ansvar, förvaltas och redovisas, men stipendiernas utdelning bestämmes af högskolans lärare-

Digitized by Google

kollegium, därvid hvarje medlem i detta kollegium äger lika rösträtt; studerande vid kemiska afdelningen samt de, som med mig äro besläktade, böra särskildt komma i åtanke.

Stipendierna få af hvarje stipendiat åtnjutas *högst* tre år, och skulle något år skäl förefinnas att icke utdela alla lediga stipendier, må utdelning af sålunda innehållna stipendier till annat år uppskjutas.

27:o Till en fond, som skall kallas »Minne af Johan Wilhelm Smitt», gifver jag en summa af fem hundra tusen (500,000) kr., och skall vården och skötandet af denna fond omhänderhafvas af styrelsen för den i Stockholm befintliga stiftelsen »Lars Hiertas minne» att densamma *särskildt* förvalta och redovisa efter enahanda grunder, äfven i afseende å fondens successiva ökning genom en del af årliga räntans läggande till kapitalet, som för bemälda stiftelse äro gällande, endast med den ändring, att af fonden »Minne af Johan Wilhelm Smitt» bidrag icke må lämnas till de i 1:o momentet af stiftelsen »Lars Hiertas minne» urkund omförmälda så kallade sociala frågors undersökning eller utredning. Och skall fem procent af den årliga ränteafkastningen anslås till den eller de personer, som hafva

Digitized by Google

befattning med fondens bokföring och dess medels omedelbara uppbörd.

28:o Å de kontanta donationerna skall tilläggas två procent ränta från min dödsdag till dess medlen till vederbörande aflämnas, enär samtliga donationerna icke kunna på en gång utgå, utan först i den mån befintliga tillgångar hinna realiseras.

29:o De stämpelafgifter, som böra erläggas för testamenterade belopp, skola af boets tillgångar gäldas utan afdrag å de testamenterade beloppen.

30:o Den summa, som efter boets utredning och realisering, sedan alla dispositioner blifvit enligt testamentet fullgjorda och alla utgifter och kontanter för utredningen godtgjorda, kan vid skeende redovisning befinnas återstå, skall fördelas sålunda, att min hustru Eufrosyne Amalia Lundmark erhåller en femtedel, mina barn tillsammans tre femtedelar och min broder Augusts barn tillsammans en femtedel däraf; är något barn före mig aflidet och efterlämnat bröstarfvingar, träda dessa vid denna delning i den aflidnes rätt och ställe. På samma sätt förhålles med de dispositioner, som icke komma att utgå därför att testamentarierna före mig aflidit, dock att, ifall min kusin fru Hulda Sohlman skulle före mig hafva aflidit, hennes bröstarfvingar skola träda i

Digitized by Google

hennes rätt och erhålla till laga delning det belopp, som till henne testamenterats; allt detta därest jag icke framdeles skulle annorlunda därom bestämma och förordna.

31:o Skulle så inträffa, att min förmögenhet icke blefve tillräcklig för fullgörande af alla de i detta testamente af mig gjorda dispositioner, så skola de äga företräde i den ordning, hvari de i detta testamentes åtskilliga punkter äro uppräknade, så att punkten två utgår först, därefter punkten tre, och så vidare, och skola dispositionerna i samma punkt, där flera sådana finnas, med hvarandra brista så af mark som i mark.

32:o Till exekutorer af detta testamente förordnar jag härmed f. d. amiralitetsauditören Wilhelm Lindahl i Karlskrona samt rådmannen Johan Wretman och grosshandlanden Jacob Seligman i Stockholm, med anmodan, att dessa vänner benäget åtaga sig och sörja för att hvad jag härmed förklarat utgöra min yttersta vilja må befordras till verkställighet i enlighet med mina önskningar, för hvilket ändamål de äga att omhändertaga, realisera och försälja boets tillgångar, äfven hvad dess fastigheter beträffar, samt ombesörja anskaffandet af donerade lifräntor.

Exekutorerna skola såsom någon ersätt-

Digitized by Google

ning för sina besvär *hvardera* uppbära tjugufem tusen (25,000) kr. jämte godtgörelse för särskilda utgifter och kostnader för utredningen. Skulle under utredningen i någon fråga uppstå emellan exekutorerna olika meningar, gäller den, som omfattas af auditören Lindahl, hvilken bäst känner mina afsikter och önskningar. I den händelse någon af nämde exekutorer skulle före mig eller under utredningen aflida, förordnar jag, att lektorn vid Tekniska högskolan O. E. Westin eller vice konsuln Thorsten Caspersson måtte åtaga sig den aflidnes åliggande, emottagande uppdraget i den ordning de här blifvit nämda.

Slutligen förordnar jag, att min begrafning må ske med all enkelhet, utan kransar och blommor, icke något liktal hållas samt liket förbrännas vid Stockholms krematorium och askan nedsättas i mitt grafställe å Stockholms kyrkogård.

Karlskrona den 12 december 1896.

J. W. Smitt.

(Vittnen).

Såsom tillägg och ändring i det af mig den 12 dec. 1896 upprättade testamente förordnar jag härmed:

1:o Att dispositionen i § 10 af testamentet till förmån för Kungsholms församlings barn-

Digitized by Google

krubba återkallas och upphäfves, enär jag redan under min lifstid till församlingen för samma ändamål öfverlämnar det testamenterade beloppet.

2:o Att likaledes dispositionen i § 22 till högskolan i Stockholm för bildande af en stipendiefond återkallas och upphäfves, sedan jag redan till högskolan öfverlämnat för samma ändamål det testamenterade beloppet.

3:o Att hvartdera af de barn, som blifvit födde eller framdeles före mitt frånfälle kunna komma att födas i äktenskapet mellan min dotter Hilda Anna Maria Rudolfina och doktor Albert Pauli, skall erhålla ett belopp, tillräckligt att åt hvardera förvärfva en lifränta af 2,000 kr.

4:o Att min son Edvards efterlämnade änka, fru Agda Smitt, född Jonsson, skall erhålla en lifränta af fem tusen (5,000) kr. betalbar halfårsvis, och således ett belopp, tillräckligt att anskaffa åt henne en sådan lifränta, af mina tillgångar därtill användas. Detta legat skall utgå med lika förmånsrätt som legaten i 3:e punkten af ofvannämda testamente, enär genom min son Edvards frånfälle dispositionerna till honom förfallit.

5:o Att kamreraren vid Aftonbladet Arvid Sohlman skall särskildt erhålla tjugo tusen (20,000) kr. utan beräkning af hvad honom skulle kunna tillkomma af det belopp, jag

Digitized by Google

testamenterar hans moder, fru Hulda Sohlman.

6:o Att professorn, intendenten vid Zoologiska Riksmuseum Fritz Adam Smitt,* skall erhålla tio tusen (10,000) kr.

7:o Slutligen som en med afseende å alla mina dispositioner, så väl i ofvannämda testamente som i detta tillägg därtill, gällande regel föreskrifver jag, att i händelse jag hädanefter redan under min lifstid i större eller mindre del utför eller verkställer någon eller några af dessa dispositioner samt sålunda utbetalt större eller mindre del af för sådana ändamål afsedda belopp, skall sådan utbetalning afräknas, och där dispositionen därigenom redan blifvit till fullo verkställd, densamma helt och hållet förfalla.

Stockholm den 28 nov. 1899.

J. W. Smitt.

(Vittnen.)

Med anledning af f. d. amiralitetsauditören Wilhelm Lindahls i Karlskrona förklaring, att han af hälsoskäl frånsäger sig uppdraget att vara en af mina testamentsexekutorer, och grosshandlarens i Stockholm Jacob Seligmans frånfälle, förordnar jag att § 32 i det af mig den 12 dec.

---

* Nu död.

Digitized by Google

1896 i Karlskrona upprättade testamente skall erhålla följande förändrade lydelse:

32:o Till exekutorer af detta testamente förordnar jag härmed rådmannen Johan Wretman, vice konsuln Thorsten Caspersson och kassadirektören Arvid Sohlman, med anmodan att dessa vänner benäget åtaga sig att sörja för att hvad jag härmed förklarat utgöra min yttersta vilja må befordras till verkställighet i enlighet med mina önskningar, för hvilket ändamål de äga att omhändertaga, realisera och försälja boets tillgångar, äfven hvad fastigheter beträffar, samt ombesörja anskaffandet af donerade lifräntor.

Exekutorerna skola som ersättning för sina besvär *hvardera* uppbära 25,000 kr. jämte godtgörelse för särskilda kostnader för utredningen. I den händelse någon af nämde exekutorer skulle före mig eller under utredningen aflida, förordnar jag att häradshöfdingen Emil Kinander eller professorn vid Tekniska högskolan O. E. Westin måtte åtaga sig den aflidnes åligganden, emottagande uppdraget i den ordning de härvid blifvit nämde.

Slutligen förordnar jag, att min begrafning må ske med all enkelhet, utan kransar och blommor, icke något liktal hållas samt liket förbrännas vid Stockholms kre-

Digitized by Google

matorium och askan nedsättas i mitt grafställe å Stockholms kyrkogård.

Stockholm den 17 juli 1902.

J. W. Smitt.

(Vittnen.)

Såsom tillägg till och ändring i det af mig den 12 dec. 1896 upprättade testamente jämte däri den 23 nov. 1899 gjorda ändringar bestämmer jag härmed, att förordnandet i testamentets fjärde punkt, lydande sålunda: »Utöfver i föregående punkter bestämda belopp skall bemälda min hustru och hvartdera af mina tre barn erhålla ytterligare två hundra tusen (200,000) kr.», skall ändras att lyda som följer: Utöfver i föregående punkter bestämda belopp skall bemälda min hustru och hvartdera af mina tre barn erhålla ytterligare fyra hundra tusen (400,000) kronor.

I afseende å de uti tillägget i mitt testamente af den 23 nov. 1899 gjorda donationer till kassadirektören i Aftonbladets aktiebolag Arvid Sohlman och intendenten vid Zoologiska riksmuseum prof. Fritz Smitt, bestämmer jag, att dessa donationer skola beträffande förmånsrätten likställas med i testamentets nionde paragraf gjorda dispositioner.

Till Svenska publicisternas understöds-, sjukhjälps- och pensionsförening gifver jag tio tusen

Digitized by Google

(10,000) kr. att utgå med förmånsrätt jämte i § 20 i testamentet uppräknade donationer.

Stockholm den 29 april 1903.

J. W. Smitt.

(Vittnen.)

I de bestämmelser, som äro gjorda i mitt den 12 dec. 1896 i Karlskrona upprättade testamente, gör jag härmed följande ändringar och tillägg nämligen:

att bestämmelsen i § 27, att till en fond, att kallas »Minne af Johan Wilhelm Smitt», gifves och afsättes en summa af fem hundra tusen (500,000) kr. annulleras och återkallas, så att beloppet i stället skall användas på sätt i testamentet sedermera bestämmes; samt vidare

att bestämmelsen i § 25, enligt hvilken till Stockholms högskola doneras ett belopp af fyra hundra tusen (400,000) kr. till en byggnadsfond, jämväl återkallas och annulleras: samt

att i § 9 i testamentet nämda, hos mig i tjänst varande Lovisa Axelina Gren i stället för i testamentet bestämda fyra tusen (4,000) kr. skall erhålla tio tusen (10,000) kr. samt

att min släktinge kassadirektören Arvid Sohlman utom förut donerade skall ytterligare erhålla tjugofem tusen (25,000) kr. samt

Digitized by Google

att mina släktingar i Finland, friherrinnan Olga Carpelan, född Stjerncreutz, fru Anna von Schulman, född Stjerncreutz, samt fröknarna Julia och Signe Stjerncreutz, skola erhålla hvardera fem tusen (5,000) kr. eller tillsammans tjugo tusen (20,000) kr.

Stockholm den 7 jan. 1904.

J. W. Smitt.

(Vittnen.)

Med upphäfvande af mitt förordnande af den 17 juli 1902 rörande huru förfaras skall med utredningen och realisationen af mitt bo efter min död bestämmer jag härmed, att § 32 i det af mig den 12 dec. 1896 i Karlskrona upprättade testamentet skall erhålla följande förändrade lydelse:

§ 32. Till exekutorer af detta testamente förordnar jag härmed kassadirektören Arvid Sohlman, kamreraren Bo Löfgren och generalkonsul Thorsten Caspersson, samtliga boende i Stockholm, med anhållan, att dessa personer åtaga sig och sörja för att hvad jag härmed förklarat utgöra min yttersta vilja må befordras till verkställighet i enlighet med mina önskningar, för hvilket ändamål de äga att omhändertaga, realisera och försälja boets tillgångar, äfven hvad fastigheter beträffar, samt ombesörja anskaf-

Digitized by Google

fandet af donerade lifräntor. Exekutorerna skola såsom ersättning för sitt besvär *hvardera* uppbära tjugofem tusen (25,000) kr. jämte godtgörelse för särskilda utgifter och kostnader för utredningen. Skulle under utredningen i någon fråga olika meningar uppstå mellan exekutorerna, gäller den, som omfattas af kassadirektören Sohlman, hvilken bäst känner mina afsikter och önskemål.

I den händelse någon af nämde exekutorer skulle före mig eller under utredningen aflida, förordnar jag, att direktören, häradshöfdingen Emil Kinander eller professorn vid Tekniska högskolan O. E. Westin måtte åtaga sig den aflidnes åligganden, emottagande uppdraget i den ordning i hvilken de här blifvit nämde.

Slutligen förordnar jag, att min begrafning må ske med all enkelhet, utan kransar och blommor, icke något liktal hållas samt liket förbrännas vid Stockholms krematorium och askan nedsättas i mitt grafställe å Stockholms kyrkogård.

Stockholm den 18 april 1904.

J. W. Smitt.

(Vittnen.)

* * *

Digitized by Google

Sammandrag af tillgångar i J. W. Smitts bo-uppteckning:

Kontanta medel	4,022: 96
Fastighet i Stockholm	300,000: —
Guld och nipper	405: 50
Silfver	301: —
Nysilfver	387: —
Koppar	34: 50
Järn- och blecksaker	10: —
Linne	342: 90
Gångkläder	200: —
Möbler	4,907: —
Glas och porslin	100: —
Diverse	1,113: 25
Aktier	3,311,913: —
Obligationer	4,375,363: 53
Fordringar	5,685.592: 40
Tranarö i Ingarö socken	26,012: 35
Summa kr.	13,710,705: 39

Skulder till J. W. Smitts dödsbo:

Kommanditbol. Burman & C:o	1,055,023: 26
Kopparbergs-Avesta aktieb.	404,400: —
Stockh. Allm. telefonaktieb.	715,233: 33
Stockh. superfosfatfabriksaktieb.	355,151: 39
Östberg & Lenhardtsons aktieb.	25,454: 17
Stockh. handelsbank, uppsägnings-lån	2,472,233: 13
Transport	5,027,495: 28

Digitized by Google

Transport	5,027,495: 28
Stockholms handelsbank, saldo å löpande räkning	50,048: 58
S:t Eriks bryggeriaktieb., arvode	703: 75
Hammars glasbruks aktieb., arvode	100: —
Nitroglycerinaktieb. arvode	600: —
Depositionsräkning hos Mälareprovinsernas Enskilda bank	20,000: —
Stockh. Enskilda bank	5,000: —
Aktieb. Stockh. Diskontobank	30,000: —
Aktieb. Tjänstemannabanken	12,470: —
Stockh. Inteckningsgarantiaktieb.	11,700: —
Industriaktiebolaget	5,402: —
Sydsvenska kreditaktiebolaget	2,500: —
Räntor å depositionsräkningar	927: 41
Sparkasseräkning hos Aktiebolaget Stockh. diskontobank	2,409: —
Landtmanna- och kreditkassan	3,000: —
Aktieb. Sundsvalls handelsbank	3,000: —
Ränta å sparkasseräkningar	318: 50
Änkefru Smitt tillkommande liftänta i Ränte- och kapitalförsäkringsanstalten å 1,050 kr. kr. om året, utfallande halfårsvis, kapitalvärde	10,613: 50
Nio olika firmor och privatpersoner, tillsammans	499,254: 38
Summa kr.	5,685,542: 40

Digitized by Google

Osäkra fordringar:

Fem personer, tillsammans ... kr.		27,300 —

Skulder och afgående poster i J. W. Smitts dödsbo:

Begrafningskostnad		8,964: 44
Läkare- och sjuksköterskearvode.....		4,000: —
Tjänares löner		590: —
Krono- och kommunalutskylder för 1904 af debetsedeln Litt A 27,517: 76		
Litt B beräknas till	19,205: 65	46,723: 41
Stockholms gasverk		14: 28
Allmänna telefonbolaget		41: 25
Stockh. handelsbanks notarieafdelning, förvaringsafgift		80: —
S:t Eriks bryggeriaktiebolag		1,000: —
Aktiebolaget Enköpings maskinfabrik		71: 44
Wikman & Wiklund		46: 75
Aktiebolaget Julius Slörs järnhandel		7: 75
		257: 22
Firmor och privatpersoner		3: 50
		32: 50
Summa kr.		61,832: 54

Digitized by Google

Johan Anders August Röhss

föddes i Göteborg år 1836. Hans fader hade 9 år tidigare inkommit till Sverige, importerad till Göteborg af grosshandlaren J. G. Grönvall därstädes, hvilken på den tiden var en af stadens störste och mest driftige affärsmän, som icke allenast dref stora importaffärer af kolonialvaror — han hade ej mindre än 18 större och mindre fartyg i sjön — utan äfven var ägare af Levantens stora färgeri i Mölndals by, nära staden.

För den uppåtgående handväfnadsindustrien inom Kinds och Marks härader färgades bomullsgarnet vid detta färgeri, men s. k. turkiskt rödt garns färgning var okänd, hvadan dylikt garn måste importeras från staden Elberfeld i Hanover, hvilken stad Grönvall emellanåt besökte för sina affärer.

Vid ett dylikt tillfälle fick han besök af en ung färgaregesäll, hvilken erbjöd sig att blifva Grönvalls verkmästare på Levanten och färga rödt garn därstädes af samma utmärkta kvalitet som det Dunklerbergska i Elberfeld. Denne man

Digitized by Google

var Wilhelm Röhss, den blifvande millionären och stormannen i Göteborg, vår August Röhss' fader.

Hans utseende och uppträdande tilltalade Grönvall, men Röhss uppställde höga villkor och fordrade andel i affären, i händelse honom skulle lyckas. Emellertid blefvo de två herrarne öfverens, och kontrakt uppgjordes dem emellan. På så sätt kom Wilhelm Röhss, då 28-årig, till Göteborg år 1829.

Grönvall fann snart hvilket lyckligt fynd han gjort genom engagemanget af Röhss och upptäckte dessutom, att denne hade ett affärsgeni som få. Det var ej nog med, att Levantens fabrik af Röhss omändrades och utvecklades betydligt och att hans bemödanden i detta hänseende kröntes med framgång öfver förväntan — Röhss kunde äfven användas hvar som hälst i firmans olika affärsverksamhet.

Grönvalls dotter blef gift med en af hans kontorister, Elis Brusewitz, och då denne upptogs i firman, ingick äfven Wilh. Röhss som partner i firman Grönvall & C:o och kompanjon i firman Röhss & Brusewitz.

Firman Röhss & Brusewitz slog sig äfven på stora bruksaffärer. Den inköpte Hörle bruk i Småland för 600,000 riksdaler och Voxna bruk i Norrland för 400,000 rdr. Tillsammans med sin svärfader, Bressander, tillhandlade Wilh. Röhss sig Sälboda bruk i Värmland.

Digitized by Google

Vid sin död år 1858 kunde Wilh. Röhss åt sina 7 barn lämna ett arf, som på hvarje arfslott belöpte sig till 800,000 rdr.

* * *

August Röhss' plan från början var att ägna sig åt teknisk verksamhet, hvadan han för detta ändamål genomgick så väl Chalmers'ska institutet som Falu bergsskola. Vid faderns död fann dock August Röhss det för sig både bättre och behagligare att tillsammans med sin moder, änkefru Karin Röhss, född Bressander, och sin äldre broder Wilh. Röhss öfvertaga faderns firma Röhss & Brusewitz, hvars namn två år senare ändrades till Wilh. Röhss & C:o.

Firmans glansperiod var under den goda konjunkturen på 1870-talet. Den var då i Göteborg bevillningstaxerad för 360,000 riksdalers årlig inkomst.

Med Wilh. K. Kempe i Stockholm, som var ägare till Ljusne bruk och sågverk, sammanslogo herrarna Röhss sitt Woxna till ett bolag, benämdt Ljusne & Woxna aktiebolag. Till Woxna hör en skogsareal af 360,000 tunnland.

I början af förra seklet ägdes Woxna af en i Stockholm bosatt dansk grosshandlare Jurgen Christoffer Müller, hvilken lämnade det i arf till sin adoptivdotter, gift med friherre G. Ridderstolpe, hvilken tillika var ägare af det stora stycke-

Digitized by Google

bruket Stafsjö med underlydande i Södermanland och Östergötland, hvartill då hörde öfver 30,000 tunnland sparad skog.

Efter Ridderstolpes död såldes Woxna af hans arfvingar till brukspatronen Wallis i Stockholm, hvars arfvingar i sin ordning sålde egendomen till firman Röhss & Brusewitz. Bröderne Wilhelm och August Röhss sålde dock, märkvärdigt nog, i början af 1880-talet sin hälft i Ljusne & Woxna till kompanjonen Wilh. H. Kempe för 4 millioner kr Visserligen hade Woxna i inköp endast kostat dem tiondedelen af detta belopp, och därtill hade de under årens lopp därifrån inhöstat millioner i utdelningar, men priset hvartill de sålde sin hälft i Ljusne & Woxna ansågs dock vara mycket billigt. Hela komplexet äges numera af änkefru Kempe, född Wallis, och hennes måg schweiziske grefven von Halwyl.

Den betydande affärsduglighet, hvaraf August Röhss var i besittning, hans förmåga och arbetskraft gjorde sig gällande i en del af Göteborgs institutioner, framför allt de ekonomiska. Han hade en öppen hand, hvarhälst det gällde att hjälpa och främja filantropiska företag och kanske framför allt kulturella inrättningar. På alla områden visade han sig städse som en fulländad gentleman. Bland gåfvor, som af honom lämnats till filantropiska ändamål, var bland annat 35,000 kr. till möblering af det ståtliga ål-

Digitized by Google

derdomshemmet i Göteborg. Dessutom utvecklade han en storartad gifmildhet för än det ena, än det andra goda ändamålet.

Stor konst- och kulturvän, har Aug. Röhss på detta område hugfästat sitt minne. Det är honom Nils Forsberg har att tacka för sin vackra konstnärsbana. Forsberg var en ung målarlärling på Eriksbergs mekaniska verkstad, då Aug. Röhss af en händelse fick kännedom om hans anlag och brinnande konstnärshåg samt bekostade hans artistiska utbildning för att allt framgent vara honom ett troget stöd. Och han är icke den ende, som haft Aug. Röhss att tacka för en hjälpsam hand i behofvets stund.

Aug. Röhss hyste ett varmt intresse för bildande konst, och inom våra större museer finnas talande vittnesbörd om hans mecenatskap. I Nationalmuseum i Stockholm finnes sålunda bland annat som gåfva från honom Forsbergs berömda duk »En hjältes död», hvarförutom museet af Röhss begåfvats med omkring ett tusental handteckningar och gravyer af högt värde. Under sina senaste år skänkte Aug. Röhss till sin fädernestads museum Forsbergs vackra tafla »Akrobatfamilj inför cirkusdirektören», Oscar Björcks »Susanna i badet», Österlinds »Råttfångaren», Brambecks marmorgrupp »Sorg» och sist Forsbergs imponerande tafla »Gustaf Adolf vid Lützen».

Ett varaktigt, ehuru skrytsamt, minne af

Digitized by Google

hans konstsinne är det monumentala Röhsska »*Pantheon*» å Östra begrafningsplatsen i Göteborg med dess skulpturer af Sigfrid Blomberg.

År 1894 erhöll Akademien för de fria konsterna af Aug. Röhss en gåfva af 50,000 kr. att användas till fullbordande af akademiens nybyggnad och konstnärliga utstyrsel i öfrigt.

En vacker gåfva af Aug. Röhss är ock den värdefulla Tranemåla-boksamlingen till Göteborgs stadsbibliotek.

Ett ofantligt uppseende väckte det i Göteborg, när man under en högmässogudstjänst i en af stadens församlingar fick höra, att Aug. Röhss och det för första gången samt vid uppnådda 62 lefnadsår — »trillade ned för predikstolstrappan». Partiet i fråga hade nog sina randiga skäl för sig, hvilka vi förbigå. Allt nog — som Aug. Röhss visste, att denna förbindelse skulle väcka mycken ovilja och mycket missmod inom hans talrika närmaste familjekrets, så skänkte han vid detta tillfälle med varm hand sina *femton* brors- och systerbarn 100 tusen kr. hvardera, d. v. s. tillsammans halfannan million kronor.

En af de femton, en ung grefve, lärer hafva uttryckt sin tacksamhet för denna gåfva med de orden: »Pengar är nog bra att ha, men jag hade varit lika tacksam, om morbror i stället hade gifvit mig ett par ridhästar af ädlaste engelskt fullblod.»

Digitized by Google

I sitt testamente ihågkom Aug. Röhss dessa femton med en ytterligare gåfva på lika stort belopp.

Före sitt giftermål skänkte Aug. Röhss sin blifvande hustru följande, enligt till Göteborgs rådhusrätt den 6 okt. 1898 inregistrerade

Äktenskapsförord.

50 aktier Ser. A. i bryggeriaktiebolaget Kronan à 1,000 kr.	50,000
50 aktier Ser. B. i bryggeriaktiebolaget Kronan à 2,000 kr.	100,000
En af mig, Aug. Röhss, den 26 okt. 1898 utgifven revers till innehafvaren på en månads uppsägning å 300 tusen kr. med 4 ½ procents ränta, försedd med hypotek af 300 aktier Ser. A. i bryggeribolaget Kronan, hvarje aktie à 1,000 kr.	300,000
Göteborgs Enskilda banks tre depositionsbevis å tillsammans 75,000 kr. med 4 ½ procents ränta	75,000
Tillsammans	525,000

* * *

Ehuru Aug. Röhss redan under lifstiden skänkte bort emellan två och tre millioner, så upptecknades dock vid hans död, den 21 oktober 1904, hans kvarlåtenskap med

Digitized by Google

Tillgångar summa kr..... 5,370,735: 43
Skulder » » 104,701: 17

behållning 5,266,034: 26

Därtill kommer följande märkliga tillägg till bouppteckningen inom linien:

»Dessutom finnas i boet hvad änkan, på grund af äktenskapsförordet, äger såsom enskild egendom, i hvilket afseende antecknas, att änkan, enligt företedt arfsskifte efter hennes man i ett föregående äktenskap, förre vice konsuln John Lyon, tilldelats fastigheter, lösören och värdepapper till i skiftet upptaget sammanräknadt belopp af 251,351 kr. 66 öre, äfvensom, genom bestämmelse i förordet, af nu aflidne Aug. Röhss erhållit eganderätt till däri upptagna aktier och fordringar, i värde af tillhopa Sexhundratusen (600,000) kr.

Följande specificerade utdrag ur Aug. Röhss' bouppteckning torde hafva sitt intresse:

Tillgångar:

Fast egendom.

1:o) Tomt med hus under n:r 23 i stadens fjortonde rote upptages till taxeringsvärdet kr. ..... 200,000: —

2:o $^{2}/_{7}$-delar af tomt med hus under n:r 56 i stadens femte rote, taxeringsvärdet kr. .... 88,600: —

Transport 288,600: —

Digitized by Google

	Transport	288,600: —
3:o Inom Majornas tredje rote, enligt företedda fyra behöriga lagfartsbevis kr.		270,100: —
Tomter med hus och tomter vid Koopmansgatan och Oljekvarnsgatan, taxeringsvärde kr.		66,400: —
Oregleradt område af lägenheten n:r 145 i Majornas tredje rote, taxeringsvärde kr.		19,600: —
	Kronor	664,700: —
Kontanta pengar kr.....		876: 65
Aktier, Obligationer m. m.		
80 aktier i Skönviks ab. à 10,000	800,000 :—	
3,500 aktier i Kalix Syndicate Limited London à 5	17,500: —	
25 aktier i Bergslagernas järnvägsab. à 200	5,000: —	
340 aktier i Västergötland-Göteborgs jvab. à 80	27,200: —	
56 aktier i Gunnebo bruks nya ab. à 440.....	24,640: —	
40 preferenceaktier i Dorsch & Bäcksins ab. à 200	8,000: —	
28 stamaktier i Dorsch		
Transport	882,340: —	

Digitized by Google

Transport	882,340: —
& Bäcksins ab. (utan värde)	—: —
168 aktier i Göteborg Lundby Tomtab. à 1,000.....	168,000: —
425 aktier i Borås Alfvesta jvab. à 150.....	63,750: —
4 preferenceaktier i Malmö Spårvägsab. à 500	2,000: —
22 aktier i Falkenbergs jvab. à 50.....	1,100: —
40 aktier i Hjo byggnadsab. à 5.....	200: —
6 aktier i Göteborgs ridhusab. ser. A. à 1,200	7,200: —
2 aktier i Göteborgs ridhusab. ser. B. à 600	1,200: —
25 aktier i Göteborgs Sjukgymnastikab à 100	2,500: —
1 aktie i Göteborgs trädgårdsförening	70: —
35 aktier i Svenska glasmåleriab. (utan värde)	—: —
7 aktier i Tidningsab. Morgonposten à 50 ...	350: —
3 preferenceaktier i Örebro Elektriska ab. à 1,000.....	3,000: —
Transport	1,131,710: —

Digitized by Google

Transport	1,131,710: —
5 aktier i Majornas pantlåneab. à 650	3,250: —
3 aktier i Katrinefors ab. à 4,000	12,000: —
50 aktier i Siljans jvab. à 10	500: —
45 aktier i Lernbo Norbergs grufab. à 400...	18,000: —
100 aktier i ab. Labor à 50	5,000: —
25 preferenceaktier i P. O. Styckebys Kvarnab. à 1,000	25,000: —
2 aktier i Mölnlycke Manufakturab. à 2,000...	4,000: —
60 preferenceaktier i Göteborgs Tennisab. à 10	600: —
10 stamaktier i Göteborgs Tennisab. (utan värde	—: —
100 preferenceaktier i C. B. Billbergs Pianofabriksab. à 100.....	10,000: —
4 preferenceaktier i ab. Valand à 100	400: —
10 preferenceaktier i Valdemar Zachrissons boktryckeriab. à 1,000 ...	10,000: —
Transport	1,220,460: —

Digitized by Google

	Transport	1,220,460: —
300 aktier i ab. Göteborgs bank, äldre serien à 517		155,100: —
50 aktier i ab. Göteborgs bank, 1904 års emission à 490		24,500: —
50 aktier i Högsbo Tomtab. à 1,000		50,000: —
500 aktier i Brand- och Lifförsäkringsab. Svea à 650		325,000: —
268 aktier i Återförsäkringsab. Astrea à 225		60,300: —
261 aktier i Ahlafors nya Spinneriab. à 1,600		417,600: —
20 aktier i ab. Sanatorievård à 25		500: —
4 aktier i Schweiziska Alkoholfria Vinimports Saftfabriksab. (utan värde)		—: —
10 aktier i ab. Motorfabriken (utan värde)		—: —
189 lottbref i Skånes Enskilda bank à 890		168,210: —
15 aktier i Jönköpings och Vulkans tändsticksab. 5 proc. obli-		
	Transport	2,421,670: —

Digitized by Google

	Transport	2,421,670: —
gationer af år 1903 à 5,000		75,000: —
25 aktier i Jönköpings och Vulkans tändsticksfabriksab. Ser. C à 1,000		25,000: —
upplupen ränta		1,527: 78
34 aktier i Stens Bruks ab. 5 proc. obligationer af år 1904, Ser. A. à 5,000		170,000: —
30 aktier i Sten Bruks ab. 5 proc. obligationer af år 1904, Ser. B. à 1,000		30,000: —
upplupen kupongr.		1,833: 33
13 aktier i Höganäs Billesholms ab. 5 proc. obligationer af år 1903 Ser. A. à 5,000		65,000: —
10 aktier i Höganäs Billesholms ab. 5 proc. obligationer af år 1903 Ser. A. à 1,000		10,000: —
upplupen ränta		375: —
13 aktier i Ahlafors Nya Spinneriab. 4 1/2 proc.		
	Transport	2,800,406: 11

Digitized by Google

	Transport 2,800,406: 11	
	obligationer af år 1898 à 4,850	63,050: —
7	aktier i Ahlafors Nya Spinneriab. 4 ½ proc. obligationer af år 1898 à 970	6,790: —
	upplupen kupongr. ...	189: —
2	aktier i Malmö-Ystad jvab. 5 proc. obligationer af år 1885 Ser. A. à 2,000.....	4,000: —
21	aktier i Malmö-Ystads jvab. 5 proc. obligationer af år 1885 Ser. B. à 1,000.....	21,000: —
3	aktier i Malmö-Ystads-jvab. 5 proc. obligationer af år 1885 Ser. C. à 400.....	1,200: —
	upplupen kupongr. ...	72: 78
22	aktier i ab. J. A. Pripp & Sons 4 ½ proc. obligationer af år 1902 Ser. B. à 970	21,340: —
	upplupen kupongr. ...	470: 25
2	aktier i Stockholms Rimbo jvab. 4 proc.	
	Transport 2,918,518: 14	

Digitized by Google

Transport	2,918,518:	14
obligationer af år 1895		
Ser. A. à 4,600	9,200:	—
upplupen kupongr. ...	188:	89
7 aktier i Avesta järnvägsab. 5 ½ proc. obligationer af år 1884		
à 5,000	35,000:	—
upplupen kupongr. ..	834:	17
20 aktier i enkla bolaget Bergslagsbanans Intressenters 4 ½ proc. obligationer af år 1902		
Ser. A. à 9,500	190,000:	—
40 aktier i enkla bolaget Bergslagsbanans Intressenters 4 ½ proc. obligationer af år 1902		
Ser. B. à 4,750	190,000:	—
upplupen kupongr. ...	7,000:	—
16 aktier i Mölnlycke Manufakturab. 5 proc. obligationer af år 1902		
Ser. A. à 5,000	80,000:	—
20 aktier i Mölnlycke Manufakturab. 5 proc. obligationer af år 1902		
Ser. B. à 1,000	20,000:	—
upplupen kupongr. ...	1,944:	44
Transport	3,452,685:	43

Digitized by Google

Transport		3,452,685: 64
5 aktier i Sockerfabriks ab. Unions 5 proc. obligationer af år 1902 Ser. A. à 5,000	25,000: —	
10 aktier i Sockerbruks ab. Unions 5 proc. obligationer af år 1902 Ser. B. à 1,000	10,000: —	
upplupen kupongr....	680: 56	
14 aktier i Skandinaviska Jutespinneri- och Väfveri ab. 5 proc. obligationer af år 1890 à 2,000	48,000: —	
uppburen kupongr....	740: —	
292 Teaterpremieobligationer af år 1889 à 12	3,504: —	3,540,610: 20
Säkra fordringar.		
Af Ahlafors nya Spinneriab. enl. revers ..	250,000: —	
ränta därå	4,625: —	254,625: —
Firman John Lyon & C:i enl. revers	100,000: —	
ränta därå	1,695: 84	101,695: 84
Firman Lampe & C:i enl. revers	80,000: —	
ränta därå	1,233: 32	81,233: 32
	Transport	437,554: 16

Digitized by Google

	Transport	437,554: 16
Hr D. G. Weinberg, enl. revers	4,000: —	
ränta därå	61: 67	6,061: 67
Hr Allan Elliot enligt revers.....	15,000: —	
ränta därå	254: 38	15,254: 38
Hr Ralph O. Evers enl. revers.....	15,000: —	
ränta därå	254: 38	15,254: 38
Vice konsuln Carl O. Wijk enl. 2 reverser	15,000: —	
ränta därå	254: 38	15,254: 38
Disponenten P. Fitger enl. revers	3,000: —	
ränta därå	55: 50	3,055: 50
Fröken Olga Eckerman enl. revers	3,750: —	
ränta därå	50: —	3,800: —
Artisten Verner Åkermarks sterbhus enl. revers	6,000: —	
ränta därå	92: —	6,092: —
Artisten Verner Åkermarks sterbhus		5,000: —
Handlanden J. H. Hallberg enl. revers	2,500: —	
ränta därå	101: 04	2,601: 04
Kontorschefen Knut H:		
	Transport	507,928: 01

Digitized by Google

	Transport	507,928: 01
son Natt och Dag enl. 3 reverser	43,000: —	
ränta därå	729: 22	43,729: 22
Densamme enl. revers och hypotek		25,661: 04
Bokhandlaren N. P. Pehrsson enl. 2 reverser..... ..	36,000: —	
ränta därå	3,255: —	39,255: —
Landtbrukaren Karl Malmberg enl. revers	500: —	
ränta därå	95: 21	595: 21
Urmakare C. Wilhelm Schmidt enl. revers	1,500: —	
ränta därå	53: 75	1,553: 75
Fröken Hilda Wennerbeck enl. revers	1,700: —	
ränta därå	31: 64	1,731: 64
The Royal Bachelors Club. enl. revers.....	5,000: —	
ränta därå	92: 50	5,092: 50
Göteborg Lundby Tomtbolag enl. 2 reverser	56,000: —	
ränta därå	949: 66	56,949: 66
F. d. landtbrukaren E. Pettersson enl. revers	30,000: —	
ränta därå	485: 63	30,485: 63
Tidningsaktiebolaget		
	Transport	712,981: 66

Digitized by Google

	Transport	712,981: 66
Morgonposten enligt revers	2,500: —	
ränta därå	46: 25	2,546: 25
Fröken Elisabet Ehrencrona enl. 4 reverser tillhopa 9,250 kr., upptages med hälften till	4,625: —	
Firman Nicholson & Wrigley, Liverpool	18: 77	
Firman Fredr. Huth & C:o, London, enligt kontokurant	2,097: 64	6,741: 41
Firman J. G. Malmsjö enl. revers	10,000: —	
ränta därå	296: 40	10,296: 40
Fru Carolina Röhss, enl. kontokurant		266: 56
Godsägaren, grefve W. Hamilton, enl. kontokurant		23,448: 61
Göteborg Lundby tomtbolag, arrendeafgift		204: —
Royal Insurans Company lifförsäkring		56,487: 60
London Life Association lifförsäkring		126,700: —
Aktiebolaget Göteborgs		
	Transport	939,672: 49

Digitized by Google

	Transport	939,672: 49
bank å depositions-räkning		50,000; —
ränta därå		288: 89
Samma bank å löpande räkning	14,695: 82	
upplupen ränta	242: 94	14,938: 76
Åtskilliga personer för ogulden hyra		1,229; 10
	kr.	1,006,129: 24

Osäkra fordringar:
af 54 personer (förda inom linien) till belopp af 53,866 kr.

Testamente.

Med annullerande af mitt testamente af den 7 april 1900 och tillägg af den 11 juli 1901 förordnar jag såsom min yttersta vilja och testamente, att min kvarlåtenskap skall fördelas på följande sätt:

1:o I händelse min hustru, fru Karolina Röhss, född Zachau, öfverlefver mig, skall hon erhålla med full äganderätt den mig tillhöriga fastigheten, hus och tomt n:r 23 i Göteborgs stads fjortonde rote, samt min personliga lösegendom och mina konstsaker, dock icke mina värdehandlingar.

2:o Hvart och ett af mina syskonbarn, Ralph Evers, Karl Evers, Hugo Evers, Isabella von Hofsten, Sigrid Lagerbjelke, Carl O. Wijk,

Digitized by Google

Hakon Wijk, Olga v. Platen, Gilbert Hamilton, Wathier Hamilton, Sven Hamilton, Gustaf Hamilton, Knut Hamilton, Wilhelm Aminoff och Gregor Aminoff erhålla ett belopp af etthundratusen (100,000) kr.

3:o Nedannämnda personer skola bekomma följande belopp i kr. nämligen:

min kusin Kristian Röhss femtiotusen (50,000);

hans son Kristian Röhss j:r femtiotusen (50,000);

hans dotter Sigrid Falkenberg, född Röhss, femtiotusen (50,000);

änkefru Susanna Röhss, född Ström, tjugofemtusen (25,000);

hennes son August Röhss j:r femtiotusen (50,000);

änkefru Helga Röhss, född Bolander, tjugofemtusen (25,000);

min kusin Luise Röhss, tugufemtusen (25,000);

min kusin Karin Röhss, tjugufemtusen (25,000);

mina kusinbarn:

Karl Gustaf Weinberg, tjugufemtusen (25,000);

August Weinberg, tjugufemtusen (25,000);

Bernhard Weinberg, tjugufemtusen (25,000);

Ingeborg Falck, född Weinberg, tjugufemtusen (25,000);

Digitized by Google

Min hustrus barn i första giftet:
vice konsuln Karl Lyon, etthundratusen (100,000);
fru Alice Lyon, etthundratusen (100,000).

I händelse någon af de här ofvan i 2:a och 3:e punkten uppräknade personer aflidit före mig samt efterlämnat make, men ej bröstarfvingar, erhåller den efterlefvande maken hela beloppet.

Finnes däremot bröstarfvingar, men ej make efter, bekomma dessa beloppet till fördelning såsom efter den ursprungliga testamentsägaren arffallet gods.

Lefva såväl make som bröstarfvingar, tage make hälften och bröstarfvingarne hälften till fördelning, såsom ofvan nämnts.

Kvarlefver åter hvarken make eller bröstarfvingar, utgår icke det donerade beloppet.

4:o) Till Göteborgs Museum testamenterar jag ett belopp af tvåhundratusen (200,000) kr., och skall räntan däraf musei styrelse användas till inköp af konstsaker, med rätt för styrelsen, att, där den pröfvar skäligt, använda intill en femtedel (1/5:del) af årliga räntan till förökande af museets mynt- och medaljsamlingar.

5:o) Till K. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg donerar jag femtiotusen (50,000) kr.

Digitized by Google

6:o) Till Göteborgs Barnsjukhus donerar jag ett belopp af femtiotusen (50,000) kr. att utgöra en byggnadsfond, att användas endast till sjukhusets nybyggnad; och skall fonden ökas med afkastningen af densamma, tills det tages i anspråk för nyssnämnda ändamål.

7:o) Nedannämnde, här befintliga anstalter och välgörenhetsinrättningar skola bekomma följande belopp i kr. nämligen:

Göteborgs Stadsbibliotek, femtiotusen (50,000).

Göteborgs Handelsinstitut, femtiotusen (50,000).

Göteborgs Arbetareinstitut, tjugufemtusen (25,000).

Sällskapet för öm och sedlig modersvård, femtontusen (15,000).

Barnhemmet på Gårda, femtontusen (15,000).

Myrornas Barnhem, femtontusen (15,000).

Barnhemmet på Ekedalen, femtontusen (15,000).

Föreningen för vård af skrofulösa barn vid hafskuranstalt, femtontusen (15, 00).

Föreningen för bistånd af vanföra, femtontusen (15,000).

Föreningen för anordnande af barnbespisning och skollofskolonier, femtontusen (15,000).

Digitized by Google

Sällskapet de blindas vänner, femtontusen (15,000).

Göteborgs Arbetsstuga, femtontusen (15,000).

Majornas Arbetsstuga, femtontusen (15,000).

Hjälpkassan för nödställda sjömän i Göteborg, trettiotusen (30,000).

Göteborgs kontoristförening, femtontusen (15,000).

Föreningen för befrämjande af handelskunskaper, femtontusen (15,000).

Å samtliga nu härmed testamenterade belopp skall ränta efter fyra (4) procent från min dödsdag af mitt bo erläggas till dess beloppen varda från mitt bo utbetalda; dock endast för det fallet, att beloppet utgifves i penningar.

8:o) Sedan förestående dispositioner utgått, skall återstoden af min kvarlåtenskap fördelas enligt lag mellan mina arfvingar.

9:o) Till utredningsmän i mitt bo och verkställande af detta testamente förordnar jag min svåger herr Karl Wijk, min systerson herr Ralph O. Evers och vice konsuln Karl Gustaf Weinberg; och skola de i arvode för utredningen erhålla hvar och en tiotusen (10,000) kr.

Skulle någon af dem vara förhindrad att uppdraget emottaga, inträder i hans ställe

Digitized by Google

såsom utredningsman vice konsuln John Karl Hawks Lyon.

Göteborg den 2 november 1902.

August Röhss.

Vittnen.

Såsom tillägg till mina förestående testamentariska förordnanden bestämmer jag härmed, att min kassör Knut H:son Natt och Dag skall deltaga uti afvecklingen af mitt bo och därför åtnjuta kr. tiotusen (10,000) samt att ett belopp af kr. tjugufemtusen (25,000) skall fördelas emellan min hustrus och mina gemensamma tjänare, så att de, som varit i vår tjänst en längre tid, erhålla ett större belopp nämligen:

Kontorsvaktmästaren Nilsson, åttatusen kronor.

Mademoiselle Maria Svanberg, sextusen kronor.

Hushållerskan i tjänst vid mitt frånfälle, tretusen kronor.

och de öfriga tjänarne jämte huskvinnan jungfru Inga Andersson åttatusen kr. till jämn fördelning.

Om min kusin hr G. Röhss, nu boende i Leipzig, öfverlefver mig, erhåller han femtusen kr., och skola samtliga här bortgifna femtiotusen kr. utgå, innan, i enlighet med

Digitized by Google

paragraf 8, resten fördelas att utgå till mina syskon.

Göteborg den 17 november 1903.
August Röhss.

Vittnen.

Här i vårt karga och, efter hvad det så ofta heter, fattiga land hafva vi, tyvärr, icke haft godt om medicéiska mæcenater. Det är därför för en minnestecknare en sannskyldig glädje att kunna få, om ock i korta drag, biografera en sådan verklig svensk andefrände till de konstälskande medicéerna.

Digitized by Google

Släkten Geijer.

Denna urgamla adliga ätt härstammar från Tyskland, där den äfven bildade flere riksfriherrliga och dito grefliga hus, och förde i vapnet en *gam*, än gyllene, än svart, efter hvilket sköldemärke namnet är taget.

Den först kände anherren var Johan Geijer, hvilken lefde i slutet af 1200-talet. Släkten kom från Österrike till Sverige år 1620 med två bröder, inkallade af Gustaf II Adolf för jordbrukets upphjälpande.

Alla nu lefvande svenska Geijrar, äfvensom adliga ätterna af Geijerstam och von Geijer, härstamma från den bekante stiftaren af det stora Uddeholmsbolaget, bruksherren på Uddeholm i Värmland Bengt Gustaf Geijer, död 1746, och hvars talrika afkomlingar delat sig i fyra hufvudlinier, nämligen Bosjö-, Ransäters-, Krokstad- och Lindforsgrenarne.

Länge voro de hufvudsakligen bosatta inom Värmland, där de ägde betydliga bruks- och landtegendomar, men hafva numera spridt sig

Digitized by Google

vida omkring i riket, äfvensom till Norge och Amerika, till hvilken världsdel inom vår tid en medlem af Bosjögrenen och två af Krokstadsgrenen öfverflyttat.

Tre andra, antagligen nu utdöda grenar af släkten ha dessutom funnits i Sverige; och äro den första eller Gillis Geijers afkomlingar kända till 1733 samt de bägge andra, eller Peter och Kristoffer Geijers, ända fram på 1820-talet, den förstnämdas af dessa båda boende i Stockholm samt den senare inom Värmland och Västergötland.

Huruvida flere till namnet bekante Geijrar, såsom Casten, hvilken lefde i början af 1660-talet, Gregorius, som 1664 erhöll fullmakt på notarius publicitjänst i Stockholm, plåt- och harneskmakaren Karl och hans son, perukmakaren Karl Geijer, båda lefvande under förra hälften af 1700-talet, samt hjulmakaren Gottlieb, nämd 1750, och vagnmakaren Karl, afliden 1774, allesammans också bofasta i nämnda stad, tillhörde dessa senare grenar, har icke kunnat utrönas.

* * *

Bengt Gustaf Geijer d. ä.

föddes år 1682 på Stora Bohr i Lindes socken af Örebro län. I yngre åren kom han till sin svåger, dr Heitmüller i Norrköping, och sattes

Digitized by Google

i därvarande skola, blef sedan gymnasist i Karlstad och student i Upsala. Öfvergick därefter till praktisk sysselsättning och blef bokhållare på Brunsbergs bruk hos sin broder Kristoffer, i hvilkens tjänst han kvarblef i 11 år, då han flyttade till Bosjö masugn och stångjärnsbruk, hvarest han i samma egenskap arbetade i sju år.

Sedermera arrenderade han Uddeholms och Risbergs sätesgårdar samt två stångjärnshammare, hvilka gårdar han fyra år senare inköpte, och ytterligare tillökade genom köp af Bosjö, Geijersholms, Gustafsbergs, Lovisebergs, Tranebergs samt Mokärns bruk och hyttor, allt i Värmland.

Dessa egendomar utgjorde då nästan en ödemark; masugnar och stångjärnshammare anlades af Geijer, hvilka vid hans död uppgingo till sex tusen skeppund. De afröjda skogsmarkerna förvandlades till åkerfält; hemman, torp och lägenheter anlades på lämpliga ställen, och slutligen kunde han på sina från skogsroten upptagna nyodlingar årligen utså 3- à 400 tunnor spannmål och däraf inhösta en skörd af omkring 2,000 tunnor.

Genom dessa odlingar och anläggningar erhöllo mellan 2- à 3,000 människor sin bärgning, utom de från kringliggande orter, som genom körslor och andra arbeten vunno tillfällig förtjänst.

Geijer förordnade, att hans egendomar med

Digitized by Google

undantag af Bosjö bruk, hvilket han fått med sitt första gifte och som tillföll hans barn i detsamma, skulle under namn af »Uddeholms bolag» utgöra ett slags fideikomiss inom släkten och att verken i evärdliga tider skulle drifvas af hans barn i senare giftet och deras efterkommande, men hvilket förordnande, såsom icke lagligen upprättadt, af barnen, synnerligast genom sonen Bengt Gustafs bedrifvande, upphäfdes, så att endast en del af dem blefvo delägare i detsamma, och har detta bolag genom köp af det stora och vackra Munkfors tillika med flere andra närbelägna egendomar allt mer och mer förstorat sin egendom, så att den, näst Stora Kopparbergs bergslag, torde vara den största possession inom Sverige.

Bolaget förvandlades år 1870 till aktiebolag, hvilket dock till betydlig del består af ättlingar efter Bengt Gustaf Geijer, med ändamål att öfvertaga det förra bolagets fasta egendomar samt idka bergs- och jordbruks-, kvarn- och sågverksrörelse. Aktiekapitalet är 5,250,000 kr. fördeladt på 17,500 aktier.

* * *

Med denna öfvergång af Uddeholm från släktbolag till aktiebolag är förenad en mycket intressant s. k. *coup de main*, i hvilken den store André Oscar Wallenberg och hans enskilda bank

Digitized by Google

spelade första fiolen, för att i likhet med den store Napoleon »corriger la fortune», såsom han uttryckte sig, då han i kortspel icke idkade »fair play».

Saken förhåller sig sålunda:

Brukspatron Johan Konrad Broms, död 1860, var en mycket rik man, som innehade en mängd aktier i Uddeholms gamla bruksbolag. I sitt testamente stadgade han, att de aktier, han innehade i detta bolag och som ärfdes af hans två mågar, icke finge pantsättas eller lämnas som hypotek för penningförsträckningar. Till följd häraf måste vid Uddeholms öfvergång till aktiebolag dessa familjepapper sättas under en särskild klausul, som inrycktes i aktiebrefven.

Den ene af mågarne, grefve Rudolf Adlersparre (son till Georg Adlersparre, känd från grundandet af 1809 års statsskick) på Gustafsvik i Värmland invid Vänern, opererade, oaktadt han fått en half million i arf med sin hustru, med dåliga affärer. Han kom in på kreditens slippriga kapplöpningsbana och på samma gång i klorna på André Oscar Wallenberg och hans Plutustempel.

Oaktadt klausulen i aktiebrefven tog André Oscar dem som fullgodt hypotek för ett lån å 120,000 kr., hvarmed den ädle grefven kom i röfvarehänder.

Sin vana trogen, när — enligt hans åsikt — tiden fullkomnad var, grep A. O. W. till hårdhand-

Digitized by Google

skarne och satte, liksom han gjorde med Petréerne, Adlersparre i konkurs.

Därefter såldes Uddeholms aktier i ett slag på stadsauktion och inropades af Wallenberg för lånets belopp, 120,000 kr., hvarmed han ansåg spelet vunnet, sedan han liksom Cæsar kunde utropa:

— Jacta est alea!

Men så kom nachspielet!

Grefvinnan Adlersparre, född Broms, instämde Wallenberg och hans bank med yrkande om återbäring till henne af aktierna på grund af klausulen i aktiebrefven.

Rättegången löpte genom alla instanser och afgjordes af K. M:t på det sätt att A. O. W. och hans enskilda bank ålades att återställa aktierna till grefvinnan Adlersparre.

Hvilken som drabbades af förlusten, A. O. Wallenberg själf eller hans enskilda bank, är författaren obekant. Men denna gång öfvergick, som så ofta händer, kvinnans list mannens förstånd.

* * *

Vi återgå till Uddeholms bolag.

Bolagets egendomar utgöra omkring 8,000 tunnland åker, 10,000 tunnland äng och 300,000 skog, tillsammans 45 mantal, med verk och inrättningar, taxerade till 6,354,500 kr., samt har en befolkning af omkring 12,000 personer.

Digitized by Google

Järnmalm erhåller bolaget från sina andelar i Nordmarks, Finnmosse, Tabergs och Persbergs m. fl. malmfält i Filipstads bergslag samt gruf-vor i Nora bergslag.

Järntillverkningen, som hufvudsakligast be-drifves vid Munkfors, Hagforsen, Gustafsfors och Mokärnshyttan, omfattar 19,000 ton tackjärn, 7,300 ton smältstycken, 13,000 ton Bessemer- och Martinsgöt, 13,000 ton räckt och valsadt stångjärn och stål, 650 ton hästskosöm (hvaraf största delen konsumeras af käjsardömet Tysk-lands kavalleri), 600 ton dragen tråd och tråd-spik, 270,000 gross träskrufvar m. m.

Trävarurörelsen, som bedrifves vid Munk-fors och Skoghult, uppgår vanligen till 10,000 standards (med ett värde af omkring 70,000 pund sterling).

* * *

Bengt Gustaf Geijer d. y.

föddes år 1724 på Uddeholm. Vid 19 års ålder student i Upsala, blef han två år därefter aus-kultant i Svea hofrätt och erhöll fyra år senare samma befattning i bergskollegium samt med hofsekreteraretitel.

När konung Gustaf III år 1772 instiftade sin Vasaorden, blef denne Geijer dess förste in-nehafvare, tillika med Anders Lidstrand, stifta-

Digitized by Google

ren af den stora Hildebrandska förmögenheten, omfattande de tre fideikommissen:

1:o) Eriksberg och Gimmersta, som öfvergick till ryttmästaren Hildebrands systerson, friherre Carl Carlsson Bonde d. ä., jämte det forna Bondeska huset vid Rosenbad i Stockholm;

2:o) Brefven och Bysta i Närke, som tillföll den föregåendes syster Sofia Ulrika Bonde, gift med öfversten, grefve Johan August Anckarsvärd och numera innehafves af ryttmästaren, friherre Gripenstedt;

3) Fituna och Follnäs, som tillföll den yngre systern Charlotte Bonde, gift med generaladjutanten grefve Carl Henrik Anckarsvärd. Innehafves nu af von Horn.

Bengt Gustaf Geijer ägde del i de af fadern ärfda Uddeholmsverken, öfver hvilka han i 41 år (1769—1810) var disponent, äfvensom Ribbingsfors i Annehärads socken af Västergötland, hvilken egendom han tillhandlade sig, och hvarest han ständigt bodde under de senare åren af sin lefnad. Han fick mycket penningar med sin första fru, som genom ett fönster såg honom, ståtlig till sin figur, gå i en procession och blef betagen i honom.

Under sitt disponentskap på Uddeholm åvägabringade han, att faderns förordnande rörande Uddeholmsverken blef upphäfdt samt att Uddeholmska bolaget endast kom att bestå af honom själf samt af hans bröder Karl Fredrik, Salo-

Digitized by Google

mon Gottschalk och Emanuel, adlad af Geijerstam.

Han omfattade med faderlig ömhet sin brorsons son, e. o. kanslisten Bengt Gustaf Geijer (af Ransätersgrenen), och lärer haft för afsikt att göra honom till sin universalarfvinge, men då denne dog före honom, tillföll efter hans änkas död hela den stora förmögenheten arfvingarne, af hvilka majoren Karl af Geijerstam slutligen tillöste sig Ribbingsfors med underlydande. Hofsekreteraren Geijers och hans tre fruars, äfvensom hans föräldrars och hans broder Emanuel af Geijerstams porträtter, alla i olja, finnas på nämnda ställe.

Hans första hustru, Anna, var dotter till handelsmannen Michael Michaëlsson Grubb i Storkyrkoförsamlingen i Stockholm.

* * *

Bengt Reinhold Geijer

föddes på Bofors bruk i Karlskoga socken år 1758 och var son till brukspatron Salomon Gottschalk Geijer.

Hans första undervisning skedde i hemmet, och efter två års vistelse vid Karlstads gymnasium blef han student i Upsala vid 18 års ålder. Han hade ett sällsynt godt minne och ovanlig fallenhet för såväl klassiska som lefvande

Digitized by Google

språk, hvilket gynnade hans föresats att i synnerhet vända sin håg åt de studier, som erfordrades för inträde i kanslikollegium. Men händelsevis kom han att under höstterminen 1776 åhöra en föreläsning af den berömde Bergman, efter hvilken han genast beslöt att till hufvudstudium välja kemi, fysik och mineralogi. Han ådrog sig äfven snart Bergmans uppmärksamhet, hvilket gaf honom anledning att för alltid ämna stanna vid akademien.

Detta skedde likväl icke. Han undergick juridisk examen och disputerade år 1779 under Bergmans presidium de Mineris Zinci (om zinkmalmer).

Sommartiden besökte han bergslagerna och lade då grunden till den vackra samling af mineralier, som han efterlämnat.

Samma år vardt han auskultant i Bergskollegium, där honom snart anförtroddes inseendet öfver de metallurgiska arbetena vid Dahls silfververk. År 1781 konstituerades han till geschworner i Värmland och blef 1782 proberare i Bergskollegium, samt erhöll 1786 bergmästarefullmakt, jämte uppdrag att i mineralogien undervisa eleverna. Förordnades 1788 att bestrida öfverdirektörssysslan vid kontrollverket och erhöll följande året k. fullmakt på denna syssla.

Af Vetenskapsakademien erhöll B. R. Geijer år 1787 en belöning för upptäckten af flere eldfasta lerarter, dem han funnit under sina resor

Digitized by Google

i södra delen af riket, och hvilka blifvit begagnade vid den fabrik, som i Stockholms närhet var anlagd för tillverkning af deglar, saltglaserade kärl och sockerformar.

Han inköpte tio år senare, eller den 8 dec. 1797, Rörstrands fabrik med alla dess tillhörigheter och jämväl det porslinsgods som fanns i försäljningsboden i Storkyrkobrinken samt två tredjedelar af allt det *äkta porslinet*, som efter disponenternas uppgift var under deras förvar vid bruket, att tillträdas den 1 oktober påföljande år. Inom fyra år nedlade den nya ägaren i förbättringar på ugnar och verkstäder 10,000 riksdaler banko samt införskref år 1807 en ångmaskin från England, för hvars inrymmande uppfördes en byggnad, som kostade 12,000 rdr banko, den tiden rätt betydliga summor.

Under Napoleons krig och det stränga kontinentalsystemet stängdes likväl snart alla hamnar för införsel af utländska materialier, och fabriken var flera gånger nära att afstanna i följd af bristande tillgång på den nödvändiga leran, som hämtas från hamnen Foway vid Engelska kanalen.

Man berättar från denna tid, att Geijer en gång i sitt betryck bortlofvat en af sina döttrar åt en köpman i Stockholm under villkor, att denne skaffade honom en last engelsk lera.

Köpmannen fullgjorde villkoret, och giftermålet ägde rum, om af denna anledning eller ej,

Digitized by Google

men till föga belåtenhet för bruden, hvilken lärer haft böjelse för en annan. Köpmannens namn var Otto Fredrik Ulff, sedermera bruks-patron på Vikmanshytte och Thurbo bruk i Dalarne. Fru Lovisa Katarina Ulff, född Geijer, dog i kolera år 1855 efter 41-årigt äktenskap och ligger begrafven i föräldrarnes graf på Solna kyrkogård.

Under sådana förhållanden och med den brist på naturlig smak, som rådde på det första franska kejsardömets tid i hela Europa, var det icke underligt, att äfven tillverkningarne vid Rörstrand stodo ganska lågt, så mycket hällre som landets egna olyckor gjorde penningetillgången knappare för hvarje år, och det vittnar om stor ihärdighet och ovanlig skicklighet hos Geijer att under dessa sorgliga år hafva kunnat uppehålla sin tillverkning så som han gjorde.

Den uppgick den tiden till omkring 40,000 rdr bko årligen och sysselsatte mellan 60 à 70 arbetare. Efter Geijers död 1815 öfvergick Rörstrand till hans arfvingar med firma B. R. Geijers arfvingar, hvilken firma fortgick till år 1868, då affären öfvertogs af ett aktiebolag med ett inbetaldt kapital af 1,400,000 kronor, hvarå utdelats i en följd af år 8 procent. Därtill har bolaget ett år, 1895, upptagit större obligationslån löpande med fyra procents ränta.

Finansiella svårigheter hafva tvänne gånger under de sista tretio åren inträffat för bolaget,

Digitized by Google

men båda gångerna har »den ärlige mäklaren» André Oscar mellankommit som räddande part. Första gången genom försäljning af bolaget Atlas nuvarande område. Detta första Atlasbolag gick dock omkull, och André Oscars aktier i detta bolag, till ett belopp af 250,000 kr., blefvo värdelösa. Andra gången räddade André Oscar situationen genom att förmå Stockholms stadsfullmäktige att af Rörstrands bolag inköpa några bergknallar, emellan nuvarande Karlbergsvägen och Vanadisvägen, för 800,000 kr.

Dessa tomter delades i en mängd kvarter och äro numera till största delen både sålda och bebyggda. På denna transaktion gjorde Stockholms stad icke någon dålig affär, men hade kunnat gjort den ännu bättre, emedan vid denna tidpunkt staden antagligen kunnat förvärfva bergbackarne för fjärdedelen eller högst hälften af de 800,000 kr., som räddade Rörstrands bolag.

* * *

Den efter Bengt Reinhold Geijer år 1816 förrättade bouppteckningen upptager:

Tillgångar	banko rdr	107,244:	5 sk.
Skuld	» »	44,685:	3 sk.
Behållning	banko rdr	62,559:	2 sk.

Däribland upptages:

1:o) Rörstrands egendom med porslinsfabrik, inventarier och lager till 50,000 rdr banko.

Digitized by Google

2:o) huset nr 4 i kvarteret Gripen inom Klara församling till 16,000 rdr banko.

Den B. R. Geijer fordom tillhöriga Rörstrands egendom inom de nuvarande kvarteren Porslinsbruket och Rörstrand representerar ett nuvarande tax.värde af 6,192,110 kr. och huset i kvarteret Gripen ett tax.värde af 385,000 kr.

Digitized by Google

Lars Johan Warodell,

Stockholms stads förnämste donator,

föddes i Flistads socken, Skaraborgs län, år 1797. I unga år kom han till hufvudstaden och fick anställning i handel hos hr Claës Alander, på hvilken plats han stannade i tolf år. Därefter började han som egen köpman i det s. k. Bergstrahlska huset vid Riddarhustorget, hvilket hus han inköpte på 1840-talet. Hans hufvudaffär var bosättningsartiklar i förening med Eskilstunasmiden i parti och minut.

Under sin lifstid utvecklade Warodell mycken välgörenhet mot fattiga.

I sitt testamente uttrycker han en vacker tanke: att som vår vackra hufvudstads förskönning alltid legat honom ömt om hjärtat, så önskar han, att stadens bemedlingskommission måtte ombygga det till denna institution donerade Bergstrahlska husets åt Riddarhustorget vettande sida till ett prydligt hotell med rum för resande. Denna idés realiserande torde nog dröja

Digitized by Google

i många år, hälst bemedlingskommissionen nyligen på tio år disponerat öfver husets lokaler.

Från den af Warodell donerade pensionsfonden till borgare, deras änkor och barn utbetalades år 1901 16,450 kr. till 212 personer.

Vi hänvisa för öfrigt till hans efterföljande testamente:

Hr Lars Johan Warodells testamentariska förordnanden.

Som den högste Guden välsignat mina företag, hvaraf följden blifvit, att jag förvärfvat mig förmögenhet, har jag, som ej är eller varit gift och således icke efterlämnar lagliga bröstarfvingar, härmed velat förordna, huru förhållas bör med mina efterlämnade tillgångar.

1:o Till min käre fosterson Karl Fredrik Warodell, som är född den 6 januari 1847, gifver jag min uti S:t Clara församling uti kvarteret Svärdfisken under n:ris 3 och 82 belägna stenhusegendom, som den vid min död sig befinner, utom det undantag, som sedermera uti detta testamente blifvit disponeradt.

De saker och effekter, som för min sons och dess moders räkning ej äro behöfliga, få under hand försäljas, samt de därför inflytande medel begagnas till bidrag till ränta och amortering af den intecknade skuld egendomen häftar för den uti Stockholms

Digitized by Google

stads brandförsäkringskontor. Af de för egendomen inflytande hyror lämnas till min sons moder, mamsell Brita Wahlberg, årligen ett tusen rdr rmt, som vid hvarje kvartal gör 250 rdr rmt.

Dessutom får *hon* jämte sin son disponera en våning i huset, då hon, som vanligt, kommer att förestå deras gemensamma hushåll, så länge hennes hälsa och krafter det tillåter.

Naturligtvis bestås af hyresmedlen såväl för hushållet som för egendomen, så i staden som vid Annelund; de öfverskjutande medlen användas till ränta och amortering af det återstående brandförsäkringslånet. Vid min sons moders död får lösöreboet försäljas, i händelse min son ej kommit till de år, att han kan sig däraf begagna.

Egendomen får ej på några villkor under min sons eller moderns lifstid pantförskrifvas eller intecknas. I den händelse, att min son före dess moder aflider, får hon under sin återstående lifstid disponera två tredjedelar af hyrornas bruttovinst, den återstående tredjedelen får användas till alla egendomens onera, räntor och amortering af brandförsäkringslånet, tills brandkontorslånet blifvit inbetaldt. Om min son dör ogift och således utan lagliga arfvingar, tillfaller egendomen mina närmaste arfvingar,

Digitized by Google

det vill säga systrar och brorsbarn, naturligtvis med den förutsättning, att min sons moder före honom med döden afgått, och på följande villkor:

Af den behållna köpeskillingen för egendomen afsättes ett kapital af femton tusen riksdaler specie eller 60,000 rdr rmt, hvaraf räntan användes till 3:ne stipendier vid Uppsala akademi till medicine och kirurgie kandidater, och i händelse medicinska fakulteten flyttar till Stockholm till samma ändamål, nämligen ett stipendium till en studerande af Stockholms nation, ett stipendium till en studerande af Västgöta nation, ett stipendium till en studerande af Värmlands nation, till ett belopp af tjugutusen (20,000) rdr rmt kapital till hvarje nations stipendier, hvaraf räntan efter nuvarande räntefot bör bli minst ett tusen rdr rmt. Stipendierna få begagnas i tvänne år.

Denna stipendiefond förvaltas af Consistorium academicum, som utser den eller de som komma i åtnjutande af nämda stipendium; skulle ej inom någondera af de nämda nationerna finnas någon därtill passande kandidat af medicinska och kirurgiska vetenskapen, så äger samma auktoritet af de andra nationerna välja den mest förtjänte.

Denna disposition är i ändamål att de blifvande stipendietagarne måtte sättas i

Digitized by Google

tillfälle att uti vetenskapliga ändamål kunna företaga resor uti Tyskland, Frankrike och England m. m. för att vinna teoretisk och praktisk insikt uti de ämnen, som tillhöra den medicinska och kirurgiska vetenskapens nyare rön i utlandet.

2:o Till min sons moder, mamsell Brita Wahlberg, som förestått mitt hushåll allt ifrån 1827, således i nära 36 år, och detta fullgjort på ett utmärkt redbart sätt, gifver jag, utom hvad i 1:sta mom. är bestämdt, den i Solna socken af Stockholms län belägna egendomen Annelund, $^1/_{12}$ mantal, jämte å nämda egendom belägna färgeri, med alla mig tillhöriga inventarier samt alla vid Annelund varande effekter af alla slag, som vid min död där sig befinna.

Vid Mamsell Wahlbergs död tillfaller egendomen min son Karl Fredrik Warodell, och i händelse han dör utan att vara gift och således ej kan hafva lagliga arfvingar, så tillfaller denna egendom min kära systerdotter, fru Sofia af Kullberg, gift med kaptenen och riddaren J. A. af Kullberg, eller deras barn och arfvingar med villkor att därför utbetalas till mamsell Wahlbergs syster och brorsbarn för egendomen med inventarier och lösören tio tusen (10,000) rdr rmt, hvarefter nämda egendom tillfaller kapten af Kullberg, dess fru och arfvingar.

Digitized by Google

3:o Till mina systerbarn och deras barn efter justitierådet och kommendören med stora korset af Nordstjärneorden Sven Themptander och dess äfven aflidna hustru, född Warodell, testamenterar jag Skåred egendom, Grafva socken af Värmlands län, med därunder liggande egendomar Hult och Halleberg med alla därvarande inventarier, möbler m. m. mig tillhöriga, som de vid min död sig där befinna, och då jag funnit, att denna egendom ej med fördel af de oförsörjda systerdöttrarna kan förvaltas, få dessa egendomar af Themptanderska familjen försäljas, så snart någon pålitlig köpare erhålles och skälig köpeskilling därför fås, som får bero på nämda systerdöttrar och systerson efter justitierådet Themptander och dess aflidna hustru Petronella Warodell.

4:o *Det af mig ägande Bergstrahlska huset,* beläget vid Riddarhustorget, Stora Nygatan, Munkbron och Skallerigränden, intagande hela kvarteret Atomæna, gifver jag till Stockholms stads bemedlingskommission eller den auktoritet, som nu eller i en framtid kommer att förvalta Stockholms stads borgerskaps enskilda angelägenheter, på följande villkor:

Afkastningen af nämda egendom skall fördelas uti fem lotter, hvaraf mina när-

Digitized by Google

maste lagliga arfvingar, syster- och brorsbarn med deras barn, hvilka äro: först mina systerbarn efter vice pastor Fredrik Beckman, gift med min aflidna syster Inga Margareta Warodell; deras nu lefvande söner äro professorn vid Upsala universitet, teologie doktorn m. m. Anders Fredrik Beckman (död som biskop i Skara), possessionaten P. August Beckman, handlanden i Stockholm Johan Karl Beckman — alla gifta och hafva flere barn — samt komministern uti Hasle församling af Skara stift, änkling efter fru Tekla Hasselrot, född Beronius, med hvilken ej nu finnes något lefvande barn; men då han med sitt giftermål med änkefru Hasselrot erhöll fem styfbarn, är min önskan, att de i och efter sin styffader komma att hafva lika arfsrätt som det vore Beckmans egna barn.

Andra arfslotten är mina systerbarn efter justitierådet m. m. Sven Themptander, gift med min äfven aflidna syster Petronella Warodell, efter hvilka föräldrar lefva sex barn, nämligen löjtnanten Robert Themptander, som är gift och har två barn*, fru Karin Lundvik, född Themptander, änka

* Dessa två barn voro en dotter och en son, sedermera landshöfdingen m. m. Themptander.

Anm. af förf:n.

Digitized by Google

efter kyrkoherden, magister A. K. Lundvik, som har för närvarande en son och fyra oförsörjda döttrar, fru Sofia af Kullberg, gift med kaptenen och riddaren J. A. af Kullberg, som har, då detta skrifves, tre barn, oförsörjda döttrar, nämligen Charlotte, Hilda och Ebba Themptander.

Tredje mina brorsbarn, hvilkas moder ännu lefver. Hon skall årligen uppbära sexhundra (600) rdr rmt, som uppbäras af hennes måg, landtbrukaren hr August Beckman, som är gift med sin kusin, min brorsdotter, som därigenom erhåller arfslotter efter moder och svärfar; således äro tvänne syster- och en brorslott, hvilka trenne arfslotter komma att uppbära två femtedelar af bruttorevenyet af förutnämnda f. d. Bergstrahlska huset, som skola tillfalla nämda mina systrars och brorsbarn samt deras barn, så länge mina systrars barn och brorsbarn jämte deras barn lefva; de efterlefvande syster- och brorsbarn ärfva hvarandra af samma gren, så att Beckmans barns barn ej kunna ärfva Themptanders eller Warodells barns barn eller tvärtom, ty när någon af dessa grenar utgå i andra ledet, så tillfaller den utdöda följande pensionsanstalt för fattiga borgare, deras änkor och barn efter borgare i Stockholm, två femtedelar af nämda bruttoreveny tillfaller nämda pen-

Digitized by Google

sionsinrättning, ställd under förutnämda bemedlingskommissions förvaltning och styrelse. Nämda pensionsinrättning träder ej i verkställighet förrän tvänne år efter min död, räknadt för först kommande fardag eller kvartal. En femtedel af egendomens reveny användes till underhåll af egendomen samt afbetalning af kapitalet på den nuvarande inteckning i egendomen å trettiotusen rdr rmt mot 5 procent. Skulle nämda kapital blifva uppsagdt under min lifstid och inbetaldt eller bemedlingskommissionen efter min död få den uppsagd och förskotterad, får detta kapital ej afdragas af mina arfvingars reveny, utan det får godtgöras dels af den femte delen, som är anslagen till onera och amortering af nämda skuld, samt bidrag af de öfriga två femtedelarne, som äro anslagna till pensionsfonden, så att denna skuld kan af nämda tre femtedelar amorteras, så att de blifva inom tio år levererade, och att således mina arfvingar ej därpå behöfva kännas vid någon förlust, utan att de komma i oafkortadt två femtedelars reveny utaf bruttoinkomsten af Bergstrahlska huset.

Pensionerna indelas uti fyra gradationer, nämligen den första å 200 rdr rmt. Den andra pensionen 150 rdr rmt. Den tredje 100 rdr rmt och den fjärde 50 rdr rmt.

Digitized by Google

Pensionstagarne utnämnas af Bemedlingskommissioner i första och andra pensionsgraden, och böra de först komma i fråga, som hafva det flesta antalet barn att underhålla, och hvilkas fader varit vid Stockholms kommunalstyrelse, hvilket allt beror af nämda kommunalstyrelses pröfvande, som har uppdrag att förvalta nämda välgörenhets- och arfsfond.

Dessa pensioner utdelas fyra gånger om året, i januari, april, juli och oktober, på de tider kommissionen bestämmer.

Mina systrars och brorsbarns lotter lyftas af en för hvarje af de nämda 3:ne arfslotterna och lyftas enligt års fullmakt af hvarje arfsgren, som erhåller fullmakt för år, för alla arfstagare af nämda 3:ne arfslotter — ej anser jag det nödigt att prästbetyg uttages mer än en gång om året. Den återstående femtedel ($^1/_5$) af bruttorevenyet af Bergstrahlska huset användes till alla onera i och för husets underhåll till det yttre — underhåll af det inre skall af hyresgästerna bestridas — jämte ränta och amortering af det nuvarande intecknade lånet å 30,000 rdr rmt, till hvars amortering får tagas af de till pensionsfonden anslagna $^2/_5$, så att skulden kan inom 10 år vara betald så väl till kapital som ränta — hvarför det torde vare nödigt att ej

Digitized by Google

första åren, då pensionsfonden utdelas, det då ej blifver hela hyresbeloppet för de $^2/_5$, som till detta ändamål äro anslagna.

Af nämda en femtedel afsättes en fond för att i en framtid ombygga flyglarne till ett prydligt och ändamålsenligt hotell för resande, enligt då blifvande tiders fordringar.

Denna ombyggnad får ej ske förrän mina systrars och brorsbarn, med deras barn, aflidit, då fonden kommer att ökas med nämda två femtedelar, som användas till förökande af byggnadsfonden. — Nämda byggnad får ej företagas, förrän nödig fond är samlad, så vida ej den auktoritet, som hafver befattning med förutnämda pensioner, garanterar, att äfven under byggnadsåren samma belopp som i medeltal de föregående åren till pensionstagarne utdelas. — Efter det nuvarande hyresbeloppet för nämda egendom utgöres revenyet för hvarje femtedel öfver 4,000 rmt och kommer troligen att för hvarje tiotal att stiga, hvilket förhållandet varit de tre senare decennier. — Pensionsfonden kommer att benämnas efter gifvarens namn, eller som vederbörande finner för godt. Den byggnad, som kommer att i en framtid uppföras, måste blifva en prydnad för den natursköna hufvudstaden, där jag redan tillbragt mer än tre fjärdedelar af min lefnad, hvaraf 40 år såsom borgare härstädes, och för hvars förskönande jag varit

Digitized by Google

mer än mycket intresserad, och i första rummet att kunna bidraga till lindring i den fattiga nästans ekonomiska bekymmer, på hvilken idés tillfredsställande jag gjort stora uppoffringar.

För att kunna fullgöra mina kära önskningar, att efter min död i all framtid kunna efter min öfvertygelse gagna det samhälle jag tillhört, skall årligen revision af förutnämda fond förrättas och i 3:ne exemplar tillställas hvarje hufvudlott af nämda mina arfvingar.

Då alla ombyggnader blifvit verkställda och ett kapital samladt till bestridande af underhåll för egendom, skall $^3/_5$ tillfalla pensionsfonden och de återstående $^2/_5$ skola användas till arbets- och fattigbostäder i hufvudstaden, hvars hyror böra blifva så billiga som görligt är, men så att husen kasta någorlunda utaf sig, cirka *4 procent* efter tidens förhållanden.

För det extra besvär som Bemedlingskommissionens kamrerare erhåller, bör han hafva af denna fond ett extra arvode af 400 rdr rmt; öfriga omkostnader gå på Bemedlingskommissionens gemensamma räkning, hvilken anhållan naturligtvis är af mig *en from önskan.*

5:o Som ett tacksamt erkännande af den förbindelse, hvari jag alltid stått till borgmä-

Digitized by Google

staren och kommendören J. F. Eklund, skola dess efter min död efterlefvande barn *hvardera* erhålla två tusen (2,000) rdr rmt.

6:o Som ett kärt och aktadt minne efter min aflidne vän och släktinge kyrkoherden A. L. Lundvik, skola dess efterlefvande barn, utom deras moders och sedermera dem tillfallande arfslotter, erhålla 1,000 rdr rmt hvardera.

7:o Till min kära syster och guddotter fru Sofia af Kullberg gifver jag min franska *äkta* bordsservis med upphöjda guldornamenter.

8:o Som en tacksam erkänsla för all omvårdnad under min 12-åriga tjänstetid i handel hos handlanden Claës Alander, och all den välvilja som fru Starks moder under mina yngre år mig visat, önskade jag kunna visa min tacksamhet emot nämde närmast efterlefvande, och då jag ganska väl känner, att deras dotter fru Stark ej däraf är i behof, önskade jag likvisst, att hon täcktes emottaga 2,000 rdr rmt och därför köpa ett smycke, som kunde gå i arf till dess sons hustru. Till den ende efterlefvande son efter Alander, eller fru Starks broder, handelsbokhållaren Richard Alander, lämnas 2,000 rdr rmt — på samma grunder förut är omnämdt.

9:o Till Flistads församling af Skaraborgs län, hvarest jag är född, och hvarest min oför-

Digitized by Google

372430

gätlige fader ligger begrafven, äfvensom min morfar prosten Tengman där ligger begrafven i en murad graf, att denna graf af församlingen underhålles af det kapital, 2,000 rdr rmt, hvaraf räntan anslås till böcker och kläder till församlingens fattiga skolbarn; naturligtvis förstås härmed Göthlunda såsom annex under Flistads pastorat.

10:o Till Horns församling i samma län, uti hvars kyrkogård min aflidna kära moder och morbror ligga begrafna, testamenterar jag ett kapital af 2,000 rdr rmt, hvaraf räntan användes till böcker och kläder åt församlingens skolbarn samt förstnämde grafmonument underhålles, och att nämda grafvar årligen putsas och med träd och blommor planteras, och att nämda grafplats får i en framtid blifva ostörd.

11:o Till Grafva församlings skola i Karlstads län gifver jag ett kapital af 2,000 rdr rmt, hvaraf räntan anslås till böcker och kläder för församlingens fattiga skolbarn, med villkor att de å nämnda församlings kyrkogård min aflidne svåger justitierådet Themptander och dess familjegraf däraf underhålla, äfvensom min brors, som med familj där ligger begrafven, att dessa grafvar af församlingen underhållas med träd och blommors planterande, hvarför kostnaden bestrides af nämda räntemedel. Dessa till

Digitized by Google

nämda församlingar anslagna medel förvaltas af församlingens pastor och kyrkoråd på deras ansvar, så att kapitalet ej på några villkor får skingras.

12:o Till Frimurarebarnhuset i Stockholm gifver jag ett kapital af 2,000 rdr rmt.

13:o Till Frimurareordens drätseldirektorium gifver jag ett kapital af 2,000 rdr rmt, hvaraf räntan användes till en pension för änkan efter en förtjänt frimurare, hvars namn gjort sig förtjänt af nämda styrelses uppmärksamhet; nämda styrelse utnämner stipendiaten.

14:o Till ordenssällskapet P. B:s (Par Bricoll) fattigkassa gifver jag ett kapital af 2,000 rdr rmt, hvaraf räntan anslås till ett pensionsrum åt en änka efter en person eller ledamot, som genom sina musikaliska talanger gagnat sällskapet och muntrat bröderna.

15:o Till sällskapet »De nödlidandes vänner» gifver jag ett kapital af 2,000 rdr rmt, hvaraf räntan användes till en årlig pension åt en fattig prästänka af Nikolai eller Klara församlings prästerskap, efter styrelsens bedömande.

16:o Till inköp af grafplats för mig anslår jag ett kapital af 2,000 rdr rmt, hvaraf uppreses ett enkelt, men varaktigt grafmonument. Återstoden af kapitalet och däraf

Digitized by Google

löpande ränta ställes under kyrkogårdsstyrelsens förvaltning, för att i en framtid det samma kunna underhållas.

17:o Pastorerne uti Nikolai och Klara församlingar skola hvardera erhålla 300 och pastorn i Solna 100 rdr; hvardera af komministrarne i Storkyrkan, Klara och Solna församlingar 50 rdr rmt.

Denna paragraf anses som begrafningskostnad, så att ej något särskildt arvode till prästerskapet behöfver anordnas. Omkostnaden för begrafningen blifver i öfrigt så enkel som möjligt, och endast de i lifstiden varande umgängesvänner bjudas.

18:o Alla extra donationer och gåfvor utom begrafningskostnader komma ej testamentstagarne till godo förrän 2 år efter först kommande fardag efter min död.

19:o Alla i min tjänst varande tjänstehjon, som tjänat minst ett år, få erhålla som gåfva till sorgekläder ett års extra lön. De, som tjänat kortare tid, ett halft års lön.

20:e Alla fattighjon, som af församlingarna i Nikolai, Klara och Solna underhållas, erhålla hvardera 50 öre rmt.

Stockholm den 27 april 1863.

L. J. Warodell.

Digitized by Google

L. J. Warodells förmögenhet upptages i bouppteckningen till 573,300 rdr 89 öre rmt, däribland Bergstrahlska huset till 251,000 rdr (nuvarande taxeringsvärde 700,000 kr.) och huset 82 Drottninggatan till 170,000 rdr (nuvarande taxeringsvärde 430,000 rdr).

Digitized by Google

Gustaf Emil Broms

föddes i Stockholm år 1849. Fadern var specerihandlare vid Norrlandsgatan.

Han tillhörde dock icke den köpmansaristokrati, som under nittonde seklets förra hälft hade sitt stambåll i Örebro och dref därstädes betydliga, för att icke säga kolossala affärer hufvudsakligast på bergslagen samt hade bruksegendomar i Närke samt stora andelar i Uddeholms bolag.

En af dessa Örebro-Bromsar emigrerade till Holland, där han etablerade sig som köpman i Amsterdam och dref en finfin affär på Sverige (som ännu fortsättes af hans descendenter), bestående af grundingrediensen till vår nationaldryck punschen, nämligen den bataviska arracken.

Vår G. E. Broms sattes in i Stockholms Nya Elementarskola och stannade där några år, men genomgick dock ej detta läroverk fullständigt. Bland hans samtida skolkamrater märka vi de sedermera så framstående männen, finans-

Digitized by Google

ministern, statsrådet grefve Hans Hansson Wachtmeister och öfverstekammarjunkaren, friherre Carl Carlsson Bonde. Broms första inträde på den merkantila banan skedde hos träexportfirman Bergman, Hummel & k:i i Neder Kalix, hvilken firma då innehades af den allmänt aktade hedersmannen David Hummel, som beredde Broms' hela framgång i lifvet och utan hvars hjälp och understöd Broms troligen fått obemärkt stanna inom de djupa leden hela sitt lif igenom. I tio års tid arbetade han hos denna firma och fick därigenom tillfälle att lära känna öfre Norrlands affärslif och förutsättningarna för dess uppblomstring. Därefter anställdes Broms som prokurist vid samma firmas hufvudkontor i Stockholm och stannade där en längre tid framåt.

Broms lifliga natur, i förening med ett spekulativt hufvud och god arbetsförmåga, måste dock, säger sig självt, längta efter självständig verksamhet. Han började egen trävarurörelse med kontor i Stockholm och sågverk i Gamlebytrakten, där han inköpte afverkningsrätt till skogar i södra Östergötland och norra Småland. Ännu i början af 1890-talet sysslade han härmed, men upphörde efter hand med denna affärsgren, för att uteslutande ägna sig åt hvad som sedermera blef hans egentliga lifsgärning: exploaterande af de Lappländska gruffälten. Det torde hafva sitt intresse att erfara de växlande

Digitized by Google

öden, det äldsta kända bland dem undergått, hvadan vi afbryta Broms' lefnadssaga med en historik af

Gellivare malmfält.

Upptäckten af det rika malmbergets värde skedde i slutet af 1700-talet genom den berömde fosterlandsvännen Samuel Gustaf Hermelin, under dennes kartografiska verksamhet i Norrbotten.

Hermelin lät bearbeta flere grufvor och årligen upptaga 2- à 3,000 skepppund malm, som smältes vid de af honom uppförda Strömsunds och Selets masugnar, anlade vägar af flera mils längd och 130 nybyggen samt anställde kunniga bruksarbetare och masmästare från de södra landskapen.

Vid utförandet af dessa stora företag hade friherre Hermelin emellertid mera rådfrågat sitt patriotiska nit, än tillräckligheten af sina resurser; därtill tillstötte ogynnsamma konjunkturer, eldsvådor, öfversvämningar och ryssarnes härjningar under kriget år 1809. Hermelin måste göra konkurs, och den stora egendomen, bestående af 85 mantal, med grufvor, masugnar, sågverk, kvarnar och nybyggen, inköptes af konung Karl XIV Johan, som fortsatte bruksdriften, ehuru med ringa fördel.

Emellertid fick under denna tid Gellivara egendom namn, heder och värdighet af *fursten-*

Digitized by Google

dömet Gellivara, och därmed är förenadt en pikant historia.

Vid underhandlingen om kronprins Oskars giftermål med prinsessan Josefina af Leuchtenberg år 1822 gjorde hans helighet påfven i Rom flera svårigheter.

Bland annat fordrade han, att konung Karl Johan skulle skänka den unga prinsessan som morgongåfva ett svenskt furstendöme af samma omfång som det furstendöme Galliera, hvilket hon vid sitt dop i Milano år 1807 erhållit som faddergåfva af kejsar Napoleon.

Karl Johan ingick härpå och skänkte henne *furstendömet Gellivara*, hvarmed äfven påfven lät sig nöja, alldenstund det svenska furstendömet var till areal flera gånger större än det italienska.

Sedan konung Oskar I den 8 mars 1844 bestigit svenska tronen, blef hans första omsorg för sin *privata* del att försälja alla de egendomar, som hans höge fader hade inköpt inom olika delar af Sverige; men att få någon köpare till Gellivara föll sig icke så lätt. Emellertid lyckades det den på sin tid allbekante grefve Nils Barck att för företaget intressera ett konsortium engelsmän, hvilka inköpte en del af egendomen jämte själfva malmberget. I planen för företaget ingick att förbinda malmberget medels järnväg med en hamn vid Bottniska viken. Ansökan om koncession för denna järn-

Digitized by Google

vägs anläggande ingafs redan år 1846 och meddelades af k. m:t den 11 februari 1847.

Som denna koncession är den *första* för järnvägars anläggande inom Sverige, kan det hafva sitt stora intresse att erfara, huru man på den tiden tänkte sig denna sak, hvadan vi in extenso återgifva koncessionen:

»Uppå ansökan af underlöjtnanten vid Skånska dragonregementet grefve Nils Barck, såsom ombud för ett genom hans verksamhet bildadt bolag af engelsmän, har k. m:t meddelat nådig tillåtelse för detta bolag att anlägga en järnväg från Gellivare malmberg inom Luleå lappmark i Norrbottens län till Töre hamn vid Bottniska viken, med villkor likväl att, innan vederbörlig oktroj för järnvägsanläggningen eller förordnande om jords afträdande meddelas, till k. m:ts nådiga pröfning öfverlämnas, jämväl anmälan om blifvande aktieteckningens belopp (i hvilken teckning såväl svenska som utländska män skola lämnas frihet att deltaga), fullständigt kostnadsförslag m. m. och det inom slutet af år 1848, vid påföljd om sådant underlåtes, att den medgifna rättigheten till järnvägsanläggning kommer att förfalla, samt under förbehåll därjämte, att bolaget ställer antingen säkerhet för företagets verkställande inom den tid, som kan varda af k. m:t stad-

Digitized by Google

gad, och underkastar sig de ordningsföreskrifter, hvilka komma att meddelas.

Fullgöras dessa villkor, och järnvägen således anlägges, så har bolaget full eganderätt till järnbanan och afkastningen däraf samt vidare följande rättigheter:

att till sig af enskilde lösa behöflig jord;

att af statens lägenheter erhålla upplåtelse af den mark, som kan erfordras;

att, under kontroller, som komma att föreskrifvas, till riket tullfritt införa de lokomotiver, maskiner och verktyg, hvilka såsom modeller behöfvas och icke till lika pris och godhet här i landet kunna bekommas;

att för järnvägsanläggningen erhålla arbetsbiträde af kronoarbetscorpserna i mån af tillgång och uppå vanliga villkor;

att för enahanda ändamål få använda manskap af armén, såvidt aftal med vederbörande rotehållare och manskap om frivilligt arbetsbiträde kan träffas och trupperna icke äro af militärtjänstgöring eller för kronans räkning upptagna.»

En af landets dåvarande största tidningar tillägger:

»Ändamålet med denna järnvägs anläggande är att till hafvet kunna med lätthet transportera den järnmalm, som bragts ur Gellivare, hvilket berg. bolaget (som redan

Digitized by Google

inköpt Gylljens bruk m. m.) disponerar till så stor del som behöfves. Ändtligen har då en mäktig besvärjelseformel blifvit funnen mot den drake, som sedan bergens bildande bevakat de i Gellivare förvarade skatter. Hufvudingredienserna i denna formel äro väl *engelska penningar*, men det är ock en annan beståndsdel, ej mindre maktpåliggande, och det är *svenskt arbete*. Vi kunna ej inse någon våda däraf att förlagskapitaler, som brista inomlands, för detta arbete hämtas utifrån. Att förlagsmannen vill blifva rundligen ersatt för hvad han förskjuter, är icke något nytt, allraminst i bergshandteringen, och hvad som med visshet kan antagas, är att fäderneslandet och dess arbetande söner skola tillskyndas en oberäknelig båtnad däraf att dessa järnskatter framdragas i ljuset.

Heder åt den unge man (född 1820), som, i stället för att overksam ligga hemma på roten under de långa årliga ferier, hvilka tjänstgöringen vid ett indeldt regemente erbjuder detsammas officerare, använder en rastlös, af inga hinder dämpad verksamhet för befrämjande af ett storartadt företag, hvars följder, där ej oförutsedda missöden skulle hindra fullbordandet, utan tvifvel komma att en gång tecknas med ljusa färger i de svenska häfderna.»

Digitized by Google

Emellertid utbröt i England samtidigt, 1847, den våldsamma järnvägskrisen, som skakade landet i dess fogningar, hvilket gjorde att Barcks engelska konsortium drog sig tillbaka. År 1848 sålde konung Oskar för 250,000 rdr b:ko Gellivara till ryttmästaren C. W. Hammarsköld på Skultuna, frih. Schwerin och löjtnant A. L. Lilliehöök; men då Hammarsköld nödgades för skuld och bedrägerier två år därefter rymma ur riket, såg sig konungen år 1851 nödsakad att återköpa egendomen af Hammarskölds konkursbo.

Dock lyckades konung Oscar, till följd af de gynnsamma konjunkturerna under Krimkriget, att, samtidigt med afslutandet af Novembertraktaten med västmarkerna, försälja hela egendomen med drifvande verk och inventarier för en million riksdaler riksgäld till grosshandlaren Pontus Kleman (måg till L. J. Hierta), såsom ombud för ett konsortium af framstående norska affärsmän, tre bröder Stang, Tage, Peder Anker och Harald Meijer.

För att kunna tillgodogöra de rika malmtillgångarna, fordrades i första rummet transportkostnadernas förminskande, och Pontus Kleman lät under sommaren 1857 göra noggranna undersökningar för anläggande af en 20 mil lång järnväg från Gellivara till Luleå.

Pontus Kleman var son till den beryktade landssekreteraren i Carlstads län Gustaf Bernhard Kleman, hvilken för balans afsattes 1825, un-

Digitized by Google

dergick sedan flere års straff å Malmö fästning, sysslade efter frigifningen några år med advokatyr i Malmö samt rymde slutligen till London, där han afled den 6 november 1839.

Under 1850-talet var Pontus Kleman en stor köpman i London och dref betydliga affärer på Sverige, men nödgades under 1857 års kris göra konkurs, med en million pund sterling skulder, samt tillgångar, som endast bestodo af ett magnifikt lösörebo; all annan tillgång var som Vadman uttryckte sig vid redovisningen af det under norska kriget 1815 konsumerade brännvinet — utsupet!

* * *

Norrmännen fortsatte Gellivara-affären, tills Viktor Kjellberg två år därefter lyckades bilda ett bolag af engelsmän, som öfvertog affären, med Kjellberg som disponent. Kjellberg lyckades äfven att medels kunglig proposition af svenska riksdagen utverka ett betydligt anslag för kanalisering af Lule elf. Omkring 400,000 riksdaler uppburos från statsverket för detta ändamål af Kjellberg, som förstörde pengarne utan att göra några arbeten, och han och hans bolag fick göra konkurs. Gellivara öfvergick då till bankiren Giles Loder i London, hvilken som

Digitized by Google

utländing måste söka sig en bulvan för äganderätten och fann en sådan i herr C. H. J. Matton i Stockholm.

Matton fick af Giles Loder en årlig aflöning af 1,000 pund sterling för denna befattning. Till disponent och öfverförvaltare antogs brukspatron J. A. Wikström, som förut innehaft likartad befattning hos grefve August Gyldenstolpe på Ljung och där tillika med sin grefve fått göra konkurs, i det han för det grefliga herrskapet iklädt sig en mängd borgensförbindelser, som han ej kunde infria, då det nobla grefveparets björnar ansatte honom.

Wikström var en både skicklig och fullkomligt hederlig man, tillika med ofvan omnämde S. G. Hermelin den enda bland Gellivarapatronerne, som kunde göra anspråk på detta senare adjektiv, då alla de andra varit mer eller mindre tvätydiga individer.

Under Loders 20-åriga besittningstid af Gellivaraverken försummades bruksdriften och sprängdes ej mera malm, än som erfordrades för att försvara inmutningsrätten till de många gruf-vorna. Däremot bedrefs timmerafverkning i stor skala från de vidsträckta skogarne, försågades och utlastades.

På sådant sätt dref Giles Loder Gellivare i många år, tills det engelska bolagets Luleå—Ofoten järnväg blef i bedröfligt skick färdig. De därtill använda syllarne (sleepers) voro af

Digitized by Google

omoget och undermåligt granvirke, importeradt från Riga, och de uppruttnade efter ett par års tid, så att när svenska staten öfvertog järnvägen, måste nya syllar inläggas på hela sträckan emellan Gellivara och Luleå.

* * *

När våra första svenska statsbanor voro under byggnad, var ett gängse ordstäf:

— Hvad skall komma att inträffa, när järnvägen blir färdig?

När det engelska bolagets underhaltiga Luleå-Gellivarabana blef färdig, inträffade den oförutsedda händelsen, att öfverste Bergman och bokhållaren G. E. Broms uttogo mutsedlar på de flesta och bästa grufvorna i Gellivare malmfält, till hvilka Giles Loders ålderstigne förvaltare, ofvannämde Wikström, genom försummelse förverkat inmutningsrätten.

Wikström afskedades från sin befattning och process om bättre rätt till grufvorna uppstod, hvilken i första instans utföll till hrr Bergmans och Broms fördel, men samtidigt afled Giles Loder i London.

Den senares sterbhus ansåg det vara bäst och klokast att realisera sina svenska domäner. Hemman och nybyggen, tillhörande det forna furstendömet Gellivara, såldes dels till Töre aktie-

Digitized by Google

bolag, dels till aktiebolaget Bodträskfors. Själfva malmberget såldes för en ringa penning till hrr Bergman och Broms. År 1890 startade aktiebolaget Gellivare malmfält och fick sin bolagsordning fastställd af k. m:t den 15 maj 1891 med ändring den 9 maj 1896. Aktiekapitalet lägst 6 millioner och högst 18 millioner kronor. Dessutom flera stora obligationslån.

* * *

Vi återvända till vår G. E. Broms.

Han utvecklade under alla sina borgerliga krig en talang, oförskräckthet och fältherreskicklighet, som ställer honom i jämbredd med vår store krigshjälte Johan Banér, som alltid var fyndig på utvägar vid de mest kritiska tillfällen. När under 30-åriga kriget hans värdige motståndare Piccolomini, befälhafvare för de kejserliga krigsskarorna, trodde sig hafva Banér omringad, och att för denne ej fanns annan utväg än gifva sig fången med sin här på nåd och onåd, så lyckades dock Banér smyga sig undan öfvermakten. Piccolomini rapporterade till sin kejsare, att han nu ändtligen hade Banér i säcken. Banér, underrättad därom, fällde då det yttrandet, att »Piccolomini likväl glömt att knyta igen säcken».

Digitized by Google

Likaså med Broms. Han var flere gånger i säcken, men han lyckades städse krypa ut.

Vi hafva förut omnämt Broms' förhållande till sin forne principal, David Hummel i Neder-Kalix. Denne riskerade hela sin stora förmögenhet genom borgensförbindelser för Broms och Gellivare malmfält. Om han gjorde det alldeles oegennyttigt, veta vi icke. Nog af, vid Hummels död häftade han år 1892 för följande borgensförbindelser för G. E. Broms, enligt till Stockholms rådhusrätt ingifven bouppteckning:

	Kronor
Sundsvalls enskilda bank	650,000
Kalmar enskilda bank	210,000
Skånes enskilda bank	50,000
Östergötlands enskilda bank	15,000
Riksbanken	125,000
Skandinaviska kreditaktiebolaget	45,000
Industrikreditaktiebolaget	15,000
Riddarhuskassan	32,000
Tillsammans	1,142,000

samt dessutom borgen för ett skogsafverknings-kontrakt emellan Broms och Ankarsrums bruk.

För aktiebolaget Gellivare malmfält häftade David Hummel i borgensförbindelser i

	Kronor
Stockholms enskilda bank	250,000
Västerbottens enskilda bank	250,000
Diskonto Maatshopp i Tyskland	480,000
Tillsammans	980,000

Digitized by Google

Man ser häraf, att det skräfvel, som Broms och konsorter den tiden lät utbasunera, att aktiebolaget Gellivare malmfält *enbart* arbetade med svenska kapitaler, var fullkomligt *sanningslöst*, alldenstund bolaget år 1892 hade ett lån i Tyskland på 480,000 kr.

Broms' fantasirika hufvud utvecklade äfven stor arbetsförmåga, som gjorde sig gällande på olika områden. I Torneådalen lät han anlägga en större jordbrukskoloni med mejeri, i syfte att åt smärre jordbrukare bereda egna hem m. m. För folkupplysning visade han sig intresserad genom frikostiga anslag till folkhögskolan i Matarangi. Oegennyttig, ställde han sig vanligen själf i breschen för att befordra genomdrifvandet af allmännyttiga företag.

För öfre Norrlands kultur har Broms onekligen gjort ganska mycket, och hans förtjänster i detta fall komma nog att få sitt erkännande i framtiden.

Äfven för vetenskapliga ändamål intresserade sig Broms och understödde frikostigt flera företag i den vägen. Lifligt intresserad för naturhistoriska studier, uppmuntrade han den biologiska forskningen inom Sverige.

Kongl. Vetenskapsakademien har en zoologisk hafsstation vid Kristineberg i Bohuslän, som var öppen endast under sommaren. Till denna station skänkte Broms ett kapital, hvarigenom anstalten kunde utvidga sig genom ny-

Digitized by Google

byggnader, så att den sedan dess äfven varit i verksamhet om vintrarne.

Den zoologiska expedition till Spetsbergen och Grönland, som företogs år 1900 under konservator Kolthoffs ledning, bekostades af Broms. De rika resultat denna medförde gjorde, att Broms beslöt sig för att bekosta en ny naturvetenskaplig expedition under Kolthoffs ledning till Gula hafvet och Kamtchatka.

Broms' onekligen stora förtjänster fingo äfven sin belöning från högre ort genom kommendörskors af vasa- och nordstjärneordnarne. Visserligen voro båda dessa af andra klassen, men hade troligen efterföljts af yttermera utmärkelser, om honom blifvit beskärd en längre lefnad.

Vi hafva förut omnämt Broms' ovanliga fyndighet att finna *utvägar* i de mest bekymmersamma skeden. Någon gång sökte han äfven ginvägar, men fick då besanna ordspråket: *ginvägar äro senvägar*, såsom hans förhållande till doktor Kauffmann och de affärstransaktioner, hvaruti han inlät sig med nämde doktor, hvilka kulminerade i det löjliga efterspelet inför Stockholms rådhusrätt, då hr doktorn fordrade åtta millioner (francs) i provision för en försäljning, som ej blef af, af de Norrbottniska gruf-fälten till Bilbaogrufvornas ägare.

Grängesbergsbolaget kom därefter som en räddande ängel och klarade skifvan.

* * *

Digitized by Google

Broms dog helt hastigt i Stockholm, den 29 oktober 1903, efterlämnande änka, född Öberg, samt fem söner.

Hans *bouppteckning* visar:

Tillgångar	12,362,028: 27
Skulder	8,542,577: 11
Behållning kr.	3,819,451: 16

Tillgångar:

Fastigheter:

N:o 25 i kvarteret Fanan n:ris 26 och 28 Narvavägen, taxeringsv.	450,000: —
N:o 1 i kv. Loen n:r 6 Klara Södra Kyrkogata, taxeringsvärde	350,000: —

Obligationer:

46 st. Skånska Cementbolagets 5 proc. (nomin. 5,000 à 100 ½ proc.	231,150: —
Dito ränta därå	930: 10
15 st. dito 5 proc. (nom. 1,000) à 100 ½ proc.	15,075: —
Dito ränta därå	60: 42
34 st. Luossavaara—Kirunavaara aktiebolag (nomin. 5,000) à 98 ½ proc.	167,450: —
Transport	

Digitized by Google

Transport	
Dito ränta därå	3,517: 98
35 st. dito (nomin. 1,000 à 98 ½ proc.	34,475: —
Dito ränta därå	724: 15
10 st. aktiebol. Gellivare Malmfält (nom. 5,000) à 94 proc. ...	47,000: —
Dito ränta därå	826: 40
1 st. dito (nom. 1000) à 94 proc.	940: —
Dito ränta därå	16: 53
1 st. Uddeholms aktiebolag (nom. 1,000) à 99 proc.	990: —
Dito ränta därå	18: 61
4 st. Sveriges Allm. Hypoteksbank (nom. 10,000) à 99 ½ proc. ...	39,800: —
Dito ränta därå	577: 76
3 st. Sveriges Allm. Hypoteksbank (nom. 4,000) à 99 ½ proc.....	11,940: —
Dito ränta därå	173: 33
4 st. dito (nom. 1,000) à 99 ½ proc.	3,980: —
Dito ränta därå	57: 78
6 st. dito (nom. 400) à 99 ½ proc.	2,388: —
Dito ränta därå	24: 67
1 st. dito (nom. 100) à 99 ½ proc.	99: 50
Dito ränta därå	1: 44
Transport	

Digitized by Google

Transport

Aktier:

1,811 st. Luossavaara—Kirunavaara aktiebolag (nom. 1000) à 2,500	3,984,200: —
5,803 st. i aktiebolaget Gellivare malmfält (nom. 1,000) à pari	5,803,000: —
2 st. i Vinhandelsbolaget Forsgrén & Vilken (nom. 1,000) à 800	1,600: —
35 st. preferensaktier i Gemla leksaksfabriks aktiebolag (nom. 1,000) à pari	35,000: —
889 st. i Rederiaktiebolaget Stockholm—Värmdön (nom. 100) à 75	66,675: —
150 st. i aktiebol. »G. E. Broms egna hem» (värdelösa)	———: —
100 st. i Svenska Karbid- och Acetylen-aktiebol. (nom. 100) à 5	500: —
1,600 st. i Sjangeli aktiebolag (nom. 1,000) värdelösa	———: —
75 st. i aktiebolaget Martebo myr (nom. 1,000) värdelösa	———: —
20 st. i Luleå badhus-aktiebolag (nom. 50) à 5	100: —
5 st. Kongl. teaterns aktiebolag (nom. 1,000) à 250	1,250: —

Transport

Digitized by Google

Transport	
36 st. Grantorpets aktiebol. (nom. 500) värdelösa	———: —
70 st. Allmänna pensionsförsäkringsbolagets förlagsaktiebolag (nom. 100) à 50	3,500: —
150 st. preferensaktier i Trollhättans kraftaktiebolag (nomin. 1,000) à 100	15,000: —

Delaktighetsbevis:

14 st. i rederiaktiebolaget Victoria (nom. 500) à pari	7,000: —

Fordringar:

Spårvägskonduktören Sven Weinhardt, enligt revers	200: —
Ränta därå	———: 83
Generalkonsul Filip Hagberg i Shanghai, enligt revers 4,608: 60 mot hypotek af lifförsäkring, återköpsvärde	505: 72
Sjökapten Per Svanström, enligt revers mot borgen af brodern	2,500: —
Ränta därå	41: 32
Öfverfältintendenten F. Holmqvist enligt inteckning	20,000: —
Transport	

Digitized by Google

Transport	
Ränta därå	122: 22
Sjukhusföreståndarinnan Elma Simlund, enligt revers	1,000: —
Ränta därå	15: 97
Handl. Albert Th. Broms i Eskilstuna, enligt revers 225,200 kr. upptagas till blifvande konkursutdelning	40,000: —
Försäkringsbolaget Svea, på grund af en å konsul Broms transporterad, å Albert Broms lif tagen försäkring à 5,000, återköpsvärde	1,575: 45
Lifförsäkringsaktiebol. Viktoria, en likadan försäkring à 5,000 kr., återköpsvärde	2,363: 04
Godsägaren Birger Velinder i Svalöf, enligt 3 skuldebref ...	80,000: —
Ränta därå	160: —
Försäkringsbolaget Skandia, lifförsäkring	270,000: —
Dito Skåne, dito	100,000: —
Dito Nordstjärnan, dito	32,000: —
Aktiebolaget Gellivare Malmfält, s. k. malmören	729: 71
Grantorpets fabriksaktiebolag förlagslån 127,309: 33 uptages till	35,104: 32
Transport	

Digitized by Google

Transport	
Aktiebolaget G. E. Broms egna hem 190,000 kr. upptages till	71,000: —
Sjangeli aktiebolags förlagslån 198,622 kr. utan värde, upptages till	———: —

Inre lösörebo:

Se Bil. A.	12,841: 95
5,000 aktier i Tidningsaktiebolaget Sverige (nom. à 50 kr. pr st.) upptagas à 28	140,000: —
En i Försäkringsbolaget Skandia tagen s. k. donationsförsäkring till förmån för Fru Anna Broms å 55,000 kr., utfallande den 1 sept. 1904 — efter dess återköpsvärde	54,770: 07
Hos Aktiebolaget Stockholms handelsbank	8,000: —
» Hernösands enskilda bank	25,038: 13
» Aktiebol. Nordiska Kreditbanken	67,500: —
» Stockholms diskontobank ...	70,000: —
Upplupna räntor, tillsammans ...	16,518: 88
Transport	

Digitized by Google

Transport

Kontant i kassan: 568: 25

Angående sterbhuset tillhöriga lägenheten Södernäs å Värmdön, bestående af 3 sammanslagna mindre lägenheter, nämligen Svanvik, Södernäs trädgård och Södernäs udde, med åbyggnader är särskild boupptecknings därstädes förrättad, utvisande en behållning ..... 44,000: —

Kronor 12,362,028: 28

Skulder:

Till stadsmäklare Georg Strandberg, enligt två skuldebref (hypotek 20 aktier i Gellivare malmfält ..... 50,000: —

5 proc. ränta därå 1,222: 20; 1/8 proc. provision 31 kr. 1,253: 20

Till densamme, enligt skuldebref den 4 juli 1902 ..... 225,000: —

4 1/2 procents ränta 3,223: 25, 1/8 procents provision 90 kr. ... 3,313: 25

(hypotek inteckning i n:r 26 Narvavägen.)

Transport

Digitized by Google

Transport	
Till densamme, enl. skuldebref den 23 sept. 1903	100,000: —
5 proc. ränta däråå	500: —
(hypotek 106 Skånska Cement-aktiebol. 5 proc. obligationer à 1,000 kr. pr st.)	
Till direktören Nils Öberg, enligt skuldebref 31 juli 1903	30,000: —
5 proc. ränta däråå från 31 juli 1903	378: 82
(hypotek 35 Skånska Cement-aktiebolagets 5 proc. obligationer à 1,000 kr. pr st.)	
Till f. d. öfverste C. O. Bergmans sterbhus, enligt skuldebref den 10 nov. 1902, utan ränta	37,000 —
(hypotek 37 aktier i Gellivare malmfält.)	
Till samma sterbhus, enligt skuldebref den 10 nov. 1898	30,000: —
5 proc. ränta däråå från 12 nov. 1902	1,433: 40
Till samma sterbhus, enligt 8 skuldebref den 12 nov. 1898, hvart och ett à 10,000 kr. ...	80,000: —
5 proc. ränta däråå	3,812: 40
Till samma sterbhus, enl. skulde-	
Transport	

Digitized by Google

Transport	
bref den 10 nov. 1902, att betala räntefritt 31 okt. 1904 ...	21,505: —
(hypotek 22 aktier i Gellivare malmfält.)	
Till bankdirektören E. Thiel, enl. 3 skuldebref den 12 dec. 1902, hvart och ett å 50,000 kr.....	150,000: —
6 proc. ränta däråfrån 12 maj 1903	3,424: 50
(hypotek en inteckn. à 100,000 kr. i huset n:r 26 Narvavägen, jämte 150 preferensaktier i Trollhättans elektriska kraftaktiebolag)	
Till direktören E. H. Valdenström i London, enl. skuldebref den 13 maj 1903 (säkerhet 35 aktier i Gellivare malmfält)	35,000: —
5 proc. ränta däråfrån den 30 juli 1903	807: 10
Till grosshandlaren Bolivar Sundström i Luleå, enligt skuldebref den 20 januari 1903	10,000: —
5 proc. ränta däråfrån	387: 50
(säkerhet 10 aktier i Gellivare malmfält.)	
Till öfverstlöjtnant Axel Bergen-	
Transport	

Digitized by Google

Transport	
zaun, enligt skuldebref den 15 mars 1902	150,000: —
6 proc. ränta därå från den 15 sept. 1903	1,099: 95
(säkerhet 85 aktier i Luossavaara-Kirunavaara aktiebolag.)	
Till densamme, enligt skuldebref den 15 okt. 1903	40,000: —
5 proc. ränta därå	77: 76
(säkerhet 14 aktier i Luossavaara-Kirunavaara aktiebolag.)	
Till densamme, enligt skuldebref den 15 april 1902	100,000: —
4 ½ ränta därå från 1 juli 1903	1,487: —
(säkerhet 91 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 23 aktier i Luossavaara-Kirunavaara aktiebolag.	
Till öfversten M. Kilman, enligt 4 st. skuldebref den 15 april 1902, näml. 3 st. à 110,000 kr. samt 1 à 106,700 kr.	436,700: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	6,487: 78
(säkerhet 397 aktier i Gellivare malmfält och 99 aktier i Luossavaara-Kirunavaara aktiebolag.)	
Transport	

Digitized by Google

Transport	
Till underlöjtnant Gustaf O. F. Kilman, enligt skuldebref den 15 april 1902	11,000: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 Juli 1903	16,362: —
(säkerhet 10 aktier i Gellivare malmfält.)	
Till apotekaren Salomon Smith i Ystad enligt skuldebref den 15 april 1902	26,400: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	392: 57
(säkerhet 24 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 6 aktier i Luossavaara-Kirunavaara aktiebolag.)	
Till konsuln John A. Bergman i Neder-Kalix på grund af borgen för f. d. vice konsuln J. Sällström därstädes	5,000: —
6 proc. ränta därå från den 12 maj 1903	139: 17
Till Luossavaara—Kirunavaara aktiebolag, enligt skuldebref den 20 sept. 1901	1,200,000: —
4 proc. ränta därå från den 20 sept. 1901	149,200: —
Transport	

Digitized by Google

Transport	
(säkerhet 1,200 aktier i aktiebolaget Gellivare malmfält.)	
Till Norddeutsche Bank i Hamburg, enligt kontrakt	1,700,000: —
s. k. lombardränta därå från den 1 juli 1903	21,434: 66
(säkerhet 870 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 730 i Luossavaara—Kirunavaara a. b.)	
Till Norddeutsche Bank i Hamburg, enligt särskildt aftal ...	30,000: —
Till herr John Broms, enligt särskildt aftal, en lifränta å 5,000 kr. per år (?)	56,099: 50
Till ingeniör A. Jakobi, enl. särskild förbindelse	100,000: —
Till Rederiaktiebolaget Stockholm & Vermdön enligt aftal	25,000: —
Till Sjangeliaktiebolaget, enligt särskild öfverenskommelse	88,622: 50
Till handl. Alb. Broms', Eskilstuna borgenärer	80,000: —
Till aktiebolaget G. E. Broms', Egna Hem	132,000: —
Till doktor Helmer Key, enligt revers 4 juli 1903	34,319: 84
5 procent ränta därå	584: 34
Transport	

Digitized by Google

Till Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, enligt revers 25 maj 1903	2,324,395: —
Till grosshandl. D. Dietrichson, enligt förbindelse	50,000: —
Till byggmästare O. Haglund, Värmdön	6,500: —
Till Stockholms Inteckningsgarantiaktiebolags inteckning ...	225,000: —
räntor därå	3,685: 47
Till andre sekreteraren i Utrikesdepartementet Erik Hallin, enl. skuldebref den 15 april 1902	117,700: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	1,750: 30
(säkerhet 107 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 27 aktier i Luossavaara Kirunavaara aktiebolag.)	
Till omyndige Carl O. E. Hallin enl. skuldebref den 15 april 1902	97,900: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	1,457: 77
(säkerhet 89 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 22 aktier i Luossavaara-Kirunavaara a. b.)	
Transport	

Digitized by Google

Transport	
Till grossbandl. Konrad Neiglick, enl. skuldebref d. 15 april 1902	41,800: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	621: 57
(säkerhet 38 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 10 aktier i Luossavaara-Kirunavaara aktiebolag.)	
Till fru Maria Neiglick, f. Hallin, enl. skuldebref d. 15 april 1902	101,200: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	1,504: 84
Till öfverstelöjtnant D. Hedengren, enl. skuldebref den 15 april 1902	128,700: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	1,913: 77
(säkerhet 117 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 29 aktier i Luossavaara-Kirunavaara a. b.)	
Till grefve Eugen von Rosen, enl. skuldebref den 15 april 1902	58,300: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	865: 94
(säkerhet 53 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 13 aktier i Luossavaara-Kirunavaara a. b.)	
Transport	

Digitized by Google

Transport	
Till grosshandlaren Isaak Hirsch, enl. skuldebref d. 15 april 1902	94,600: —
4 ½ proc. ränta därå från den 1 juli 1903	1,406: 70
(säkerhet 86 aktier i aktiebol. Gellivare malmfält och 22 aktier i Luossavaara-Kirunavaara a. b.)	
Till grosshandlare D. Dietrichson, enligt aftal	14,021: 35
Till Nordiska Kreditaktiebolaget	80,000: —
ränta	160: —
Begrafningskostnader	2,000: —
Utskylder för år 1903, tillsammans	7,000: —
Kronor	8,542,577: 11

* * *

Boets behållning blifver alltså 3,819,451 kr. 16 öre.

Digitized by Google

Fredrik Wilhelm von Hessenstein,

romersk riksfurste och svensk furste,

föddes år 1735 å Vestberga egendom, belägen utanför Skanstull. Hans fader var vår svenske konung Fredrik I och hans moder Hedvig Ulrika Taube, hoffröken hos drottning Ulrika Eleonora. En samtida sägen förtäljer, att konung Fredrik skulle varit vigd vid Hedvig Taube till *vänster*, af biskop Kalsenius, och att den högvördige doktorn och biskopen velat med bibeln bevisa, att månggifte ej var förbjudet, utan endast stridde emot kyrkolagen.

Under riksdagarne på Fredrik I:s tid spelade den unga kungliga meträssen Hedvig Taube en viss politisk roll, fallen som hon var för intriger och dessutom känslig för guldets klingande makt. Tillika drefs hon in i de politiska labyrinterna genom omsorg för sin och sina barns välfärd, och därför understödde hon frikostigt den rådande ministären och pluraliteten inom

Digitized by Google

riksständen, hvilket för henne var en lätt sak, då hon hade till fri disposition sin bottenrike kunglige älskares välförsedda kassaskåp, hvari hon gjorde djupa grepp.

De båda rivaliserande monarkerne, konungen af Frankrike och Navarra å ena och romerske kejsaren å den andra sidan, sökte genom sina ackrediterade sändebud vid svenska hofvet vinna henne för sina suveräners sak.

Franske envoyéen, marquis de Laumaris, gaf löften och förespeglingar, men den romerske gesandten gick ännu längre, i det han utverkade hos sin kejsare hennes upphöjelse uti riksfurstligt stånd, under namn af *Riksgrefvinna von Hessenstein*.

Konung Fredrik köpte grefve Dückers hus på Riddarholmen och skänkte det åt fröken Taube.

Det torde hafva sitt intresse att erfara, huru tjuserskan Hedvig Taube tog sig ut i denna syndiga värld, hvadan vi efter Fredrik Axel von Fersens anteckningar lämna denna beskrifning därom:

> »Allt hvad naturen kunde framalstra till skönhets fägring fanns hos henne vid 17 års ålder. Den skönaste växt, de lifligaste färger, den angenämaste sammanstämning af lineamenter, det anständigaste och behagligaste skick och väsende upphöjdes af de

Digitized by Google

vackraste ögon, som tycktes vittna om hjärtats och förståndets egenskaper.»

* * *

»Det har gått raskt med befordringa för dej», sade vår bekante riksdagsman Liss Lars Olsson på sin tid till hertigen af Dalarne, prins August.

Så var äfven fallet med fursten Hessensteins befordringar.

Vid *elfva* års ålder blef han öfverste vid Östgöta infanteri, vid *tretton* kommendör af Svärdsorden, vid *tjugu* Serafimerriddare, vid *tjuguett* general, vid *tretioåtta* En af rikets herrar och fältmarskalk. Samtidigt blef han riksråd och generalguvernör i Pommern.

I fransk tjänst blef han vid 36 års ålder generallöjtnant samt erhöll storkors af orden Pour les merites militaires.

Sedan han år 1785 blifvit af Gustaf III förklarad för svensk furste, erhöll han äfven predikatet »Durchlaucht».

Ett gammalt ordspråk säger: »Det duger att hafva biskopen till morbror!» Men ännu bättre är det, som man finner af Hessensteins lefnadssaga, att hafva själfve kungen till pappa.

Hessenstein deltog i de sista riksdagarne under Frihetstiden och slöt sig då till det hushållsaktiga Mösspartiet. Själf skildras han af sam-

Digitized by Google

tida som snål och girig, ehuru han var i besittning af furstlig rikedom.

I sjuåriga kriget deltog Hessenstein på svenska sidan och visade prof på mod och duglighet som anförare, och skickliga militärer betraktade honom såsom en general, under hvilken de gärna ville tjäna.

Vid 1772 års revolution tillbjöds honom af Gustaf III befälet i hufvudstaden, hvilket han afslog, tillika med konungens anhållan att af Hessenstein få låna det till revolutionens genomförande erforderliga penningebeloppet.

Generalen Pechlin, den genomsluge räfven, hade gått konungen i förväg och erbjudit Hessenstein att efter konungens tillämnade arrestering i rådet blifva utnämnd till riksföreståndare.

Hessenstein var nog äregirig att nappa på denna utlagda krok, hvilket var orsaken till hans vägran att låna kungen pengar eller emottaga något befäl.

Därtill bidrog i sin mån, att Hessenstein var allvarligt förälskad i konungens syster, prinsessan Sofia Albertina, och hans kärlek var besvarad af denna prinsessa.

När Hessenstein sedermera hos konungen anhöll om hans systers hand, blef denna begäran afslagen.

Huru inkonsekvent Gustaf III var, bevisas äfven af, att han några år senare själf i sin

Digitized by Google

broders, prins Fredrik Adolf, sällskap infann sig på Mälsåker och begärde af den stolte Fredrik Axel von Fersen dennes dotter Sophies hand för sin broder, hvilken anhållan den rike ädlingen, dock i de mest underdåniga ordalag, afböjde.

Emellertid blef Hessenstein vid revolutionens början den 19 aug. arresterad tidigt på morgonen, men försattes i frihet emot sitt hedersord att ej handla emot konungen.

Hessenstein bemöttes eljes alltid af Gustaf III med den största aktning, och sedan han blifvit upphöjd i furstligt stånd, tillades honom titeln af »vår älskelige, käre frände» framför de öfriga titlarne.

Då emellan konungen och Hessenstein tvist uppstått om äganderätten till Ekolsunds gods, gick konungen själf upp i Svea hofrätt och förde sin talan.

Egendomen tilldömdes konungen, såsom vi förut berättat i Setonska familjens historia. Hessenstein lämnade då Sverige och bosatte sig på sitt stora gods Panker i Holstein samt besökte ytterst sällan sitt gamla fädernesland.

Någon vidare gemenskap med sina kära fränder, Sveriges konungar, därefter, har författaren icke funnit Hessenstein haft, annat än att i Riksarkivet finnas tvänne ansökningar förvarade:

Digitized by Google

1:o) en anhållan från furst Hessenstein, att vid ett tillämnadt besök i Sverige, dit få *tullfritt* medtaga 10 à 12 vagnshästar, samt

2:o) en ansökan att, som hans gods Panker härjats af eldsvåda, hvarvid så väl slottet som samtliga ekonomihusen därstädes nedbrunnit, få från Gotland *tullfritt* utföra allt till nybyggnader behöfligt timmer och virke.

Om furst Hessensteins deltagande i sjuåriga kriget berättar Fredrik Axel von Fersen i sina historiska skrifter:

»Den 4 sept. 1759 slog svenska hären läger vid Pasewalk, däremot den stödde sin vänstra flygel, utsträckande den högra till byn Belling.

General Lantingshausen öfverlade, huru han skulle hämnas på major Stylpnagel, och detacherade i denna afsikt baron Wrangel med svenska grenadierbataljonen emot Torgelow.

Den 5 sept. vid nattens inbrott detacherades grefve Hessenstein med en corps af tre bataljoner, ett rytteriregemente och en artilleri-train emot Löckenitz. Grenadierbataljonen, posterad vid Torgelow, fick befallning att under natten marschera genom Jägersbrück, som fienden ej hade besatt, kringgå posteringen vid Löckenitz och afskära dess återtågsväg, på samma gång som grefve Hessenstein anföll samma postering i fronten.

Digitized by Google

Den 6 sept. vid daggryningen hade grenadierbataljonen hunnit intaga sin post, men grefve Hessenstein ankom några minuter för sent att innesluta hela posteringen. Baron Wrangel anföll med grenadiererne kapten Knesewitz och slog honom.

Sagde kapten med två subalternofficerare, två kanoner och 120 man blefvo tagna; återstoden af detachementet räddade sig på en omväg. Grefve Hessenstein posterade sig på höjderna vid Bergholtz och slog där läger.

Grefve Hessenstein, hvilken hade gjort fälttåget 1757 med den franska armén såsom nybörjare, hade därifrån medfört idéer. Han framställde ett förslag till operationer, afseende bortsnappandet af Hülsens detachement vid Pölitz, ehuru han var fullt viss därom, att general Lantingshausen ej skulle ingå därpå; men det återstod icke dess mindre för honom äran af detta förslag.

Men han bedrog sig. Lantingshausen svarade, att han ägde frihet utföra denna sin plan, att han låg närmast till hands och hade tillräckligt med trupper.

Från denna stund talade grefve Hessenstein ej vidare om företaget emot Pölitz».

* * *

Digitized by Google

I Kungl. biblioteket förvaras en på tyska skrifven pamflett om Hessenstein, hvilken, i öfversättning, lyder som nedan följer:

»Stormäktige furste, nådigste herre!

Eders furstliga höghet har alltsedan jag rönte den äran att stifta Eder bekantskap visat mig alltför mycken ära, att jag icke redan längesedan borde hafva betygat Eders höghet med odelade aktning och varmaste erkänsla. Tillåt mig förty, att jag allerunderdånigst meddelar Eder upplysning om en sak som måhända nära angår Ers höghet.

Man har för afsikt att trycka Edra memoarer på tyska och franska.

Genom vissa kanaler, som jag ännu icke så länge får yppa, erhöll jag dem till genomläsning. De äro skrifna med sakkännedom och underhållande, men ytterst fria, och Eders furstliga höghet blir i dem grufligt skarpt tilltvålad. Det hela behandlar i sju afdelningar Ers furstliga nådes födelse, uppfostran, militära karriär, resor, Edert förhållande som svensk statsborgare, förvaltningen af hertigdömet Pommern, Edert sinnelag, Edra grundsatser, seder, böjelser, själsgåfvor och skaplynne — kort sagdt om hela Edert såväl offentliga som hemliga lif,

Digitized by Google

och det är genomväfdt med anekdoter, om hvilka jag åtminstone till en del önskar att de höljdes af evigt mörker.

Förlåt, nådig furste, en sann beundrares öppenhjärtighet! Den oegennyttigaste tillgifvenhet — 'attachement' — förpliktar mig att säga Eders höghet detta utan krus och krumbukter. Hjärtans gärna skulle jag se att broschyrens offentliggörande förhindrades. Men på samma gång måste jag tillstå, att detta på nuvarande punkt knappast synes låta sig göra. Jag har nämligen skäl till den förmodan, att originalmanuskriptet redan befinner sig i bokhandlarehänder, och i dessa den otyglade pressfrihetens dagar undertrycka herrar bokhandlare icke gärna hvad det än vara må, så snart det rör en högt uppsatt person. Äfvenledes påstås, att afskrifter redan gå hand ur hand i Sverige, Tyskland och Frankrike samt vid åtskilliga furstliga hof.

Med Edert nådiga begifvande framlägger jag några ställen i utdrag, på det Eders furstliga höghet själf må kunna bilda sig ett omdöme.

Måtte ni nu blott läsa dem utan att känna Eder kränkt!»

Konung Fredrik var, då han af statsskäl förmälde sig med prinsessan Ulrika Eleonora, Karl den tolftes syster, redan décrépit.

Digitized by Google

Utsväfningar och ungdomssynder hade redan tidigt försvagat honom i så utomordentligt hög grad, att Schützer och den i fortsättningen af behandlingen olycklige Blackwell, hans båda läkare, måste uppbjuda hela sin konst och jämväl tillgripa apotekarnes eldigaste droger för att blott en och annan gång hos honom framkalla någon »glöd». Men dessutom träffade honom år 1716 vid norska gränsen en fientlig kula tämligen oväligt i underlifvet.

Det oaktadt stoltserade han ända in i sin gråa ålderdom med en talrik seralj, i likhet med de orientaliske härskarne.

Bland dessa seraljens invånarinnor var under lång tid den sköna Hedvig Ulrika Taube favoritsultaninnan. Då nu dennas svåger (gift med Hedvig Taubes syster) presidenten, baronen och serafimerriddaren Erland Broman, konungens gunstling, enskilde skattmästare och Kislar-Aga (= öfverste eunuck) till hvad pris som helst ville se henne blifva moder, så öfvertalade han den unga damen att genom raskare 'dufhannar' låta ersätta hvad som saknades hos den krönte älskaren.

Och så hände, det att hon under tidrymden 1735—1737 lyckliggjorde den beskedlige, utmärglade, nära sextioårige konung Fredrik med tre barn, en flicka och två

Digitized by Google

gossar, af hvilka Ni, min furste, var den äldste.

Hvem som gaf upphofvet åt er tillvaro, det är i Stockholms förargliga krönika ännu i denna stund ett problem. De flesta uppgifva en Billing samt stallmästaren Wilken, en kraftig, muskulös tysk gentleman.

Åtminstone åsyftas denne senare i den elaka kvickhet — »pasquinade» — som man morgonen efter hennes nedkomst anträffade på porten till den dåvarande konungaboningen, kungahuset på Riddarholmen, det forna Karl Gustaf Wrangels palats (nuvarande Svea hofrätts m. fl. ämbetsverks lokaler):

Fröken Taube har fått ett barn i natt — (h)Wilken är dess fader?

För öfrigt anser biografen som en legend, att Eder fru moder skulle i hemlighet ha varit gift till vänster med konungen. Tvärtom försäkrar han heligt, att Högst densamme på sista tiden behandlat henne tämligen kallt och att han äfven till åtskilliga af sina förtrogna yttrat mellan fyra ögon, att Ni, Ers höghet, och edra syskon ej hade honom till fader, ehuru han sade sig af godmodighet eller fåfänga, då han en gång förklarat henne för sin 'Lendenkraft', offentligt ända in i det sista ej tog ett ord till-

Digitized by Google

baka och, förutom grefvetiteln, begåfvade Er med viktiga besittningar i Holstein, köpta för hessiska penningar.

Er onkel och förmyndare, baron Broman, en kärlekslös och egennyttig man, försummade med vett och vilja barnens uppfostran. Han handskades just icke på samvetsgrannaste sätt med deras förmögenhet; och ju vildare han såg dem växa upp, ju dummare de blefvo, ju slöare deras böjelser, tänkesätt och känslor gestaltade sig, desto mera trodde han sig ställa dem i skymundan och rädda sig från ansvar i framtiden.

Dottern dog ung. Sönerna blefvo fullvuxna i Holstein, nästan utan uppsikt och ledning, bland människor af den allra lägsta samhällsklass.

Förutom några få glosor lärde de knappast att läsa och skrifva.

Af de vetenskaper och kroppsöfningar, som just höfvas en man af stånd, inhämtade de däremot så godt som ingenting, och särskildt Ni, min furste, allra minst, ehuru Ni i vetenskapliga ting och konstsaker numera ofta söker spela kännare och liebhaber.

Denna felaktiga och vårdslösa bildning förstämde således redan tidigt Edert skaplynne, Edra grundsatser och Edert handlingssätt.

Digitized by Google

Ni blef folkskygg, förstockad, genstörig, oförskämd, arglistig och bakslug, falsk, ohyfsad, hårdhjärtad, nyckfull, obeslutsam, obändig, lumpen, krypande, trolös, lastbar, en slaf under edra lustar, en fiende till allt hvad ädelt heter.

Denna stämpel från Eder första skola har suttit kvar hos Eder ända till den dag som i dag är.

Emellertid saknar Ni icke helt och hållet hufvud och Ni dolde under de senare åren tämligen slugt Eder moraliska vanskaplighet bakom löften, världs- och människokännedom, så att Ni för oerfarna ögon ofta syntes vara just hvad Ni i själfva verket icke är.

Äfven samlade Ni på Edra resor mångahanda idéer, som Ni dock visserligen icke alltid förmådde smälta, utan merendels tillämpade på tok, då Ni fick råda Eder själf.

— — — Såsom militär spelade Ni alltifrån begynnelsen en erbarmlig roll. Ni passerade inga lägre grader, kunde icke lyda, men på samma gång ej heller befalla. Som ung spoling blef Ni fältmarskalk, men kan ännu alltjämt icke ställa upp en vaktparad. Ni skarfvade med främmande pennors tillhjälp ihop ett reglemente för svenska infanteriet och förstod likväl knap-

Digitized by Google

past genomföra det hälften så bra som den mest obildade fänrik. Därför kastade man snart nog bort denna galimatias. (Förlåt detta uttryck! Det är Eder häfdatecknare, som begagnar sig däraf, emedan ingen af de taktiska rörelser, som Ni där angaf, var praktiskt utförbar.)

Edert kommando i fält återigen inskränkte sig till en enda kampanj, det vill säga sjuåriga krigets. Den store Fredrik den Ende påvisade de hemska »bockar», till hvilka Ni gjorde Er skyldig. Och om äfven Eders Högdragenhet låter förneka dem i fala tidningar, så erinrar sig hela svenska armén ända till den dag som i dag är, huru skolpojkaktigt Ni lät Eder öfverrumplas vid Boitzenburg, ett af de von Arnimska godsen i Ukermark. Tack vare en exempellös oförsiktighet, hade ni icke ens ställt ut förposter eller vedetter. Hvad för öfrigt Eder egen Höga person beträffar, flydde Ni från platsen i bara skjortan. För att emellertid rentvå Eder och göra svart till hvitt, lät Ni sedermera påskina, att Ni blifvit förrådd af von Arnims folk. Och icke nog med att Ni skrek så ljudligt att hvarje undersökning af saken blef inställd! Ni blygdes icke att framställa ett förslag, som varit en Attila, hunnerhöfdingen, värdigt, nämligen att slottet Boitzenburg med sitt storartade bibliotek, sina utomordentligt dyrbara silfverkärl, sitt rikliga husgeråd jämte annat byte af stort värde som fanns tillgängligt, skulle blifva plundradt

Digitized by Google

och förstördt. Måhända skulle det hafva gått dithän, för så vidt icke den ädelmodige och ridderlige grefve Horn och några andra blandat sig i saken och iklädt sig borgen för så väl ägaren som dess tjänstefolk. Under den återstående delen af kriget förde Ni ett dagdrifvarelif, *dels* vid den österrikiska armén, utan att inhämta några lärdomar af vare sig Daun eller Laudon; *dels* i Wien, där högmodet slutligen segrade öfver penningegirigheten och Ni med bistånd af det orätt fångna mammon på smygvägar, på garderobsvägen pratade Eder till den tyska furstetiteln.

I öfrigt håller Eder lefnadsskildraren hvarken för personligt tapper eller något annat, ehvad det vara månde, än en militärisk stympare, som icke förstår göra ett utkast till den alldagligaste manöver, att icke tala om utförandet af densamma. Det är visserligen sant, att Ni i senast tilländalupna finska kriget (1788—1790 års krig) erbjöd Edra tjänster. Då man emellertid var nogsamt underkunnig om Eder svaghet, icke litade på Er mer än nätt och jämt och dessutom icke ansåg Er värdig att lösa skoremmarne på en Meijerfeldt, en von Platen, en Armfelt, en von Stedingk och andra, hvilka i egenskap af yngre generaler måst stå under Er, så gjorde man sig Eder kvitt med den komplimangen, att Ni vore ojämförligt mycket nyttigare och nödvändigare på en så viktig plats som Edert gu-

Digitized by Google

vernement i Pommern. Och detta tog ni äfven för kontant!

Såsom en slags vandrande riddare genomströfvade Ni i tur och ordning Tyskland, Frankrike, Italien, England och Holland, exponerande Eder öfverallt som frispektakel vid främmande hof, dock sällan vid det Berlinska.

Förmodligen fruktade Ni där Fredrik den Endes örnblick.

Ni tillbragte nästan all Eder tid i utlandet. Bevekelsegrunderna därtill voro å ena sidan naturligtvis ostadighet, å den andra emellertid och framför allt en gränslös snikenhet. Hemma måste Ni nämligen för anständighetens skull och för att bevara det yttre skenet åtminstone någon gång slå på stort, visa Er på styfva linan. Utomlands däremot fäste man ingen uppmärksamhet vid Er, och där lefde Ni på alla ställen fullständigt som en snyltgäst. Det gick så långt, att ingen värdshusvärd ville härbergera Er för *andra* gången, om han på något sätt kunde slippa, alldenstund Ni beredde människor mera oro och besvär än hvad som stod i rimlig proportion till det som man kunde förtjäna på Er. Memoarförfattaren åberopar sig här på oräkneliga exempel, alltifrån Rom till den lilla bykrogen i Westenbrygge i Mecklenburg.

Och om Ni för egen del spisar vid hoftaffeln eller på andra ställen, drager Ni aldrig försorg om Eder sekreterare och Eder adjutant i

Digitized by Google

deras bostad, utan de arme stackarne måste för sina egna surt förvärfvade slantar söka äta sig mätta på annat håll, hvar och huru de kunna. Äfven är det med allra största svårighet man kan förmå Eders furstliga höghet hålla Edra betjänter skadelösa för de utlägg, som de göra för Eder under resan. Därför är det högst ogärna någon sådan följer Er och större delen, så snart det blåses signal till uppbrott, hällre tager sitt afsked.

Huruledes herrarne von Hessenstein för öfrigt på sina resor bete sig gent emot allt som räknas till sevärdheter, på detta lämnar den berömde abbé Winckelman en profbit i de af honom skrifna brefven till sina tyska vänner. Eder biograf vet icke, huruvida det var Ni själf eller Eder herr broder.

Alltnog — en af Er båda, hvilkendera det nu månde hafva varit, anlände till den eviga staden, med andra ord till Rom. Han bekymrade sig icke om några af konstens mästerverk eller kvarlefvorna från klassiska antiken, utan fördref tiden i sin bostad vid Piazza d'Espagna uteslutande med gatunymfer och sina hundar.

I Sverige är Ni hvarken älskad eller aktad. Där liksom måhända i hela den vida världen har Ni ingen enda verklig vän, och Ni gäller allmänneligen som en man af tvetydig, otillförlitlig karaktär. Under Adolf Fredriks lifstid be-

Digitized by Google

trädde Ni icke den politiska skådeplatsen. På 1791 års riksdag blef Ni en stark antagonist till Eder konung och detta, såsom man påstår, af den anledningen — — —»

Här afbrytes manuskriptet helt tvärt.

* * *

Furst Hessenstein dog 75-årig år 1808. Han vistades de senare åren på sitt stora, magnifika gods Panker i Holstein. Efter freden i Tilsit år 1807 blef marskalk Bernadotte guvernör öfver de fria Hansestäderna. Han vistades emellanåt eller rättare hade sitt högkvarter på Hessensteingodset Panker under den tid han hade sin kejsares order att öfvergå Bälten och flytta kriget till Sverige, för att afsätta dess halsstarrige envåldshärskare. Aldrig kunde väl Bernadotte på denna tid drömma om, att han två år därefter skulle koras till svensk tronföljare. Bernadottes lif hängde då på en tråd, när den spanska kontingenten under La Romana hade beslutat att bränna honom inne.

Efter furst Hessenstein finnes icke någon i Sverige upprättad boupptecknіng. Om hans kvarlåtenskap blef process emellan hans närmaste arfvinge, landtgrefven af Hessen, och hans moders närmaste skyldemän, två grefvar Taube, en grefve Stackelberg och en von Post.

Digitized by Google

Däraf har förf. inhämtat, att utom de stora godsen i Holstein, *då* värderade till 215,000 rdr specie = 860,000 kr., funnos, förutom inventarier till dessa gods, 30,000 pd st. (540,000 kr.) innestående i Bank of England, guld, silfver och juveler till ett angifvet belopp af 90,000 rdr specie (370,000 kr.) o. s. v.

Genom Svea hofrätts dom delades det stora arfvet till hälften åt hvardera af pretendenterne, men genom Högsta domstolens utslag tillföll hela arfvet odeladt landtgrefven af Hessen-Cassel.

Digitized by Google

Aron Isaak

föddes i Treuenbricktzen, provins i Brandenberg år 1743, och var den förste priviligierade jude i Sverige.

Före honom inkom till Sverige och Stockholm en jude från Fredericia i Sleswig, hvilken efter sitt dop antog namnet Adolf Ludvig Lewin och här blef en mäkta rik och betydande man. Vid hans döpelse, som försiggick i Slottskapellet, då han var 21 år gammal, år 1754, erhöll han efter sina faddrar, hvilka voro konung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika, namnen Adolf efter konungen och Ludvig efter drottningen.

Han var en af konungaparet högt betrodd man vid handhafvandet af deras enskilda affärer. Sålunda var det han, som på uppdrag af drottningen pantsatte svenska kronans juveler hos judar i Hamburg för att skaffa pengar till den misslyckade sammansvärjningen år 1756, då grefve Erik Brahe, friherre Gustaf Jakob Horn af Ranzien, Puke, Stålsvärd m. fl. fingo lägga sina

Digitized by Google

hufvuden under bödelsyxan på Riddarholmen den 23 juli nämda år.

Sedan detta illa planlagda företag misslyckats genom konungens obeslutsamhet och blifvit upptäckt, fick Lewin ånyo i uppdrag att skaffa penningar, och hals öfver hufvud utreste han till Hamburg, för att lösa klenoderna tillbaka till den af riksens ständer beslutade inventeringen under presidium af landtmarskalken, grefve Fredrik Axel von Fersen.

Detta uppdrag lyckades äfven Lewin utföra, så att juvelerna, när inventeringen skedde efter drottningens tillfrisknande från en föregifven sjukdom, voro återkomna, hvadan deputationens fullgörande inskränkte sig till en allvarlig straffpredikan af dåvarande ärkebiskopen Menander, hvarvid den stolta drottningen, Fredrik II:s syster, sittande vid sin spinnrock, brast ut i hysterisk gråt. Denne Lewin var ägare till egendomar å Riddarholmen samt stiftade dessutom tre fideikommisser på landet.

* * *

Judarne bibehöllo sin religion, trots alla förföljelser. Sin politiska tillvaro såsom egen självständig stat slutade de under den romerske kejsaren Vespasianii regering, då dennes son Titus, omkring 70 år efter Kristi födelse, med väpnad hand icke allenast intog Jerusalem, deras huf-

Digitized by Google

vudstad, och förstörde den så grundligt med eld och svärd, (eller som den store Bismarck i våra dagar har uttryckt sig: med järn och blod) att efter våldsgärningen han lät plogen (vår nuvarande kulturs sinnebild) gå öfver den olyckliga stadens hela ytområde och förvisade alla det gamla Kanans lands inbyggare, att i främmande länder söka fortplanta traditionerna från deras tre patriarker, Abraham, Isac och Jakob. Deras närmaste tillhåll blef då de Byzantinska kusterna eller senare det Östromerska kejsardömet, hvarifrån de sedan spridde sig längre ut till Donauländerna, Polen och Ryssland, inom hvars landamären tre fjärdedelar af de fem millioner judar, som finnas i våra dagar, äro bosatta.

* * *

De svenska lagarna eller rättare författningarne hade ända till 1778 års riksdag, då på Gustaf den tredjes nådiga proposition rikets ständer beviljade religionsfrihet för romerska och grekiska katoliker, reformerta och judar (dessa dock *endast* i fyra städer, Stockholm, Göteborg, Norrköping och Karlskrona), mycket stränga stadganden om odöpta judars invandring.

Dessa innehöllo paragrafer, som kommo de judar, hvilka af någon särskild anledning måste

Digitized by Google

resa genom Sverige, att vid fara af strängt fängelse så fort som möjligt skudda det svenska stoftet af sina fötter. Det stadgades till och med, att om en judes fartyg lidit sjönöd på svenska kusten, skulle det fartyget framför andra fartyg repareras, på det att man skulle bli kvitt egaren ju förr dess hällre.

Sak samma om en jude under sitt tillfälliga besök här blef sjuk; då skulle ock han »repareras», som det hette, så fort sig göra lät, på det uppehållet här i riket skulle inskränkas till den minsta möjliga tiden.

Aron Isaak uppehöll sig i Polen, där han på apostlahästar enligt sitt folks manér vandrade omkring och schackrade med litet af hvarje eller som det i våra dagar benämnes »kurzen Wahren» eller öfversatt på svenska korta varor, d. v. s. sådant handelsgods som hvarken kan mätas med metermått eller vägas på en våg, utan räknas gross- eller dussinvis.

På detta sätt knogade Aron Isaak sig fram, tills han af en händelse kom i beröring med en annan jude, som var gravör och enligt den tidens smak graverade in vapen och monogram i sigill och ringar. Kamraten utförde arbetet, och Aron Isaak skaffade kunderna, hvadan han fick en viss andel med. Emellertid lärde han sig snart nog att gravera i den då så vanliga karniolstenen, hvarefter han separerade med kam-

Digitized by Google

raten samt fortsatte »geschäftet» för ensam och egen räkning.

I Pommern, som då var en svensk provins, fick han en del svenska officerare till kunder, och därigenom vändes hans håg till Sverige. Kom så en vacker dag Aron med barn och blomma invandrande till Stralsund, fast besluten att hedra Karlars och Gustafvers land med sin person i »konstens» intresse.

Emellertid blef Aron lifligt afrådd därifrån af sina trosförvandter, och då han det oaktadt steg ombord på en yacht för öfverfärd till Ystad, stodo de gråtande och vredo sina händer på stranden, vinkande sitt afsked.

Efter åtskilliga äfventyr stod Isaak en dag inom vår hufvudstads hank och stör. Hans första uppvaktning gällde den dåvarande utmärkte öfverståthållaren, friherre Karl Sparre, för att af denne erhålla patent på, att, fastän odöpt jude, få vistas i Sverige.

Sparre visade sig mycket välvilligt stämd emot Aron Isaak och rådde honom att inlämna en skriftlig ansökan därom.

Ansökningen inlämnades, men blef afslagen, och därunder stod Karl Sparres namn.

Aron Isaak gjorde då ett nytt besök hos Sparre, och denne rådde honom att aflåta ny ansökan till annat forum. Nytt afslag, undertecknadt — Karl Sparre.

Digitized by Google

Nytt besök naturligtvis och ny ansökan till magistraten. Afslag för tredje gången med Karl Sparre under.

Att Aron Isaak blef förvånad att se *den* underteckna afslagen, som rådt honom till ansökningarne, bör man ej förvåna sig öfver. Han vände sig ånyo till öfverståthållaren och fick då det rådet att för andra gången ingå till magistraten. Åter igen afslag — undertecknadt Sparre. Aron Isaak var dock lika envis, som den arfsynd, hvarmed han var född, och vände sig fortfarande till öfverståthållaren Sparre. Härpå fick han då öfverståthållarens råd att inkomma med besvär till K. m:t och klaga just på Sparre. Efter nya motigheter kom saken slutligen före hos monarken, framförd af dennes gemytlige och glade statssekreterare Elis Schröderheim, hvilket resulterade däri, att Sparre fick uppdrag att utarbeta ett stadgande — för Aron Isaaks vistelse i Sverige.

Aron Isaak betraktade det skedda som ett Guds finger, eller åtminstone en fingervisning, och vågade nu begära rätt för andra trosförvandter att äfven slå sig ned i Stockholm, tagande som förevändning den mosaïska ceremoniallagen, hvilken stadgar, att minst ett dussin (möjligen en mindre) judar skola vara församlade i synagogan för att gudstjänst skall kunna afhållas.

Digitized by Google

Ett litet intermezzo härtill kan möjligen hafva sitt intresse. När för ett tiotal år sedan en af Juda konungar, hundramillionären, måhända ett halft tjog gånger om, den engelske baroneten Rothschild på sin magnifika pleasure-yacht besökte Stockholm, ville han midt i veckan hafva en gudstjänst i härvarande synagoga.

Judarnes vaktmästare fick då i uppdrag att hopsamla detta dussin uteslutande bland härvarande »Alten Jüden», hvilka endast ansågos presentabla inför en dylik matador. Gudstjänsten ägde rum, och efter dess slut uttryckte baroneten sin glädje öfver att i ultima Thule få träffa trosförvandter och tryckte sina nya vänners händer.

Aron Isaks förut nämda anhållan bifölls af konungen, men man stadgade bland annat, att judarne ej fingo bosätta sig annorstädes här i Stockholm än på Kungsholmen. Desslikes skulle hvarje jude bära ett brandgult band om hatten. Dessa drakoniska lagar upphäfdes emellertid snart, och så voro slussarne öppnade för den judiska invandringen till Sverige.

I vårt broderland Norge däremot var all judisk invandring förbjuden ända till år 1852, då den milde konung Oscar I aflät en proposition om tillåtelse för israeliter att bosätta sig där, hvilken vann norska stortingets godkännande.

Digitized by Google

Att det ej var den »bästa sorten» eller, som ett gammalt ordspråk förtäljer, »rättsinnade israeliter, inom hvilka intet svek finnes», som kom hit, säger Aron Isaak själf i sina memoarer, och han fick bittert plikta hvarje gång en jude lurade en kristen.

Det förlorade utkräfde man nämligen af Aron Isaak. Han kämpade emellertid oförtrutet och kunde en dag till och med våga sig upp till konungen med begäran att få plats till kyrkogård åt sig och de sina upplåten.

Man tänkte först på ett hörn af Klara kyrkogård, men så utsågs plats på Kungsholmen, kring hvilken begrafningsplats Aron Isaak lät sätta ett dyrbart staket, som emellertid blef — bortstulet. I denna kyrkogård hvila Aron Isaaks jordiska kvarlefvor, i grannskapet af nuvarande Kronobergsparken. Den andra judiska begrafningsplatsen skänktes till församlingen af Aron Isaaks svärson, hofjuveleraren och bankiren Isak Michaelson, vid dennes egendom Aronsberg, uppkallad efter Aron Isaak (tillhör nuvarande Mosaiska församlingen och är belägen intill Rörstrandssjön). Här äro begrafna de båda kompanjonerna Isak Michaelson och Michael Benedicks under prydliga monument, som dominera hela denna lilla kyrkogård. Den nuvarande judiska kyrkogården anlades år 1857 på Frösunda egendom tillhörig mark, som inköptes och afsöndrades. En af de första, om icke den allra första,

Digitized by Google

som där jordades, var den på sin tid mycket kände och omtalade Jacob Philipsson från Norrköping, kallad Marieborgstjuren och son till Norrköpings först inflyttade jude, Philip Jeremias.

Mosaiska församlingens första bönesal låg i ett hus vid Köpmantorget. Därefter förhyrdes af Handelskollegium den gamla stadsauktionskammaren vid Tyska brunn på 25 år mot en årlig hyra af 250 riksdaler banko. Detta hus inköpte församlingen år 1812 för 6,200 riksdaler banko.

Den nuvarande mosaiska synagogan vid Wahrendorffsgatan är uppförd efter professor Scholanders ritningar i slutet af 1860-talet. Den anses i arkitektoniskt hänseende såsom ett af denne mångsidige konstnärs förnämsta mästerverk och väckte vid den store franske arkitekten Jules Garniers (skaparen af Grand Opéra i Paris) besök här på 1870-talet dennes lifliga beundran. Jules Garnier och F. W. Scholander voro studiekamrater från Académie des beaux arts i Paris och för öfrigt de intimaste vänner.

Det torde ha sitt intresse att erfara, hvilka släkter ännu fortlefva, hvars stamfäder voro samtida med Aron Isaak och utgöra die alten Schwedischen Jüden. De äro ej flere än att de kunna med lätthet uppräknas. De äro:

Isak Michaelsen, född 1754 † 1825. Barnen kristnade,

Digitized by Google

Michael Benedicks, f. 1768 † 1845. Barnen kristnade,

Samuel Moses Kahn från Kurland, f. 1768 † 1828,

Levi Lamm, † 1808, kattunstryckare, ägare af Hedvigsberg,

Aron Lamm, f. 1756 † 1824, färgare, ägare af Blecktornet,

David Hirsch från Strelitz, f. 1741 † 1811 (vår nu lefvande Isaaks stamfader),

Joel Assur, f. 1753 † 1837 (fader till tandläkaren Assur),

Samuel Salomon från Schwerin, f. 1750 † 1825, diversehandlare,

Levin Jacob Levertin, f. 1780 † 1869, grosshandlare,

Salomon Seelig, f. 1761 † 1826. Barnen kristnade,

Samuel Samuelsson från Bützow, f. 1770 † 1841. Hans sonson är dr N. A. S—n i Landskrona,

Jacob Raphael, f. 1746 † 1823. Sonson är dr Axel Raphael.

Abraham Josephsson, f, 1770 † 1825, mathållningsentreprenör på Karlberg. Barnen kristnade med namnet Elliot. Sonsöner: general Elliot och presidenten Elliot i Svea hofrätt.

Jacob Moses Jacobsson, f. i Karlsruhe 1774 † 1827. Fader till dubbelmillionären Morris Jacobsson i Göteborg,

Digitized by Google

Ruben Wolff, f. 1749 † 1828. Stamfader för Rubenssönerne,

Hirsch Davidson, f. 1770 † 1844, sockerbruksägare,

Abraham Moses Jacobsson, f. 1776 † 1838, stamfader för släkten Jacobsson i Stockholm.

Aron Isaak skötte sig i Stockholm så väl, att han blef utnämd till k. hofgravör. Inom sin familj lefde han lycklig och nöjd. Hans dotter blef gift med den rike hofjuveleraren och bankiren Isak Michaelsson.

Att Aron Isak var en i allo fullslipad filur, kan man sluta sig till af följande lilla anekdot: En mjölnardräng hade vändt sig till Aron Isaak för att, äfven han, få ett vapen ingraveradt i en karniolsten, och »vapnet» skulle föreställa en kvarn, mot kvarnen en stege och på stegen drängen själf med en — säck korn på ryggen.

Den kvistiga beställningen löstes af Aron Isaak på så sätt, att han graverade kvarn och stege, men ingen dräng och kornsäck. Drängen märkte saken först sedan han betalt och frågade, hvar drängen med säcken vore. Men vår Aron var inte dum. Han förklarade för den häpne kunden, att drängen naturligtvis redan — gått in i kvarnen.

— Hm, så retfullt — hade drängen sagt — att jag inte kom hit för en timme sedan . . .

* * *

Digitized by Google

Aron Isaak spelade den verkställande direktörens eller utpränglarens roll i de fula sedelförfalskningar, som Gustaf III med biträde af sin gunstling Munck bedref under senare åren af sin regeringstid. Under 1788 års fälttåg i Finland bedrefs i Stockholm fabrikation af falskt ryskt guldmynt. Detta utpränglades i ryska Finland och ditsändes i flera remissor, men som fabrikationen fallit sig allt för dyr, hade rörelsen mot slutet af året måst inställas. Sedermera försökte man, om ej tillverkning af det ryska sedelmyntet skulle falla sig billigare. Dessa senare försök bedrefvos sedan början af år 1790 uteslutande under grefve Ruuths auspicier, hvilken som finansminister ej kunde göra reda för sig, hvarför honom vägrades décharge. Året därpå flyttades sedelfabriken till Drottningholm, hvarest den skedvattensfabrik, som blifvit inrättad såsom ett slags bulvan för alkemien, uppläts åt två f. d. bokhållare vid skedvattensfabriken, Appelkvist och Bergklint.

Denna utväg, att genom förfalskning af det ryska myntet bereda nya tillgångar, slog ej häller ut efter önskan, ehuru man icke upphörde att genom upprepade försök länge fresta lyckan. Konungens egen morbror, den store Fredrik II, kallad »den Ende», i Preussen hade under sjuåriga kriget i detta hänseende lämnat föredömen, som ansågos böra efterföljas. Grefve Munck narrade, under förevändning, att det var konun-

Digitized by Google

gens befallning, ofvannämde föreståndare att tillverka falska s. k. Fahnehjelmare eller krigskommissariatets sedlar. Dessa herrar aflämnade i följd häraf uti nämde myntsort i januari år 1792 icke mindre än 93,350 riksdaler. Men straffet skulle snart följa brottet i spåren.

Då en jude, alias vår Aron Isaak, i januari 1792 blef gripen i Åbo såsom utprånglare af falska krigskommissariatets sedlar eller s. k. Fanehjelmare, uppgaf han Munck såsom den, af hvilken han tillväxlat sig sedlarne, och konungen, som sade sig ej kunna misstänka Munck som den sannskyldige, befallde att saken skulle undersökas vid domstol. Nu var Munck illa ute. Emellertid lyckades det honom att genom Schröderheims bemedling utverka sig en audiens hos konungen, fyra dagar innan denne träffades af Ankarströms kula på maskeraden den 16 mars 1792. Uppträdet var häftigt, och konungen visade sig mycket ond öfver att det fanns ännu en sedelförfalskningsfabrik i hans rike. Konungen hotade Munck med arrest, om han ej talade sanning. Men Munck lät ej skrämma sig, utan yttrade helt kallblodigt, att ifall han blefve lagförd, skulle han yppa hvad han hade sig bekant om konungens egna bedrifter i denna väg.

Så snart hertig Karl blifvit förmyndareregent efter konungens död, var hans första åtgöranden

1:o att landsförvisa Munck,

Digitized by Google

2:o att gifva befallning om Aron Isaaks frigifvande och tillstånd för denne att återvända till Stockholm.

Aron Isaak dog 73-årig i Stockholm år 1816. Bouppteckningen efter honom angifver en behållning af 1,986 rdr specie banko.

Digitized by Google

Släkten Sederholm.

Denna släkts förste kände stamfader var vedbärare på Stockholms slott under konungarne Karl XI:s och Karl XII:s tid. Han dog år 1726 och ligger begrafven å Johannes kyrkogård.

Han efterlämnade en enda son, Eric Sederholm, född år 1679, hvilken var kammartjänare hos fältprosten, sedermera kyrkoherden i Klara församling i Stockholm, doktor Göran Nordberg, hvilken han åtföljde under Karl XII:s fälttåg, och blef fången i slaget vid Pultava, sedan han lämnat sin häst åt en officer, som därigenom blef räddad.

Efter tre månaders fångenskap i Sibirien blef han befriad af grefve Sava Raguzinsky och antogs i tjänst såsom amtman på dennes stora gods i Lifland, hvilken befattning han innehade från 1710 till 1721. Blef sedan, år 1722, anställd såsom besökare vid stora sjötullen i Helsingfors, hvarifrån han tog afsked år 1744 med pension af 50 daler smt. Han dog år 1751 i Helsingfors.

Digitized by Google

Denne Eric Sederholm efterlämnade sex söner och två döttrar, af hvilka den yngsta, Kristina Katarina, blef gift år 1755 i Helsingfors med dåvarande konduktören vid fortifikationen å Sveaborg, sedermera öfverstelöjtnanten och kommendanten å Vaxholms och Fredriksborgs fästningar Nils Albrecht Ehrenström.

En af hennes söner var den från Armfeltska högmålsprocessen under förmyndarregeringen kände Johan Albrecht Ehrenström, som år 1794 blef frändömd lif, ära och goods, men på afrättsplatsen benådades och sedermera öfverflyttade till Finland, där han erhöll statsråds titel och såsom ordförande i Helsingfors stads byggnadskomité gjorde sig särdeles förtjänt om den nya hufvudstadens planläggning och bebyggande samt den 15 febr. 1820 utnämdes till ledamot af kejserliga senatens för Finland ekonomidepartement och afled i Helsingfors den 15 april 1847.

* * *

Eric Sederholms son Johan Sederholm var född 1722 i Helsingfors. Han genomgick trivialskolan därstädes och vid 20 års ålder ingick han i handel hos rådmannen Bock. Blef sex år därefter egen handlande i sin födelsestad. Såsom riksdagsman i borgarståndet för Helsingfors stad bevistade han riksdagarne 1769, 1778 och

Digitized by Google

1789 i Stockholm. Under 1778 års riksdag utsedd till en af faddrarne för Sveriges nyfödde kronprins, Gustaf Adolf, erhöll han därvid en guldmedalj att i guldkedja bäras på bröstet. Han utnämdes år 1799 till riddare af vasaorden (en stor utmärkelse på den tiden) och benådades år 1802 med kommerseråds titel. Han dog 1805 och efterlämnade i två äktenskap födda tolf barn. Hans biografi finnes införd i Åbo Tidning för år 1807 och lyder sålunda:

»Det var en tid, då Sverige, ännu saknande all industri, betalade lybeckarne skatt, ej blott för fåfängans öfverflöd, utan ock för lifvets första förnödenheter. Köpmännen, till större delen utländingar, och kallsinnige eller snarare fientlige mot det land, på hvars bekostnad de hade full frihet att rikta sig, i stället för att söka upplyfta sig till hvad de så lätt kunnat blifva — principaler — nöjde sig hällre med att vara blott kommissionärer, och utsögo för andras räkning musten af den gästfria jord, som hyste dem. Mätte — i fall vinningslystnaden någonsin kan blifva det — utflyttade de, lika rike som de hitkommit fattige, förde i maklighet sina samlade skatter eller nyttjade dem att på främmande orter utvidga sin verkningskrets och lämnade rum åt andra äfven lika snåla nykomlingar, som i sin ordning gingo samma väg till rikedom och välmåga.

Digitized by Google

I sådana tider och af folk som hvarken ansågo sig äga ett fädernesland eller trodde den medborgerliga känslan förenlig med omtanken för egen fördel, skulle man förgäfves väntat någon uppoffring åt allmänt väl, något försök till den nationliga industriens lifvande, någon uppmuntran åt rikets egna näringar.

Ändtligen lossades, genom Gustaf Vasas visa och kraftiga författningar, handelstvånget, sjöfarten begynte drifvas med egna skepp, egna tillverkningar dels började, dels utvidgades och fullkomnades genom en friare och mera lönande afsättning, och handeln kunde, blott den ville, göra sig fri från utländskt förmyndareskap, visa sig självständig och sätta sig i tillfälle att blifva samhället gagnelig.

En sådan handel är det, som gör sin idkare berättigad till samtidens tacksamhet och efterlefvandes minne. Äfven till dess lif och verksamhet är utsikten af en säker och tillräcklig vinst oundgänglig, men den beskattar mera utländingen än medborgare.

Visserligen böra jämväl dessa senare betala henne dess förlag, dess möda och de faror hon löper, men hvad hon på den ena handen uppbär, godtgör hon på den andra genom öppnandet af nya eller lättande och fullkomnande af gamla näringsgrenar, där fliten, skickligheten och uppfinningsgåfvan finna utkomst, trefnad och belöning, alldeles i samma progression som hon

Digitized by Google

själf gått, icke till brårikhet, utan genom alla grader af successiv förkofran till högsta möjliga välstånd. Och denna långsammare, men säkrare gång till penningstyrka och förmögenhet, denna förvånande tillväxt från en ringa början, denna strid med svårigheterna, denna seger öfver dem, denna flitens och ihärdighetens triumf, denna, om jag så får säga, utbredning till allt vidare och vidare kretsar, — äro väl de i den enskildes värld mindre värda uppmärksamhet än i staters allmänna hushållning, eller de steg, den förre gått till sin lycka, mindre upplysande, mindre praktiskt nyttiga och följbara, än i en annan väg de anstalter, hvarigenom hela samhällen bragt sig upp till välmåga, betydlighet och rikedom?

Om emellertid teckningen af en köpmans lefnad skall kunna tillfullo blifva undervisande och nyttig, bör den vara hällre för mycket än för litet detaljerad, och hälst författad efter hans egna anteckningar. Sådana, ehuru i kommersielt hänseende mindre utförliga än mången kanhända skulle önskat, har grosshandlaren i Helsingfors, kommerserådet Johan Sederholm få år före sin den 17 februari 1805 timade död uppsatt och efterlämnat. De hafva blifvit tidningens nuvarande redaktör meddelade, och han tror sig göra det bästa och för läsaren mest angenäma bruk, då han valt att låta den aflidne gråhårsmannen själf tala:

Digitized by Google

»Min fader, Eric Sederholm var kammartjänare hos den vidtbekante doktor Nordberg, som åtföljde konung Karl XII under dess krig. Själf var han son till en vedbärare vid kungliga slottet i Stockholm med detta namn. Under slaget vid Pultava blef min far fången, sedan han lämnat sin ridhäst åt en löjtnant, som därigenom undkom i sällskap med konungen. Efter tre månaders fångenskap i Sibirien befriades min far därifrån af en rysk grefve vid namn Sava Raguzinsky, som antog honom till amtman på sina gods i Lifland, Matux kallade, och belägna 20 mil från Reval.

Genom sin befattning med föryttrandet af egendomens afkastning kom min far ofta att resa till Reval, hvarest hos en handlande von Währen han fattade tycke för en dess hushållerska vid namn Brita Ekman, hemma från Finland, Karis socken och Snappertuna kapell, hvarest hennes far var smed.

Sedan min far med henne sig förlofvat, uppsade de sina tjänster för att återvända till hemorten, men innan dess höll grefve Raguzinsky deras bröllop uti sitt hus i Petersburg den 28 december 1719.

Efter Nystadska freden 1721 flyttade mina föräldrar hit till Helsingfors, och min fader engagerade sig såsom besökare vid stora sjötullen, samt bibehöll denna syssla till 1744, då han tog afsked med bibehållande af sin lön. Året därpå

Digitized by Google

råkade en härifrån staden till Stockholm rest besökare, vid namn Olof Malm, den vid Pultava genom min fars ridhäst från fångenskap räddade löjtnanten, hvilken efterfrågade hans vistande och tillstånd, omnämde äfven den tjänst han gjort honom, samt öfverlämnade till denne besökare ett bref jämte tio dukater för att tillställas min far, hvilket gaf anledning till tidtals förnyad brefväxling dem emellan.»

* * *

Johan Sederholm d. ä.

»Jag föddes här i Helsingfors år 1722 och åtnjöt de första åren, tillika med mina öfriga syskon, af våra käraste föräldrar den ömmaste uppfostran, ehuru knappa deras villkor voro. I synnerhet sökte de att hos oss inplanta en grundlig insikt uti religion och en sann gudsfruktan, hvarför äfven jag sattes i skola hos en gammal afskedad förare vid namn Hartman. Emellan lässtunderna sökte jag på allt möjligt sätt att genom flit förvärfva mig något penningar. Jag betjänte med uppassning några herrar, hvilka icke allenast gåfvo mig sina gamla kläder, utan äfven en för mig hederlig lön, som jag lämnade till min kära moder, och kläderna deltes med mina bröder.

Digitized by Google

Att vidare förkofra mig uti de angelägnaste kunskaper, flyttade jag till den publika skolan här i staden, hvarest jag flitigt bevistade mina lärares föreläsningar. Mina få lediga stunder använde jag till fiskande, i synnerhet med mete, och vid hemkomsten om aftnarne samlade jag litet ved, hvarigenom jag till det mesta försåg mina föräldrars hus med daglig färsk fisk och ved till bränsle.

Under mina läroår vid skolan tilldeltes mig i likhet med andra skolgossar en socken i landsorten, för att genom sjungande förtjäna mig något understöd. Jag samlade årligen under en sådan vandring om sommaren omkring tre tunnor råg, en 1/4 tunna korn samt 10 à 12 daler kopparmynt, hvilket understöd jag i trenne år uti Kuhmois och Padasjöhis socknar i Tavastland uppbar, och förtjänte mig härigenom mitt eget uppehälle samt lämnade alltid med glädje öfverskottet till mina kära föräldrars behof.

År 1734 fick jag tillfälle öfverresa till Reval, hvarest jag träffade den förr omnämde handlanden von Währen, hos hvilken min kära moder tjänt, och som, tillika med en annan handlande vid namn Degerholz, under en resa till Finland år 1722 öfvervarit min döpelseakt såsom faddrar. Den förstnämde icke allenast visade mig mycken godhet, utan äfven lämnade mig 10 rubel i penningar, 2 lispund häckladt lin och 5 alnar grönt kläde, utom andra behof, och däribland några

Digitized by Google

af dess son tillförne brukade kläder; allt detta tillställde jag mina kära föräldrar, som efter omständigheterna delade det emellan mig och mina syskon.

Sådan var min tid uti mina hulda och ömma föräldrars hus.

Jag lämnade nu skolan och antog tjänst som bodbetjänt hos handelsmannen, sedermera rådmannen Bock år 1738, men ehuru jag i sådan egenskap blifvit antagen, anbefalltes mig ändock, att icke allenast vårda och sköta dess häst, utan ock att hugga all ved till rummets eldning samt att göra alla kvarnresor med mäld. Efter 9 ½ års tjänstetid skildes jag ifrån honom år 1748, då hela min belöning för dessa års tjänst bestod uti 6 riksdaler, dem han mig förärade, och hvilka penningar då utgjorde hela mitt ägande kapital, men jag beslöt ändå att inrätta egen handelsrörelse och ingick i sådant ändamål samma år kompani med en rådmans son vid namn Nils Burtz, hvilken ej ägde mer än jag. För att skaffa oss bekantskap och kredit, afreste vi genast till Stockholm. Vår lilla matsäck, som vi till denna resa förskaffade oss, bestod uti en bytta strömming, en bytta smör, något bröd, en ankare svagdricka och ett stop sirup.

Vi nyttjade denna proviant icke allenast under resan, utan äfven i Stockholm. Stundom gingo vi in på ett spiskvarter och togo för oss hvardera en portion mat till ombyte, och kostade

Digitized by Google

den tiden en sådan portion inberäknad med bröd 28 öre kopparmynt. Vi bodde äfven på samma fartyg med hvilket öfverresan skedde.

Utan någon rekommendation var kredit svår att erhålla. En handlande vid namn Joachim Sutthoff var den förste, som icke allenast själf förtrodde oss varor för emellan 4 á 5,000 plåtar, utan rekommenderade oss äfven hos en kryddkrämare Gustaf Ericson Rahm, som lämnade oss alla nödiga specerier. Den gode och vördnadsvärde herr Sutthoff var således upphofvet till vårt väl: utan dess för oss hysta goda förtroende hade vi haft mycken svårighet att såsom okände ynglingar få någon kredit.

Med våra varor, som voro värda omkring 8,000 plåtar, afreste vi åter till Finland uppå en bondskuta, hvilken befraktades för 300 daler kopparmynt, men som detta fartyg rymde mera än hvad vi kunde lasta af egna varor, så skaffade vi oss en frakt af 800 tunnor malt på så förmånliga villkor, att våra varor, jämte en kommission af 300 tunnor malt, gingo fraktfria.

Efter lycklig hemkomst till Helsingfors, började vår handel med all framgång. Till en början föryttrades de åt oss i kommission lämnade 300 tunnor malt, och våra öfriga varor såldes för bättre priser än hvad de andra handlandena kunde åstadkomma, emedan en ringa vinst var tillräcklig för våra små behof.

Digitized by Google

Så snart vi afsålt våra förlag, öfverremitterades genast penningar till våra välgörare, som lämnat oss kredit. Alla sågo vår flit, oförtrutenhet, arbetsamhet och åhåga. Snart blefvo vi lyckliga nog att erhålla fleras förtroende. Oss tillbjöds kredit af de flesta och största handelshusen. Flera laddningar från Stralsund, Wolgast och andra utrikes orter blefvo oss tillsända i kommission, dessa laddningar föryttrades, och de härifrån rekvirerade varor expedierades till lastägarnes fullkomliga nöje.

Ehuru personligen okända, adresserades till oss år 1750 af en handlande i Hull en stor skeppsladdning, bestående af 1,500 tunnor malt, 500 tunnor hvete, 450 säckar hvetemjöl, 200 skepppund ost, 500 stycken surlädershudar samt 500 stycken kalfskinn.

Tullen för denna laddning steg till 1,500 riksdaler, som af oss likviderades. Genom en snar och lycklig afsättning till denne handlandes förmån, ökades hans förtroende för oss, så att vi följande året, 1751, åter fingo emottaga fyra skeppsladdningar i stenkol och diverse varor. Dessa fartyg lastades åter inom tre veckor med bräder, så här som i Borgå, Ekenäs, Fredrikshamn och Wiborg, men denna brädutskeppning med sådana fartyg blef sedermera förbjuden, hvarigenom vår kommissionshandel upphörde, som redan ådragit oss de äldre handlandenas afund.

Digitized by Google

Vår flit och omtanke samt det allmänna förtroendet hade gjort vår rörelse så lycklig, att vi redan hunnit samla ett litet eget kapital, sedan vi med all erkänsla betalt våra välgörare. Min kompanjon och jag öfverenskommo nu att upplösa vårt bolag år 1752, då jag började enskild rörelse.

År 1750 gifte jag mig första gången med min 1767 aflidna kära maka, Hedvig Solitander, och hade med henne sex söner och en dotter. 1768 gifte jag mig åter, med Maria Magdalena Vendelin; denna min kära hustru afsomnade äfven i Herranom år 1781, sedan vi tillsammans haft tre söner och två döttrar.

År 1752 köpte jag min nuvarande gård i Helsingfors, då bebygd med trähus, till år 1756, då jag uppförde stenhuset med andra byggnader å samma tomt.

Jag tillhandlade mig nu flere andelar uti skepp och utvidgade min handelsrörelse. Under pågående byggnad af Sveaborgs fästning, som började redan 1742, gjorde jag flera betydliga leveranser af byggnadsämnen och materialier, hvarför jag i det mesta gick af egna penningar i förskott. Därigenom hade jag, enligt aflidne fältmarskalken grefve Ehrensvärds egen tryckta uppgift till fästningsbyggnadsdeputationen vid 1759 års riksdag, då en fordran hos kronan, stor 72,775 daler 11 öre silfvermynt, som jag i trenne år inväntade, hvilken omständighet helt säkert

Digitized by Google

skulle störtat min handelsrörelse, om ej andra tillgångar och min kredit i Stockholm understödt mig.

För att med säkerhet kunna hafva tillgång på utskeppningsämnen, tillhandlade jag mig andelar uti Hannaböle, Hakonkoski samt Gammelstads sågverk. Egna skepp och de andelar jag ägde med andra tarfvade äfven nu en vidlyftig reparation. Jag tillhandlade mig därför hela skeppsvarfvet vid staden, i hvilket varf jag dock tillförene ägt någon del. På detta varf hafva efter mina ordres och för min egen räkning blifvit byggda tretton både större och mindre skepp ifrån 60 till 320 lasters dräktighet.

— — År 1774 anlade jag på Kampen strax utanför staden en buldansfabrik, ämnad att drifvas med 24 stolar, men flere omständigheter förekommo, som inskränkte denna inrättning till 12 stolar. Uti denna fabrik tillverkades årligen omkring 20,000 alnar buldan, som utskeppades till in- och utrikes orter.

Året därefter nedlade jag min kramhandel och fortsatte endast rörelsen med exporthandel på utrikes orter medels utskeppning af bräder, som blifvit tillverkade vid egna sågverk, samt något bjälkar. Salt återhämtades alltid till landets behof. Jag tillhandlade mig äfven flere egendomar på landet, som af mig förbättrades och sedan bortsåldes.

År 1777 erhöll jag konungens nådiga till-

Digitized by Google

stånd att i anseende till mina betydliga förskotter åt kronan och öfrig ospard möda till det allmänna bästas förkofran, få, såväl för mig som mina barn, med full frälserättighet, ostörd besitta Gumtäckts och Hartonäs allodial och säterirusthåll.

Riksdagarne åren 1769, 1778 och 1789 har jag, såsom Helsingfors stads befullmäktigade ombud, bevistat. Jag blef vid 1778 års riksdag i nåder utsedd till en af faddrarne, för då till Sveriges stora glädje framfödde rikets kronprins, numera vår allernådigaste konung Gustaf Adolf, och till åminnelse häraf allernådigs hedrad med en medalj af guld jämte kedja att bäras om halsen.

År 1799 den 16 nov. utnämde hans k. m:t mig till riddare af dess Vasaorden.

Ifrån barndomen har jag under åkallan af Guds försyn med flit, arbetsamhet och omtanka, icke allenast själf framdragit mitt lif till dessa 80 års ålder, dem jag nu öfverlefvat, utan äfven ofta kunnat bidraga till mina medmänniskors understöd, i det mina inrättningar lämnat en myckenhet fattigt folk tillfälle att med arbete förtjäna sitt bröd.

Nu, under saknaden af tvänne kära makar och åminnelsen af deras bortgång ifrån denna förgänglighet, har jag, såsom fader för åtta lefvande kära barn, hvilkas uppfostran ifrån vaggan varit min förnämsta omsorg, blott den ön-

Digitized by Google

skan, att dessa älskade barn, under allmaktens beskydd, måtte njuta frukten af mina rena afsikter och mitt bemödande att dana dem till nyttiga medborgare i samhället. Med hvilka känslor af glädje och den heligaste tacksamhet mot försynens beskyddande omvårdnad slutar jag icke mina anteckningar!

* * *

Under mycket olika system och äfven under en rätt stormig konjunktur hade Johan Sederholm d. ä. vid tre riksmöten varit en af sitt ståndsrepresentanter. Vid intet af dessa hade han blifvit otrogen sin öfvertygelse, och om efter 1772 års regementsförändring han med mera frihet än förut kunde ådagalägga sina rojalistiska tänkesätt, fann han äfven senare en ny näring för sin lojalitet i den heder, som vederfors honom att gemensamt med öfriga därtill kallade ledamöter af riksens ständer till dopet frambära den prins, af hvars då späda händer hans ålderdom en dag skulle emottaga de sista nådebevisen.

I sin enskilda lefnad var Sederholm icke mindre vidt skild ifrån den slösaktiga yppighet, som söker en njutning i tomheten och sitt allt i denna njutning, än ifrån den smutsiga snålhet, som högre värderar nöjet att samla än att använda. Dels af ungdomsvana, dels af böjelse, och på ålderdomen icke mindre genom behofvet

Digitized by Google

af hvila än genom sin mera isolerade belägenhet, älskade han likväl mera att inskränka sig än åtfölja strömmen af den vanliga sällskapslefnadens nöjen.

I sitt umgänge med de stora var han aldrig stolt, men tillika aldrig slafviskt krypande. I smärre och förtroligare kretsar var hans samtal öppet och muntert, ofta kryddadt med glädtiga infall och med små anekdoter ur hans både långa och uppmärksammade lefnad, och ännu i sina sista dagar var han mycket fägnad att hos sig emottaga några få vänner, för att på tre eller fyra man hand tillbringa med dem en afton, som annars vanligen förnöttes med läsning.

Uti sin berättelse har han själf nämt större delen af sina inrättningar och anlagda verk. Däribland saknas likväl ett mälthus å den så kallade Kampen, hvarest maltet torkades på järnplåtar och där 12 à 15 tunnor malt tillverkades i sender; samt på Härtonäs ett verk för finare krukmakarearbeten och kakel.

Ehuru aldrig egentligen boende på landet, bedref han dock under egen tillsyn vid sin egendom Håkansböle, 1 $^3/_4$ mil från staden, uttappningen af ett vidsträckt kärr, där 24 sedermera anlagda ängslador bevittna den väl beräknade båtnaden af hans företag.

Vid sin död, den 18 februari 1805, efterlämnade han 7 söner och en dotter samt 25 lefvande barnbarn. Något skriftligt testamente

Digitized by Google

var icke af honom författadt, men hans kort före sitt frånfälle förklarade vilja, att 1,000 (ett tusen) riksdaler skulle ur hans bo aflämnas till Helsingfors stads fattigkassa, uppfylldes af hans arfvingar med den välvilliga lydnad, som aktningen af hans minne af dem kräfde».

Antagligen kan Johan Sederholms d. ä. förmögenhet uppskattas till omkring en million kr. efter nuvarande förhållanden.

* * *

Johan Fredrik Sederholm,

den föregåendes sonson, föddes i Helsingfors år 1788. Grosshandlare i Stockholm samt en tid ägare af Bjädesjö säteri i Myresjö socken af Jönköpings län, köpte han den 19 augusti 1806 Näfvekvarns och Alberga bruk tillika med handlanden i Helsingfors Lars Peter Heidenstrauch och grosshandlaren i Stockholm Johan Peter Hedbom. Sedermera försålde han en tolftedel i nämda bruk till Lars Johan Sederholm, en tolftedel till konsul Alexander Magnus Sederholm samt år 1812 sin återstående sjättedel till samme A. M. Sederholm. Sedermera var han inspektor vid tackjärnsvågen i Stockholm.

Han dog den 22 december 1862 i hufvudstaden och är begrafven i Sederholmska grafven vid Tunabergs kyrka i Södermanland.

Digitized by Google

Johan Fredrik Sederholm var en särdeles gladlynt och af sina vänner mycket afhållen man.

Då han den 17 maj 1849 blef jubelkommendör i sällskapet P. B., skref kanslirådet J. D. Valerius till honom följande verser, hvilka kunna ha sitt intresse:

»Var välkommen till din seger
öfver tid och ålderdom,
finska lejon, hvita neger,
manligt stark och hjärligt from!

Re'n med sjutti år på nacken,
utan larm och utan fläng,
slår du mången ung i backen
i ett bacchiskt handgemäng.

Gammal, men ej ålderstigen,
du ej lutar än till fall;
du är bergfast och gedigen,
som en ärlig ren metall.

Endast järn du noga väger,
aldrig mynt och sällan ord,
lugn med friden vid ditt läger,
glad med vinet på ditt bord.

Mången vän blef dig bevarad,
mången ock försvunnit har,
men en enda dröjde, sparad,
genom halfva seklet kvar.

Digitized by Google

Invaliden, marodören
ynglingsvarmt dig älskar än,
och i jubelkommendören
hälsar han sin jubelvän.»

Och i den tryckta skålen, som ägnades samma sällskaps jubelkommendörer, finnes denna tirad:

»Sederholm, så hjärtans blid,
nu med silfverhjässa nickar;
trefnad, fryntlighet och frid
svärma kring hans mun och blickar.

Ja, med silfverhjässan nickar
gubben Sederholm, så blid.
Se hans haka, mun och blickar:
idel trefnad, vänskap, frid.»

En del af sin förmögenhet, nämligen 6,000 rdr i kontanta penningar och hela lösöreboet, testamenterade han till sin adoptivdotter Karolina Sederholm, gift år 1832 med godsägaren, friherre Johan Gustaf Eskil Banér på Ekenäs i Örtomta socken, Östergötlands län.

Dessa makars enda son, Gustaf Banér, fick dessutom i nämda testamente 3,000 rdr.

* * *

Digitized by Google

Öfverstinnan Magdalena Fredrika Sederholm,

född Hägerflycht, har en viss, fastän mycket sorglig ryktbarhet.

Hon var född i staden Lovisa i Finland år 1782 och blef vid tjugu års ålder gift med sedermera öfversten i armén David Sederholm, född år 1767 i Helsingfors och död i Stockholm år 1829. Äktenskapet var barnlöst.

Som änka bebodde hon under 29 års tid till sin död, den 15 november 1858, en mindre lägenhet i n:r 34 Mäster-Samuelsgatan i Stockholm. Den gamla damen ansågs tämligen förmögen och hade släktingar af framstående samhällsställning.

Själf var hon en kvinnlig enstöring och tog ej gärna emot besök, liksom hon ofta i veckotal ej lämnade sin bostad. Hennes uppassning bestod blott af en tjänarinna.

På e. m. kl. 5 den 15 november 1858 blef denna tjänsteande på något sätt, som aldrig uppdagades och kunde bevisligen styrkas, narrad att en längre stund uppehålla sig å ett i samma hus beläget mjölkmagasin. Jungfrun, som hette Boklund, hemkom efter ungefär fyra timmars bortovaro, och under tiden blef den gamla öfverstinnan i sin bostad på det mest barbariska sätt mördad medels stick- och krossår samt det värderikaste af hennes nipper jämte familjepapper och rättshandlingar bortröfvade.

Digitized by Google

I samma hus bodde den på sin tid högt uppburne konstnären, professorn och hofintendenten Fredrik Westin, hvilken har målat den vackra altartafla, som ännu i dag pryder Jakobs kyrka i Stockholm.

Hofintendenten Westin hade i sin tjänst haft en betjäntpojke, en yngling vid namn Öberg, hvilken emellertid af en eller annan anledning blifvit afskedad någon tid innan den hemska mordgärningen begicks.

I utarmade omständigheter, som han var, brukade denne Öberg smyga sig upp på ett tillgängligt vindskontor, där hans förre husbonde bodde, och där söka skydd mot nattkylan. Så ock den natt mordet begicks.

Öbergs nattliga vistelse i huset blef snart känd; han blef starkt misstänkt för mordet och häktad.

Efter en mycket lång ransakning bevisades dock tillfullo Öbergs oskuld, och han lössläpptes. Obevisliga misstankar för det ohyggliga brottet föllo inom den mördades närmaste släktled, men härom blef aldrig något bevis uppdagadt.

Ett slags efterspel fick emellertid Sederholmska mordet nio år senare.

Vid en husvisitation vintern 1868, företagen på grund af ett annat mord, hos en illa anskrifven tjufgömmerska i Stockholm fann man en

Digitized by Google

gammalmodig urboett af guld med inläggningar af blå metall.

Denna boett igenkändes med bestämdhet ha varit bland de nipper, som tillgripits från den mördade öfverstinnan Sederholm. Tjufgömmerskan i fråga försäkrade sig ej minnas af hvilken hon tillhandlat sig denna boett; hon hade innehaft den i flere år. Polisen hade skäl att tro henne, ty den mängd stulet gods, som fanns i hennes gömmor, förklarade tillräckligt glömskan angående åtkomsten af hvar och en effekt.

Vid förrättad boupptecknig efter öfverstinnan Sederholm befanns »les beaux restes» af hennes bortröfvade förmögenhet utgöra 12,453 rdr 27 öre i tillgångar och inga skulder.

Man fann ock ett i fullt laglig ordning upprättadt testamente för hennes systerdotters dotter, tillika hennes guddotter, Hilda Rosina Hallman, gift med norske kammarjunkaren Engelhardt.* Testamentet bevakades äfven vid Stockholms rådhusrätt.

* * *

Gustaf Adolf Sederholm,

son till kommerserådet Johan Sederholm, föddes i Helsingfors år 1758.

---

* Död i Amerika.

Digitized by Google

Han var först köpman i sin födelsestad, men ingick sedan i Fältkommissariatet och fick år 1785 lagmans titel.

Bodde först å Boxbacka gård i Helsinge socken, sedermera Svartå bruk i Karls socken af Nylands län, där han dog i januari 1809 såsom *svensk* undersåte, enär Finland, ehur eröfradt af ryssarne, ej var officielt afträdt, hvilket skedde genom freden i Fredrikshamn den 17 september 1809, hvilken fred på Sveriges sida undertecknades af de två ärlige fosterlandsvännerna Stedingk och Sköldebrand. Den förre skref därom:

»Himmelen är mitt vittne, att jag skulle velat underskrifva min egen dödsdom hällre än denna fred.»

Gustaf Adolf Sederholm köpte den 16 juli 1806 Näfvekvarns och Ålberga bruk med tillhörande gårdar i Södermanland af majoren Gustaf Ulrik Silfversparre, hvilken innehaft dessa egendomar i 13 år, sedan De Bescheska släkten varit ägare af dem i 170 år.

Lagman Gustaf Adolf Sederholm var mycket litterär och skref en mängd tillfällighetsdikter. Från trycket har han utgifvit: »De verkliga nöjen. Anekdot. Början af d'Arnaud, fortsättningen af en min vän.» Stockholm 1787.

* * *

Digitized by Google

Alexander Magnus Sederholm,

föddes i Helsingfors år 1775 och var son till kommerserådet Johan Sederholm.

Han studerade i Åbo och var då inackorderad hos Finlands blifvande förste ärkebiskop Jakob Tengström därstädes, hvarefter han inträdde på sin faders kontor i Helsingfors. Han blef sedan egen köpman där tillsammans med sin broder, sedermera kommerserådet Lars Johan Sederholm under firma »Johan Sederholm». Han var tillika portugisisk vice konsul i Helsingfors. Han köpte nyårsaftonen år 1807 af sin brorson Johan Fredrik Sederholm och grosshandlaren Johan Peter Hedbom 1/4:del i Näfvekvarns och Ålberga bruks och landtegendomar med underlydande hemman och lägenheter samt fem år senare ytterligare af samma säljare 1/6:del och af sin broder Lars Johan Sederholm 1/4:del samt slutligen år 1819 af Gabriel Heidenstrauch den sista tredjedelen, hvarigenom han blef ensam ägare af dessa stora possessioner.

A. M. Sederholm gifte sig vid 35 års ålder med den sjuttonåriga fröken Beata Katarina Dobbin, kronofogdedotter från Uleåborg. Makarna brukade tillbringa vintrarne i Stockholm, där de bebodde eget hus.

Alexander Magnus Sederholm afled på Näfvekvarn år 1830 och hvilar i egen å Tunabergs kyrkogård uppmurad grift. Änkan erhöll vid

Digitized by Google

arfskiftet på sin del Ålberga bruk och Gammelstad egendom.

Omkring 40-årig, gifte änkan om sig med sina två äldsta söners informator, dåvarande amanuensen vid Upsala universitets bibliotek, fil. d:r Karl Henrik Ekstrand, en man som sedermera gjorde en stor insats i Nyköpings läns utveckling på flera områden i kulturhistoriskt afseende. Han öfverlefde sin hustru i elfva år och gjorde vid sin död år 1866 flera dispositioner samt testamenterade till sin (styf)-son Edvard Sederholms barn Gammelstad egendom samt egendomen Åkerstad i Lunda socken till riksantikvarien Bovallius och dennes hustrus barn.

* * *

Johan Sederholm,

den föregåendes son, föddes i Stockholm år 1813. Vid tio års ålder sattes han i en privat läroanstalt i Upsala och aflade studentexamen vid akademien år 1830.

Under loppet af fyra år idkade Sederholm studier därstädes för afläggande af den gamla bergsexamen, hvilken ansågs som den svåraste af alla examina, till följd däraf, att den icke allenast innefattade ett lauduturspensum inom den matematiskt naturvetenskapliga sektionen för filosofiska graden, utan äfven ingick däri

Digitized by Google

hela hofrättsexamen, med anledning däraf att bergslagerna lågo under särskild jurisdiktion (bergsmansrätterna) och bergmästarne sutto ordförande i dessa domstolar, hvars bisittare kallades för bergssexmän, motsvarande nämdemännen inom våra häradsrätter.

Vid uppnådd myndig ålder afbröt Sederholm sina akademiska studier utan att aflägga examen, för att i stället öfvertaga ledningen af Näfvekvarns stora bruks- och landtegendom, hvaruti han var hufvuddelägare. Från början ägde han som fädernearf $^3/_7$:delar af egendomen samt arrenderade sina syskons andelar från år 1841. Efter hand inköpte han sina syskons delar, så att han år 1880 var ensam ägare af hela den stora possessionen, innefattande en areal af nära 20,000 tunnland och ett taxeringsvärde af 1,392,100 kr. Till bruket höra 2,500 tunnland rekognitionsskog, d. v. s. kronoskog, som för bergshandteringens uppmuntran mot rekognitionsafgift blifvit upplåten till begagnande af kammerverk, masugnar m. m.

Den årliga bevillningen till statsverket, som erlägges för rättigheten att begagna dessa för bergsbrukets främjande upplåtna kronoskogar eller allmänningar, kallas rekognitionsafgift. Namnet härrör från det förhållandet, att afgiften erlägges »in recognitionem domini», d. v. s. under erkännande, att kronan är skogens ägare, således som — arrendeafgift.

Digitized by Google

Rekognitionsafgiften eller arrendet påbjöds af konung Karl XI år 1689 och utgår f. n. efter tredje artikeln bevillningsförordningen af bruk, hyttor och grufvor, som hafva priviligierad rätt till skogsfång från rekognitionsskog, med 25 öre för hvarje stafrum ved eller däremot svarande 18 tunnor eller $1^1/_2$ ryss = $^3/_4$ stig.

Vid 1809—1810 års riksdag begärde rikets ständer skatteförsäljning af detta slags disponerade kronoskogar.

Efter skedd utredning biföll regeringen denna begäran genom k. kungörelse af den 4 febr. 1811.

De enskilda verken fingo skatteköpa så mycket skog, som för hvarje verks drift kunde erfordras, hvarefter återstoden indelades till hemman och såldes. Först efter utfärdandet af förenämda kungörelse uppstod fråga, att jämväl s. k. *grufveskogar* eller *grufveallmäningar* borde anses och behandlas som rekognitionsskogar.

Förslag därom framlades af regeringen år 1823 och gillades af riksdagen, hvarefter k. m:t den 29 jan. 1824 förordnade om grufveskogarnes taxerande till rekognitionsafgift. Det är hufvudsakligast dessa rekognitionsskogar, som ännu finnas kvar. De upptaga en areal af cirka 85,000 tunnland, mest grufveskogar och bergslagsallmäningar.

För ett tiotal år sedan anställde advokatfiskalen i Kammarrätten för k. m:ts och kronans

Digitized by Google

räkning rättegångar vid vederbörande domstolar emot innehafvarne af de bruksegendomar, å hvilka smidet blifvit nedlagdt, med yrkande, att dessa skulle till kronan återlämna de åt dem upplåtna rekognitionsskogarne. Rättegångarne genomgingo alla instanser, men kronan förlorade sin påstådda rätt, och motparterna kommo i full och okvald besittning, utan vederlag därför, såsom annan välfången egendom. Den person, som under den pågående rättegången på det kraftigaste understödde rekognitionsägarne emot kronan, var landshöfdingen i Upsala län Per Johan Bråkenhielm (en af hufvuddelägarne i St. Kopparbergs bergslag).

* * *

Såsom ägare och förvaltare af sin stora possession utvecklade brukspatron Sederholm stor verksamhet och uppdref brukets tillverkning, så att dess alster rönte rättvist erkännande. Hans landtbruksredskap konkurrerade med framgång med Öfverums berömda tillverkning, och hans kokspislar täflade i säljbarhet med de Bolinderska i Stockholm.

Emellertid fann Sederholm snart, ehuru han hade egna grufvor och egna träkol, större uträkning och vinst uti att som rudimaterier använda engelskt tackjärn och engelska stenkol, detta till följd af brukets utmärkta läge vid in-

Digitized by Google

loppet till Bråviken med egen hamn och präktiga kommunikationer både sjöledes om sommaren och vintertid medels järnväg från Nyköping.

För sina talrika underhafvande var Sederholm en patriarkalisk och human styresman, som med faderlig välvilja och lefvande intresse sörjde för dem och på mångahanda sätt visade sitt intresse för deras såväl materiela som andliga behof, hvadan han också åtnjöt sina underhafvandes tillgifvenhet och förtroende i hög grad.

I sitt umgänge var Johan Sederholm, genom sina kunskaper, sin erfarenhet samt sitt goda, humoristiska lynne mycket afhållen och högt värderad af alla, som med honom kommo i beröring.

Johan Sederholm dog år 1883 och efterlämnade en boupptecknad förmögenhet med behållning af 906,621 kr.

Digitized by Google

Carl Henrik Brandel

föddes i Strängnäs år 1828. Efter slutad gymnasiekurs och aflagd studentexamen begaf han sig i likhet med många andra till hufvudstaden för att söka och finna — lyckan. Genom träget och plikttroget arbete fann han den ock, på samma gång som han genom försakelser visade sig värdig det runda hjulets ynnest.

I Stockholm fick han plats i det numera upphörda Manufakturdiskontkontoret, en låneanstalt, sorterande under Kommerskollegium och afsedd att främja industrien, i synnerhet på textilindustriens område. Under sin sista tid opererade denna diskontoinrättning hufvudsakligast som förläggare åt trämassefabriker, men denna slags manufaktur gick på sidan af dess afsedda verksamhetsområde, hvadan verket slopades.

Emellertid fick Carl Henrik Brandel genom sin anställning i diskontens tjänst tillfälle att

Digitized by Google

själf utöfva, under årens lopp, en i hög grad lukrativ enskild affärsverksamhet, så att han vid sin bortgång 1904 efterlämnade en bouppteckned förmögenhet af:

Tillgångar	1,061,254 kr.	46 öre
Skuld	36,267 »	41 »
Behållning	1,024,987 kr.	5 öre

Han gjorde däraf ett vackert bruk, som man finner af följande.

Kamrer C. H. Brandels testamente.

Med djup tacksamhet för försynens mig städse bevisade nåd upprättar jag nu följande testamente, som innefattar min yttersta vilja:

§ 1. Till Ladugårdslands församling i hufvudstaden gifver jag trettioåtta tusen (38,000) kr. att tilläggas den till församlingen år 1867 öfverlämnade »Brandelska donationen» och förvaltas på samma sätt, som för nämda donation är föreskrifvet.

§ 2. Till Drottninghuset här i hufvudstaden gifver jag fyrtio tusen (40,000) kr. under följande villkor:

a) att detta kapital skall sammanslås med mamsell Anna Sofia Brandels år 1867 till Drottninghuset öfverlämnade donation;

Digitized by Google

b) att af räntan å detsamma skall, efter afdrag af skälig förvaltningskostnad, utgå sex (6) pensioner, hvardera å två hundra (200) kr. årligen, åt obemedlade fruntimmer, dem Drottninghusets direktion, efter kungörelse i allmänna tidningar och ansökan, därtill utser, och hvarvid mina och bemälda mamsell Anna Sofia Brandels släktingar samt deras efterlämnade änkor skola äga företräde framför öfriga sökande och efter ålder sinsemellan; förbehållande jag mig rättighet att till dessa sex pensionsrum utnämna pensionärer;

c) återstående räntan må användas, att i främsta rummet hålla de från mamsell Anna Sophia Brandels donation utgående åtta (8) personer uppe vid det för dem bestämda belopp af 200 kr. hvardera, och därefter till Drottninghusets bästa eller annat välgörande ändamål.

§ 3. Till Klara församling här i hufvudstaden gifver jag tjugufem tusen (25,000) kr. att af församlingens kyrkoråd förvaltas, och med villkor att af räntan däråå skall till min tjänarinna Klara Granlund, född i Karlstad den 1 sept. 1856, i fall hon vid min död är i min tjänst, utbetalas en lifstidspension af sex hundra (600) kr. årligen; men återstående räntan under hennes lefnad och efter hennes frånfälle hela afkast-

Digitized by Google

ningen må efter kyrkorådets pröfning till välgörande ändamål användas.

§ 4. Till k. Vetenskapsakademien gifver jag följande belopp nämligen:

a) trettio tusen (30,000) kr., hvarå årliga räntan skall, enligt förslag af intendenten för Naturhistoriska Riksmusei Botaniska Afdelning användas i synnerhet till bekostande af vården om denna afdelnings samlingar och till deras förökande;

b) trettio tusen (30,000) kr., hvaraf årliga räntan skall lika fördelas emellan Naturhistoriska Riksmusei Botaniska, Entomologiska och Paläontologiska afdelningar och enligt förslag af dessa afdelningars intendenter användas till reseunderstöd eller annat för vetenskapen gagneligt ändamål; dock utan att häraf må föranleda någon inskränkning i de anslag, som för samma system eljes må kunna dessa afdelningar beviljas;

c) trettio tusen (30,000) kr., hvaraf årliga räntan skall tilläggas det nu till k. Vetenskapsakademien gifna kapitalet, till dess detta sammanlagdt uppgår till två hundra tusen kr.; och bör akademien då, samt sedermera hvarje 10:e år, efter förslag af nämda afdelningars intendenter bestämma, huruvida ytterligare kapitaltillökning må äga rum; men den ränta, som ej

Digitized by Google

tillägges kapitalet, skall disponeras på sätt i näst föregående mom. *b* är föreskrifvet.

§ 5. Till k. Tekniska högskolan gifver jag femton tusen (15,000) kr. hvaraf årliga räntan bör af högskolans styrelse disponeras till ett eller två stipendier åt elever vid högskolan, med företräde för mina anförvanter, sedan likväl så stor del af räntan användts till kapitalets ökande, som styrelsen hvarje år kan finna lämpligt föreskrifva.

§ 6. Till k. Universitetet i Upsala gifver jag tio tusen (10,000) kr., hvaraf årliga räntan bör användas till stipendier åt tvänne därvarande studerande, dem inspektorn för Södermanlands och Närke nation efter förslag af nationen därtill utser, och hvarvid med mig besläktade må äga företräde.

§ 7. Till Stockholms högskola gifver jag tio tusen (10,000) kr., hvaraf årliga räntan bör användas till gagn för högskolans botaniska afdelning efter förslag af denna afdelnings föreståndare; och må ej, i följd häraf någon minskning ske i de anslag, som eljes varda till afdelningen anvisade;

§ 8. Till högre läroverket i Strängnäs gifver jag tio tusen (10,000) kr., hvaraf årliga räntan bör efter läroverkskollegiets af Ephorus' gillande förslag användas med $^1/_3$ till förkofrande af läroverkets samlingar i na-

Digitized by Google

turhistoriskt afseende eller såsom ersättning för desammas vårdande och med $^2/_3$ till stipendier åt tvänne studerande i läroverkets högsta klasser, hvarvid mina anhöriga skola hafva företräde framför öfrige.

§ 9. Till domkyrkan i Strängnäs gifver jag fem tusen (5,000) kr., att af domkapitlet förvaltas, och med villkor, att af årliga räntan skall bekostas vård och underhåll af dels min faders graf öster om domkyrkotornet, dels mina fastrars gemensamma graf och mönsterskrifvaren G. R. Södermarks graf å Strängnäs' nya kyrkogård. Resterade räntan må till kyrkogårdarnes underhåll användas.

§ 10. Till k. sällskapet »Pro Patria» gifver jag sextio tusen (60,000 kr.), hvaraf årliga räntan skall efter k. Sällskapets närmare bestämmande användas i de välgörenhetssyften, som tillhöra k. Sällskapets barmhärtighetsanstalter, och som ej kunna anses åligga kommunen.

§ 11. Till Arla Coldinu-Orden i Stockholm gifver jag sextio tusen (60,000) kr., hvaraf årliga räntan bör, efter Ordens-Direktorii pröfning, användas till understöd åt obemedlade fruntimmer samt företrädesvis åt aflidne ordensmedlemmars änkor eller kvinnliga anhöriga; viljande jag härigenom

Digitized by Google

bidraga till, att orden må kunna i tillbörligt omfång öfva välgörenhet utan att behöfva afhända sig någon betydligare del af sin fasta egendom, hvars framtida besittning och förseende med trädplantering jag anser lända till ordens heder och bästa, samt äfven vara till gagn för den stadsdel, inom hvilken egendomen är belägen.

§ 12. Till Södermanlands och Närkes gille i Stockholm gifver jag fem tusen (5,000) kr., hvaraf årliga räntan må användas till julunderstöd åt behöfvande fruntimmer, som varit eller äro i dessa provinser bosatta, och som af gillet därtill utses.

§ 13. Till Föreningen för vård af fallandesjuka, sinneslösa barn (för närvarande vid Mariehäll, Sundbyberg), gifver jag tio tusen (10,000) kr.. hvaraf årliga räntan må i föreningens syfte användas.

§ 14. Därest icke af mig i lifstiden blifvit erlagda belöpande afgifter för vård och underhåll i allmänhet af de å Stockholms nya kyrkogård utanför Norrtull befintliga grafvarne, dels öfver kammarjunkaren B. Gripenwaldt och fru Mina Engelhardt, dels öfver min moder änkefru Anna Lovisa Brandel, skola dessa afgifter ofördröjligen till kyrkogårdsnämden inbetalas.

§ 15. Af min kvarlåtenskap skall utgå de gåfvor och inköpas den eller de lifräntor

Digitized by Google

hvarom genom särskild af mig upprättad och underskrifven handling förordnas.

§ 16. Af mitt oskiftade bo skall erläggas bevillning och charta sigillata samt andra utgifter för mina testamentariska dispositioner äfvensom fyra (4) procents ränta å alla förenämda legater från min dödsdag tills medlen utfalla.

§ 17. Med de ibland min kvarlåtenskap befintliga fordringsbevis, hvilka äro i särskilda med påskrift försedda konvolut förvarade, skall efter påskriftens lydelse förfaras.*

§ 18. Återstående kvarlåtenskap delas i lika lotter mellan mina syskon efter afdrag af efterstående arfvode.

Utredningsmännen i mitt bo, hvilka jag genom särskild upprättad, af mig underskrifven handling torde komma att utnämna, skola hvardera för sitt besvär åtnjuta en (1) procent af boets hela behållning.

Stockholm den 18 maj 1900.

C. H. Brandel,
f. d. kamrerare.

(Vittnen.)

---

* De flesta, om ej alla, af dessa fordringsbevis lära befunnits öfverkorsade.

Anm. af Förf:n.

Digitized by Google

Carl Christian Söderström

var Stockholmsbarn, född i S:t Nikolai församling år 1824. Hans fader var tullvaktmästare. Efter erhållen folkskoleundervisning kom unge Carl Christian tidigt ut i världen. Hans första verksamhet var som landtbrukselev; det fria, friska lifvet på åker och äng, i skog och mark tilltalade honom mycket; men med sitt goda förstånd och spekulativa hufvud insåg han snart, att på det området var föga utsikt för en fattig gosse att komma långt fram i världen. Han beslöt därför att söka sin lycka i Mercurii tjänst.

Hans första employ var hos kortvarugrosshandlaren och stadsmajoren Schalin vid Munkbron. Den sedermera så kärfve och inbundne Söderström var i ungdomens år en lefnadsglad och hurtig ung man och därtill musikalisk. Han lärde sig själf att spela violin efter gehör, och när han för sin principals räkning besökte Hedemora marknad med lager af kortvaror, medförde han dit sin fiol. För att kommersen skulle gå desto lifligare ställde han till små dansnöjen

Digitized by Google

på kvällarne, där han själf med sitt instrument exekverade musiken, och där masar och masedoniskor roade sig af hjärtans lust.

Efter några års tjänst hos Schalin kom Söderström till den store fabriksidkaren och grosshandlaren L. J. Hierta, och i dennes affär placerades han vid Barnängens sidenfabriks försäljning.

Den skarpsynte, fastän ytterst närsynte Hierta upptäckte snart hvilken ovanligt dugande kraft, som bodde hos Söderström, och visste äfven att draga nytta däraf. Som förläggare och delvis partner etablerade Hierta åt honom år 1857 en partiaffär med korta varor, och för att Söderström skulle få grundligt lära sig affären, upptogs som tredje bolagsman hr Emil Hasselblad från Göteborg, hvilken ända från barndomen biträdt i sin frände F. V. Hasselblads stora affär i denna bransch.

På så sätt startade firman Söderström, Hasselblad & C:i. Denna firma började efter en ny princip. Den lade endast fyratio (40) procents avans på sina varor, då konkurrenterne, såväl judar som kristna, beräknade 75 à 100. Därigenom fick firman från början namn om sig att sälja billigt, hvilket gjorde, att kommersen gick friskt undan.

Inträffade så redan i firmans första år en händelse, som beredde så många andra köpmäns

Digitized by Google

ruin, men som gaf Söderströms firma ett raskt uppsving, nämligen 1857 års penningkris.

Söderströms förnämsta egenskap som köpman bestod i skicklighet och smak vid sina inköp, och att alltid välja säljbara och lättsålda varor; däremot var han alldeles oduglig som säljare, och detta insåg ingen bättre än han själf, men han visste äfven att uppamma skickliga och ärliga biträden, som handhade försäljningen, såväl hemma på lagret som ute i landsorten. Söderströms vakande öga följde hvarje detalj i hans affär; kom han någon gång på ett biträde med den minsta oärlighet, så körde han genast bort det utan nåd och barmhärtighet. På detta sätt skaffade han sig också en besättning, som man kunde kalla en elitkår; han aflönade dem dessutom väl och sörjde på allt sätt för deras bästa.

Vi återgå nu till 1857 års kris.

L. J. Hierta kom en dag under denna kritiska period underfund med, att det saknades kontanter i hans annars så väl fyllda kassakista.

— Hur kan det komma sig, Wiberg — sade han till sin kassör — att vi ej ha några pengar?

— Jo! Se här — svarade Wiberg och tog fram kassaboken — Söderström har varit här och på grund af sitt kontrakt tagit ut 300,000 riksdaler och därigenom länsat grosshandlarens alla giro-räkningar i bankarne.

Digitized by Google

— Hm! Skicka bud efter Söderström, så jag får tala vid honom!

— Söderström har rest till Tyskland för att handla upp »kurzen Wahren» och begagna sig af den gynnsamma konjunkturen för att få för röfvarepriser.

— Hm! Vi få väl lof att hitta på någon utväg, Wiberg, så att vi kunna reda oss.

— Den lilla trassliga härfvan reder nog upp sig igen — replikerade Wiberg.

* * *

Firman Söderström, Hasselblad & C:i existerade blott ett par år. Så snart Söderström kände sig, som man säger, varm i kläderna och insatt i den mångsidiga affärens alla detaljer, blef hans första åtgörande att göra sig utaf med sin kompanjon Hasselblad. Skilsmässan mellan de båda kompanjonerna skedde just icke *con amore*, men efter konstens, d. v. s. konstiga regler. Hasselblad fick gå som sparfven från axet, alldeles tomhändt, ty Söderström hade vetat ställa till så, att det visade sig, att rörelsen gått utan vinst.

Under den goda konjunktur, som började med 1869 års rika skörd och sedan fortsatte, med undantag af år 1877, hela sjuttiotalet igenom, stod den Söderströmska affären i sitt högsta flor. Bland hans bästa kunder under denna gyn-

Digitized by Google

samma period voro hans gamla vänner *dalfolket*, som på den tiden vandrade land och rike omkring och utplanterade det Söderströmska kramgodset. Åt dessa sina affärsvänner lämnade Söderström oinskränkt kredit, men visste äfven att taga för sig godt hypotek i eganderättshandlingarne till deras små hemmansdelar. När det laga storskiftet hade blifvit afslutadt, reste Söderström upp till Dalarne och fick då full valuta för sina gamla fordringar till såväl kapital som ränta, därigenom att Söderström biträdde sina gäldenärer med deras skogsförsäljningar.

I den Söderströmska affären var anställd som inkasserare af firmans fordringar inom Stockholm den häromåret aflidne bekante, originele notarien Carl Gillqvist, som förutom denna affärsbransch äfven sysslade litet smått som — »procis»-agent.

En dag möttes de två gentlemännen på Norrbro, hvarvid följande samtal utspann sig dem emellan.

— Huru står det till med procenteriet nu för tiden i Stockholm? — frågade Söderström.

— Tackar som frågar! — svarade den snarfyndige Gillqvist. — Det går sin gilla gång. Men, herr grosshandlare, låtom oss litet närmare syna procenteriet i sömmarna? När ni reser ut till England, och där köper på en konkursauktion några tusen gross omodärna och osäljbara tennknappar samt sedan, som ni har gjort, säljer

Digitized by Google

dem här med en profit af 500 procent, är detta procenteri eller icke?

— Ja! procentare äro vi nog allesammans, fastän på olika sätt. — Adjö, herr Gillqvist!

Från den stunden blef det slut med alla uppdrag åt Gillqvist från den Söderströmska firman.

Bland Söderströms närmaste umgängesvänner voro två filosofie doktorer, båda publicister.

När Söderström hade förvärfvat sina första tio tusen riksdaler, inbjöd han den ene af dessa till middag på källaren Iduna, hvarvid de kommo öfverens om att för hvarje nolla han framdeles kunde komma att lägga till den förvärfvade grundplåten, skulle Söderström bjuda sin vän på middag, men att middagarne hädanefter skulle intagas på Hôtel Rydberg.

Så skedde äfven. Alltid minnesgod höll Söderström äfven ord. Det blef först en 100,000 riksdalers middag, så en millions middag, hvilken framdeles skulle efterföljas af en tio millioners middag — men den sista torkade in. Nornorna klippte af hans lifstråd vid 80 års ålder, och för att hinna det eftersträfvade målet, hade han nog behöft ytterligare tio år, om icke ännu mera.

När Söderström en vecka före sin död fyllde 80 år, uppvaktades han af fyra sina gamla biträden, vid hvilket tillfälle han skänkte hvardera af dem en lifstidsränta å 600 kr. En femte af

Digitized by Google

hans gamle medhjälpare, och därtill den skickligaste af dem alla, hade några månader före Söderström själf gått ur tiden.

Vi vilja förtälja Söderströms förhållande till denne man.

Hans namn var Rudolf Sjöstrand, liksom Söderström vaktmästareson från Nikolai församling. Deras fäder voro mycket goda vänner. När Söderström år 1857 började sin kortvaruaffär, inträdde Sjöstrand, då fjortonårig, i hans tjänst. Ytterst liflig till naturen, var han tillika mycket arbetsam och oförtruten. Af alla Söderströms kunder var han mycket afhållen och som »probenreuter» oförliknelig.

Vid ett par och trettio år såg han sig om efter egen verksamhet, och då Söderström ej ville låta honom inträda som partner i sin egen affär, öfvertog han Linnanders garn- och väfnadshandel vid Kornhamnstorg. Söderström bistäckte honom medel härtill, men tog dryg ränta på sina pengar. Affären öfvervakades på det noggrannaste af Söderström, hvilken så småningom därur utdrog alla sina insatta penningar och lämnade Sjöstrand att reda sig bäst han kunde och gitte.

Efter de Söderströmska traditionerna ville Sjöstrand äfven drifva partihandel, men denna ådrog honom åtskilliga förluster, hvilka affären icke kunde bära. Därtill kom han in i växelrytteri med en grosshandlare i kläden, apote-

Digitized by Google

kareson från Örebro. Helt oförmodadt slog vännen vantarne i bordet, vid hvilket tillfälle Sjöstrand stod ute för honom för utan valuta accepterade växlar till ett belopp af cirka 30,000 kronor.

Sjöstrand blef därigenom själf insolvent och vände sig till Söderström med begäran om hjälp för att genomdrifva ett ackord för sin egen räkning.

Sjöstrands egen berättelse om denna sak lyder sålunda:

»Jag anmälde mig vid ankomsten till Söderströms hem för hans betjäning. Efter två timmars väntan inträdde grosshandlaren, mörk i hågen, till mig. Förut hade han ständigt kallat mig för »du», men denna gång hväste han ur sig:

— Hva' f—n vill herrn?

Jag androg gråtande mitt ärende, hvarpå jag fick till svar:

— *Jag kan ingenting göra för herrn! Det enda råd jag kan gifva herrn är, att herrn går hem och läser konkurslagen! Adjö med herrn!*

Och så gick han tillbaka i det rum hvarifrån han kommit.»

Sjöstrand fick sedan hjälp till ackord af firman Charles Hill.

* * *

Digitized by Google

Söderströms andre filosofiske vän var gifven festtalare på hans fina middagar. När Söderström år 1874 fyllde femtio år, höll han en storartad fest på Rydberg, hvartill 100 personer voro inbjudna. Festtalet hölls naturligtvis af den filosofiske vännen.

På denne väns rekommendation blef Söderström äfven invald både bland stadsfullmäktige och i riksdagen. Men fröjden blef kort. Inom stadsfullmäktige placerades han dock i beredningsutskottet. Han fick där noggrann underrättelse om den projekterade stadsplanen, och denna kunskap begagnade han sig af till ett oförsynt tomtjobberi.

Mycket mera funnes att säga om Söderström, men det sagda torde vara tillräckligt.

Söderström efterlämnade en bouppteckнad förmögenhet med behållning af 2,397,084 kr. 71 öre, däraf fastigheter i Stockholm 535,000 kr., finfina aktier 1,729,170 kr., Nägelstena egendom med inventarier 211,365 kr. 93 öre o. s. v.

* * *

Carl Christian Söderströms och hans hustrus testamente.

Undertecknade, äkta makar, hafva gemensamt öfverenskommit och förklarat med återkallande af förut gjorda testamentariska

Digitized by Google

förordnanden vår yttersta vilja vara som följer:

1:o Aflider jag Carl Christian Söderström före min kära hustru, skall den vid dödsfallet i boet befintliga egendom på följande sätt fördelas:

Min hustru erhåller sin fördel och giftorätt. Våra döttrar, Signe och Elsa, tilldelas fulla arfslotter, i afseende å hvilka skall gälla för Signe hennes äktenskapsförord med professor Ernst Trygger och för Elsa, om hon gifter sig, samma bestämmelser, som i Signes förord angående hennes mans giftorätt och hennes egen förvaltningsrätt, Elsa dock obetaget att i särskildt äktenskapsförord tillförsäkra sig större rättigheter.

Vår dotter Irma erhåller sin laglott, men skillnaden mellan hennes fulla arfslott och laglotten skall förvaltas och användas på sätt vi i särskild kodicill bestämma. Är vid någonderas frånfälle kodicillen ej upprättad, erhåller Irma full arfslott med samma villkor, som är om Elsa stadgadt.

Vår dotter Edla erhåller sin laglott, dock med villkor, att hennes make (docenten John af Klerker) däri ej äger någon giftorätt samt att förvaltningen därtill tillkommer Edla ensam.

Skillnaden mellan en lika stor arfslott som den, hvilken ofvan tilldelats Signe eller

Digitized by Google

Elsa, och den Edla medgifna laglotten skall afsättas och förvaltas af Signe och Elsa samt, om någon af dem aflider, den som den aflidna för dylikt fall i sitt ställe utsett, med hvilket förordnande icke bör dröjas. Nettoafkastningen af den sålunda afsatta egendomen tilldelas årligen Edla personligen.

Vid hennes död tillfaller kapitalet hennes bröstarfvingar, men därest hon aflider utan att efterlämna bröstarfvingar skall kapitalet till lika delar fördelas mellan våra barnbarn; om något af dem aflidit, träda i dess ställe dess bröstarfvingar. Skulle emellertid Edla eller hennes make på något sätt söka blanda sig i utredningen af våra dödsbon eller ej åtnöjas med den fördelning af kvarlåtenskapen, hvarom utredningsmännen äro ense, eller i någon mån försvåra förvaltningen af egendom, däri Edla jämte moder eller syskon fått del, äga Signe och Elsa att med full frihet och efter deras godtfinnande förfoga öfver den afkastning, som, efter hvad ofvan sägs, eljest bort tillfalla Edla.

2:o Skulle jag, Carl Christian Söderström, öfverlefva min hustru, skall vid min död tillämpas, hvad i punkten 1:o stadgas, med undantag af föreskriften därstädes om min hustrus andel i kvarlåtenskapen.

Digitized by Google

3:o Aflider jag, Maria Sofia Charlotta Emilia Söderström, född König, före min käre man, skall han erhålla hela min lott i det gemensamma boet.

4:o Skulle jag, Maria Sofia Charlotta Emilia Söderström, öfverlefva min man, skall vid min död tillämpas, hvad i punkten 1:o stadgas, med undantag af föreskriften därstädes om min andel i kvarlåtenskapen och med iakttagande, att hvad där sägs, beträffande min man, skall gälla mig.

5:o Skulle, när någondera af oss dör, något af våra barn redan vara aflidet, träda i dess ställe dess bröstarfvingar till full arfslott.

6:o För att såsom testamentsexekutorer å samtliga testamentstagares vägnar bevaka och i händelse af klander värja detta testamente, utse vi vår måg professor Ernst Trygger och hr justitierådet m. m. Ivar Afzelius, hvilka äga utföra detta uppdrag samfäldt eller hvar för sig.

Därjämte förordna vi till utredningsmän i bådas våra sterbhus, om jag, Carl Christian Söderström, först aflider, samt i mitt, Carl Christian Söderströms sterbhus, därest min hustru först går bort, professor Trygger och justitierådet Afzelius. Är den förre död eller eljes hindrad, äger vår dotter Signe utse annan i hans ställe; är den senare hindrad, tillkommer dylik rätt vår dotter Elsa.

Digitized by Google

Honoraret till justitierådet Afzelius bestämmes till 12,000 kr., däraf vid mitt, Carl Christian Söderströms frånfälle, om jag först aflider, 8,000 kr. och vid min hustru Maria Sofia Charlotta Emilia Söderströms därefter inträffade död 4,000 kr.

Honoraret för den som Signe (Trygger) eller Elsa kan hafva utsett, bestämmes efter förut gjord öfverenskommelse.

7:o Min, Carl Christian Söderströms, önskan är, att min hustru och mina barn icke utan verkliga skäl försälja hvad de efter mig erhålla i stadsfastigheter och värdepapper, med undantag af fartygsaktier.

Detta må dock ej utgöra hinder för att en sterbhusdelägare löser ut den andre i fastighet.

Min förhoppning är ock, att min hustru och mina barn samt barnbarn må ihågkomma med något understöd sådana äldre behöfvande tjänstemän och tjänare hos min förra firma Söderström & komp., som varit minst fem år i firmans tjänst och ej af mig erhållit lifränta. Lifräntor hafva redan inköpts till förmån för handelsbokhållarne G. Bellström, A. Erikson, C. E. Henriksson och N. Näslund.

I nedanstående vittnens närvaro hafva vi egenhändigt underskrifvit detta vårt testa-

Digitized by Google

mente, som skedde i Stockholm den 19 maj 1904.

Maria Söderström, född König. *C. Chr. Söderström.*

(Vittnen.)

* * *

Kodicill.

Till fullständigande af det af oss i maj 1904 upprättade inbördes testamente förklara vi vår yttersta vilja vara, att det i berörda testamente omförmälda belopp, utgörande skillnaden mellan *full arfslott* för vår dotter Irma och hennes laglott, skall afsättas att utgöra en stiftelse under namn af

Söderström-Königska sjukhemmet.

Denna stiftelses angelägenheter handhafvas af en styrelse, hvartill ledamöterna hvarje gång tills vidare utses, en af k. Medicinalstyrelsen, en af k. Karolinska medikokirurgiska institutets i Stockholm lärarekollegium och en af Svenska läkaresällskapet i Stockholm.

Utom de tre sålunda utsedda ledamöterna skola vår måg professor Ernst Trygger, så länge han lefver, samt vår dotter Irmas

Digitized by Google

förmyndare, så länge sådan finnes, tillhöra styrelsen, med samma befogenhet som dess öfriga medlemmar.

Stiftelsens styrelse har att förvalta de donerade medlen samt besluta om användningen af desamma i och för sjukhemmets anordning och framtida verksamhet.

Styrelsen har

att för sig framställa arbetsordning och att inom sig utse ordförande och verkställande direktör, hvilken senare, därest styrelsen så finner lämpligt, skall tilldelas skäligt arvode.

att antaga och afskeda all för stiftelsens och sjukhemmets skötsel och drift nödig personal, med rätt dock för styrelsen att, där så finnes gagneligt, låta vid sjukhemmet anställd läkare utses af offentlig myndighet;

att bestämma aflöningsförmånerna för denna personal, och

att utfärda instruktioner för densamma och reglemente för sjukhemmet.

Stiftelsens ändamål är upprättandet och utvecklandet af en förstklassig vårdanstalt för sinnessjuka kvinnor.

Detta sjukhems första uppgift är att åt vår dotter Irma bereda den sjukvård, hvaraf hon kan vara i behof, och det hem, som kan vara ägnadt att bidraga till hennes för-

Digitized by Google

bättring och göra hennes tillvaro så tillfredsställande som det är möjligt. För de med hennes vistelse och vård härstädes förenade kostnader skall betalning till sjukhemmet erläggas af tillgängliga räntor å hennes arfslott. Skulle dessa icke visa sig tillräckliga för beredande åt vår dotter Irma af sådana alldeles särskilda bekvämligheter och fördelar, som kunna befrämja hennes trefnad å sjukhemmet, må för sistnämde ändamål äfven stiftelsens medel tagas i anspråk.

Finner vår dotter Irmas förmyndare, att hon ej lämpligen kan eller bör vårdas å ifrågavarande anstalt, är han oförhindrad att bereda henne vård annorstädes; börande han dock i så fall årligen till stiftelsens styrelse afgifva skriftlig motiverad redogörelse för sina åtgöranden i detta hänseende.

Därjämte har sjukhemmet till uppgift att åt i ekonomiskt hänseende väl lottade sinnessjuka kvinnor bereda sakkunnig, tidsenlig och ändamålsenlig vård samt, i den mån sådant är förenligt med de sjukas sinnestillstånd, den bekvämlighet och yttre trefnad, som motsvarar deras och deras anhörigas vanor och rimliga anspråk; och bör vid alla anordningar å sjukhemmet med afseende å boningshusets yttre, rummens utstyrsel, hushållning, betjäning, äfvensom tillgång af lämpliga arbeten och förströelser

Digitized by Google

hänsyn tages till sjukhemmets sålunda angifna ändamål.

Äfven nervsjuka kvinnor må, om sådant befinnes lämpligt, mottagas i mån af utrymme. Sjuka, som icke kunna å anstalten vårdas utan störande inflytande på de öfriga, böra afskiljas från anstalten. Kroniskt och obotligt sinnessjuka äfvensom nervsjuka må kunna från anstalten utskrifvas till förmån för inträdessökande akut insjuknade och eventuelt obotliga sinnessjuka.

Sjukhemmet är icke afsedt att vara välgörenhetsinrättning eller att tillgodose de ändamål, som statens (eller kommuns) anstalter för sinnessjuka hafva att fylla.

I följd häraf skola afgifterna till sjukhemmet sättas så höga, att *samtliga* kostnaderna för de sjukas vård samt anstaltens förvaltning och ekonomiska drift så vidt möjligt är genom afgifterna betäckas.

Utan att vilja binda styrelsen medels uttryckliga föreskrifter är det vår önskan att vid sjukhemmets anordnande följande må iakttagas:

När de donerade medlen blifva tillgängliga eller om jag, Carl Christian Söderström, aflider före min kära hustru, när stiftelsen utfått hvad efter mig tillfaller densamma, bör styrelsen inköpa en landtegendom, som med afseende å läge, naturbeskaffenhet och

Digitized by Google

areal m. m. kan anses lämplig för det blifvande sjukhemmet.

Egendomen bör, därest det låter sig göra, vara belägen i viss närhet till Stockholm och så, att till en början nödig tillsyn af kompetent läkare kan anordnas utan anställande af läkare uteslutande för sjukhemmets räkning.

Landtbruk eller annan ekonomisk verksamhet, som ej står i direkt samband med anstaltens ändamål, må ej å egendomen bedrifvas.

Trädgårdsskötsel och skogsodling böra däremot å egendomen omhuldas.

Vid inköp af egendom liksom vid sjukhemmets anordning och utvidgning bör iakttagas, att man går tillväga med den framsynthet och försiktighet, att utvecklingsmöjligheter förefinnas samtidigt som stiftelsens bestånd ej äfventyras, vare sig genom forcerad byggnadsverksamhet eller en utvidgning i öfrigt, som icke grundas på tillräckliga medel.

Hvad af donationsmedlen ej användts till sjukhemmets anordnande, liksom räntorna af dessa medel, äfvensom uppstående öfverskott af erlagda afgifter och andra stiftelsen tillfallande medel må med iakttagande af hvad ofvan sagts af styrelsen, för så vidt medlen eller afkastningen däraf ej fordras för sjuk-

Digitized by Google

hemmets drift, användas till sjukhemmets utvidgning och förbättring.

Styrelsens förvaltning af stiftelsens angelägenheter granskas af två för hvarje kalenderår utsedda revisorer, af hvilka en väljes af k. Medicinalstyrelsen och en af k. Karolinska institutets lärarekollegium, hvilka korporationer äfven bestämma revisorernes arvode.

Revisionsberättelsen ingifves till Svenska läkaresällskapet i Stockholm, som har att besluta i fråga om ansvarsbefrielse för styrelsen samt att vidtaga de åtgärder, hvartill revisionsberättelsen kan anses böra föranleda.

Revisorerne hafva att fästa hufvudsaklig uppmärksamhet vid att donationens ändamål och uppgifter fullföljas samt att stiftelsens ekonomi på ett klokt och försiktigt sätt handhafves.

Stiftelsen har att nöja sig med de i våra sterbhus befintliga valutor, hvilka våra testamentsexekutorer äro ense om att tilldela stiftelsen, och böra stiftelsen sålunda tilldelade värdepapper, med undantag af aktier i rederibolag, ej utan särskilda skäl försäljas, därest icke fråga är om själfva kapitalets användande till sjukhemmets anordnande och förbättrande.

Digitized by Google

Därest någon af de korporationer, som äger utse styrelseledamot eller revisor för denna stiftelse, skulle vägra att åtaga sig detta uppdrag eller denna stiftelses verksamhet af annan dylik grund skulle äfventyras, hafva våra döttrar Signe och Elsa att jämte styrelsens båda självskrifna ledamöter gifva de bestämmelser, som finnas ägnade att betrygga denna af oss beslutade stiftelses förverkligande.

Stockholm den 23 juni 1904.

Maria Söderström, född König. *C. Chr. Söderström.*

Vittnen.

Digitized by Google

Kristian Wilhelm Åkerhielm

föddes på Dylta i Närke år 1809. Ätten Åkerhielm är af sörmländskt ursprung och hade förut namnet Agriconius efter Åkers socken i Mariefredstraktaten.

Dess förste kände stamfar var bonden Jon Månsson, hvilken tillika var kronolänsman i Åkers härad. Enligt sonens egenhändiga anteckning i Åkers församlings äldsta kyrkobok, dog »stamfadern» 54 år gammal i Skäggesta och ligger tillika med sin hustru begrafven i nämda kyrka på södra gången under en gjuten tackjärnshäll med initialerna till deras namn och årtalet 1642.

Dennes son, Magnus Jonæ Agriconius, född 1604, gick den lärda vägen, blef fil. mag. och kyrkoherde i Åker och Länna under 15 år. Han vardt 1651 af drottning Kristina flyttad till Nyköping, emedan Åker och Länna anslogs till prebende åt biskop Johannes Mathiæ i Strängnäs, drottningens forne lärare, och ha dessa för-

Digitized by Google

samlingar sedan varit biskopsprebende ända till 1883, då de ånyo fingo egen kyrkoherde.

Denne Agriconii son Samuel blef år 1679 vid 40 års ålder adlad med namnet Åkerhielm. Efter aflagd studentexamen vid 18 år fortsatte han sina studier i Upsala. Tre år därefter företog han med sina innestående arfsmedel och genom syskonens sammanskott af deras arf en utrikes resa öfver Hamburg till Holland, hvarest han i Leyden fortsatte sina studier i två år.

Sedermera gjorde han såsom guvernör för riksskattmästaren Gustaf Bondes söner fleråriga resor i England, Holland, Tyskland, Schweiz och Italien, hvarefter han tjänstgjorde som svensk legationssekreterare vid fredskongressen i Nimwegen. Samuel Åkerhielm var en skicklig ämbetsman samt mäkta lärd och språkkunnig, hvadan hans penna i den tidens diplomatiska handlingar esomoftast anlitades. Åkerhielm var dessutom en i allo kraftfull natur och lät icke leka med sig, hvilket han visade mot en bryggare Allstedt i Stockholm, som hade trolofvat sig med hans syster Maria Sofia Månsdotter, men ryggat förlofningen och gift sig med en änka Anna Blixt, hvilket hade till följd, att Å. mot denne förde en allvarlig process, som slutade därmed att bryggaren blef dömd till ett betydligt skadestånd.

I Eberhardts historia om Sveriges adel anföres ur Anecdota Benzeliana ett uppträde i

Digitized by Google

konung Karl XI:s kabinett 1696, där man ser Åkerhielms svåra ställning men tålmodiga sinne.

Grefve D'Avaux, Ludvig XIV:s minister vid svenska hofvet, som hade lärt sig att tala svenska språket, osäker på grefve Bengt Oxenstiernas ärliga tolkning af en diplomatisk affär, förklarade, att han ej kunde svara på konungens motproposition, ursäktande sig: »Ers m:t, jag ej kunna svara därpå. Min preceptor ej hafva lärt mig det.» Dagen efter inkom konungen, begärande veta kongl. rådens mening, och det utan dröjsmål, emedan posttimmen var inne. Åkerhielm befaldes strax expediera hvad rådet beslöt. Sekreteraren gick då till kongl. råden grefvarne Bjelke och Wrede och bad om samma hjälp. Då sade konungen:

— Hvad löper den där efter och tasslar?

Grefve Bengt O. svarade:

— Han säger sig ej hinna med expeditionen i dag, emedan den först skall sättas upp på svenska för eders m:t och hemställas beprófvande, sedan på latin, såsom den bör afgå, och detta fordrar tid.

Då drog konungen på värjan och förifrade sig mer än han någonsin gjort, ropande först till Åkerhielm:

— Du djäfvuls krokryggoter! Om du inte sätter upp brefvet, jag skall dig så prygla, att du skall minnas mig. Brefvet skall du strax skrifva, och skall det i dag med posten afgå.

Digitized by Google

Och I här — sade han till kongl. råden — hvi talen I icke nu? När I kommen in i min kammare, då står munnen aldrig igen på eder, utan då har den ene sina, den andre sina partier. Tala nu, det fan tar er, och säger ut er mening!

Grefve Gyldenstolpe, som sade något till grannen, blef skarpt snäst. Emellertid togs resolution. Åkerhielm uppsatte brefvet, men fick tårarne i ögonen, då han skulle läsa upp det för kung och senat. Då blef kungen åter ond.

— Snyfta i h—e, du krokryggoter! Läs redigt upp brefvet. Du har väl också fått penningar, och gör det dig och flere ondt, att I intet får edert fram.

Och det var samme kung, som trodde sig med sin förordning om eds- och sabbatsbrott kunna utrota svärjande, hållande afsättning i perspektiv för präster och landsförvisning för tjänstemän, när ej annat halp.

* * *

Samuel Åkerhielm d. y.,

den föregåendes son, spelade en lika stor roll som fadern på svenska diplomatiens område, först under Karl XII:s tid och sedan under Frihetstiden. Han var närvarande i löpgrafven

Digitized by Google

vid Fredrikshald, då konungen blef skjuten. För sin rättrådighets skull har hans minne gått till eftervärlden under benämningen: *Den svenske Cato.*

Bernhard von Beskow fäller om denne Åkerhielm detta yttrande.

»Närmare betraktad var Åkerhielm mindre en stor statsman, än en stor karaktär af romersk eller snarare gammal svensk metall, utan nyare tiders blandning. Stor var han mera genom det goda och nyttiga, som han velat, än hvad omständigheterna tillåtit honom att utföra», jämförande hans tystnad med Tessins myckna klagan öfver den förlorade makten.

Åkerhielm kan således berömmas för tystnadens vältalighet.

* * *

Kristian Wilhelm Åkerhielm

var son till generaladjutanten friherre Samuel Fredrik Kristian Lars Åkerhielm af Margretelund. I likhet med fadern ägnade han sig först åt den militära banan och blef 1836 löjtnant vid lifgardet till häst. Efter fem års tjänstgöring tog han afsked ur krigstjänsten och öfvertog påföljande år det honom i arf tillfallna

Digitized by Google

Dylta bruk, hvilket han sedan under sin långa lifstid förvaltade. Under hans ledning försågs egendomen med nya, tidsenliga byggnader. K. W. Åkerhielm tog aldrig någon synnerlig del i det offentliga lifvet, men så mycket trägnare och samvetsgrannare ägnade han sig åt sin egentliga lifsuppgift. För sina underordnade var han städse en god husbonde och vårdade dem ömt, hvarigenom han förvärfvade sig såväl bland dem som bland alla, med hvilka han kom i beröring, varma sympatier och oskrymtad tillgifvenhet genom sitt hjärtegoda, fridsamma och redbara väsen. Af konung Karl XV utnämdes Åkerhielm år 1862 till hofmarskalk, men bar för öfrigt icke något vedermäle af kunglig nåd i form af ordnar eller kraschaner.

* * *

Dylta svafvelbruk

anlades redan 1570 för kronans räkning, men drefs med förlust ända till 1628, då man inkallade en nederländare vid namn Hans Leffler, från hvilken vår K. W. Åkerhielm härstammade i 8:de led. Af denne uppdrefs och utvidgades tillverkningen, så att han mot tionde fick öfvertaga bruket af kronan. Hans måg, borgmästaren i Arboga Heinrich Barkhausen, blef 1674

Digitized by Google

befriad från den reduktion, Karl XI lät öfriga bergfrälsen undergå, allt för det osparda nit han och hans företrädare visat uti brukshandteringens höjande. Hans Barkhausen måste emellertid på gamla dagar göra konkurs — men hans måg, kanslirådet, sedermera statssekreteraren Kasten Feiff, Karl XII:s följeslagare till Turkiet, inlöste så småningom bruket och dithörande egendom, å hvilket han i Bender erhöll privilegier, hvilka närmare bestämde brukets rättigheter och skyldigheter. Bland de förra voro dagsverkare och körslor m. m. af de s. k. frisocknarne Axberg, Hofsta och Kihl, hvilka redan af drottning Kristina blifvit bruket underlagda. Detta privilegium inlöstes af statsverket vid sista ståndsriksdagen 1865—66.

Bland de senare var leverans af en viss mängd svafvel för kronans kruttillverkning.

Efter Feiffs död tillföll Dylta hans måg riksrådet Åkerhielm och senast hans sonsons son, hofmarskalken K. W. Åkerhielm.

Af byggnader från äldre tider återstå endast grundmurarne till det s. k. Kung Johan III:s kapell, uppfördt 1576 till bostad och kapell åt konungen, hvilken vid denna tid vistades på Dylta, hvars svafvelrök ansågs särdeles skyddande mot pesten, som då grasserade i Stockholm. Bland konungens följeslagar till Dylta var den beryktade Kloster-Lasse (Laurentius Norwegus), Liturgiens författare.

Digitized by Google

Friherre K. W. Åkerhielm dog, 93-årig, år 1903. Hustrun dog 15 år tidigare.

Vid hennes död upptecknades det gemensamma boet med en behållning af 910,794 kr. 63 öre.

Digitized by Google

öden äro nära förbundna med Ekolsunds egendoms historia, hvadan en liten öfversikt af huru denna egendom kom i familjen Setons händer torde hafva sitt intresse.

Sedan Ekolsunds gods genom Karl XI:s reduktion blifvit indraget till kronan från friherre Sten Bjelke, upplät Karl XII genom ett bref, dateradt Lund den 27 oktober 1716, till sin svåger, prins Fredrik af Hessen, Ekolsunds gård med underlydande och inventarier att »nyttja och bruka samt därmed efter eget behag hushålla och beställa». Prinsens fader, landtgrefven Karl af Hessen-Cassel, ägde en kronofordran af Sverige för 10,000 man hjälptrupper, hvars belopp var 1,465,000 riksdaler, hvaraf afbetalts 810,000, så att återstoden utgjorde 655 tusen riksdaler, men sedan hertigen tillträdt regeringen såväl i Sverige som i Hessen, lofvade han vid utresan till sistnämda land år 1731 att söka be-

Digitized by Google

fria Sverige från denna skuld och försäkrade, att han ej ville göra något anspråk härpå, dels af kärlek till riket, dels därför att Ekolsunds gods med underliggande hemman voro honom af Karl XII »så skänkta och donerade, att k. m:t däröfver liksom öfver annan sin egendom en fri och oinskränkt disposition äga skulle».

År 1742 den 24 november ingaf konung Fredrik en skrift, som tillställdes rikets ständer och var af följande innehåll:

»Ehuru k. m:t ansett Ekolsunds egendom som sin egen, och öfver hvilken han ett dominium dircetum äga borde, och i anseende därtill, jämte välmening emot kronan, afstått sin framlidne herr faders fordran såsom en tillräcklig ersättning för konung Carl XII:s gåfva af Ekolsund, dock som h. m:t gjort sig närmare underrättad och funnit rikets stadgar innehålla, det kronolägenheter ej kunna ifrån kronan abolineras, så ville k. m:t af riksens ständer begära, det måtte de, emot den af honom på Hessen-Kassels vägnar i afseende på berörda gåfva och sin välvilja emot riket afstådda pretention, låta k. m:t få så stor förpantningsrätt till Ekolsund med dess hemman och lägenheter, som kan svara emot det värde, för hvilket högstsalig konung Karl Gustaf detsamma infriat och köpt af grefve Magnus Gabriel de la Gardie år 1654, på det k. m:t såväl i anseende till gåfvan som föregående pretentioner må hafva någon ersätt-

Digitized by Google

ning, då äfven honom kan tillåtas att transportera samma förpantningsrätt på hvilken honom hälst behagade, och i fall ofvannämda gods och lägenheter med tiden skulle indragas till kronan, den försäkran af rikets ständer gifvas måtte, det ingen må hafva makt, då eller i tillkommande tider, innehafvaren af förenämda gods på ett eller annat sätt uti sin fria disposition att oroa, förrän ofta nämda pantskilling till densamma är vorden erlagd och de gjorda reparationer efter räkning till fullo betalda».

Konung Fredrik fick härpå riksens ständers samtycke genom skrifvelse af den 10 december 1742, hvarefter kammarkollegii och statskontorets pantbref utfärdades för konung Fredrik den 9 september 1746.

Sedan rikets ständer år 1747 i glädjen öfver arffursten Gustafs födelse utfäst en gåfva af 200,000 daler silfvermynt till honom, så anmäldes i rådet den 16 mars 1747, att hans fader, kronprinsen Adolf Fredrik, ville använda dessa penningar till att köpa och förbättra Ekolsunds gods åt prins Gustaf, att konung Fredrik därtill lämnat sitt samtycke samt att lösesumman var bestämd till 70,000 plåtar.

I följd häraf tillträdde prins Gustaf genast Ekolsund, hvilket med dess underlydande hemman år 1749 affördes från förpantningstiteln, emedan konung Fredrik år 1746 förpantat och sedan öfverlåtit på prins Gustaf detta gods, hvil-

Digitized by Google

ken innehade det såsom sitt arf och eget under fullkomlig frälserätt.

* * *

När Gustaf, som kronprins, sedermera blef myndig, bosatte han sig på Ekolsund, som blef honom en synnerlig kär ort, dit han ofta drog sig tillbaka från de politiska ledsamheterna under Frihetstidens sista dagar; så skrifver han från Ekolsund den 19 juni 1760:

»Nu låter jag möblera min kammare, jag läser, jag hackar i min trädgård. Se där mina sysselsättningar!»

På träfodret i *Fågelsalen* af södra slottet på Ekolsund har han med egen hand ristat:

»Den 12 september 1772 återkom jag hit från revolutionen, Gustaf.»

De båda stenhusen vid Ekolsund äro af olika storlek och uppförda i olika stilar.

Gustaf byggde dem lika och sysselsatte sig själf med detaljerna.

Han, hans gemål och närmaste uppvaktning bodde i södra slottet, då det norra, som kallades kavaljersflygeln, beboddes af den öfriga uppvaktningen, och var här köket beläget. Äfven såsom konung vistades han ofta härstädes. Så tillbragte han på Ekolsund julhelgen åren 1771 och 1772, större delen af sommaren åren 1775 och 1776, hvilken senare användes till att an-

Digitized by Google

ordna ett ytterst lysande tornérspel, hvilket utfördes under tronne dagar, den 29, 30 och 31 augusti. Från trycket utkom på förhand: »Ordning som skall iakttagas vid Tornérspelet på Ekolsund then — augusti 1776» och är det noga beskrifvet i G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar, förda vid Gustaf III:s hof. Den ena kadriljen anfördes af konungen, den andra af hertig Karl inför bägge drottningarna, hertiginnan af Södermanland, prinsessan Sofia Albertina, alla hofven samt en mängd främlingar.

Som kronprins befallde Gustaf, att hans närmaste omgifning skulle vid vistelsen på Ekolsund bära en särskild uniform, som kallades Ekolsundsdräkten och bestod i gula underkläder med blå knärosetter, gul tröja med blå ståndkrage och uppslag om händerna, blå kappa med gul fåll, blått skärp och hatt, hvita strumpor, svarta skor med blå rosetter, hvilken dräkt finnes afbildad i Lars von Engeströms »Minnen och anteckningar».

Denna dräkt användes senare som landtuniform vid de andra lustslotten, och blef en sådan »utmärkelse», att G. J. Ehrensvärd skrifver därom:

»Hans Majestät har beviljat Ekolsunds eller gula landtuniformen åt hans excellens grefve Brahe och åt generallöjtnanten baron Zöge. Detta är äfven ett af trappstegen, hvar och en har att klifva, som vill uppnå all den distink-

Digitized by Google

tion, som vid hofvet utdelas. Sällan gifves uniformen, och det är en stor distinktion då det sker; den skall begäras genom den vakthafvande kammarherren; hvarken prinsar eller riksens råd kunna undandraga sig denna etikett. Då återstår hoppet att vänta på svar, öka sin ihärdighet, göra sin cour och flere sådana omsorger.»

Då konungen sedermera kommit i besittning af Drottningholm, Gripsholm och Ulriksdal, hvarigenom han hade tillräckligt med lustslott att underhålla samt dessutom var i penningebehof, sålde han å Drottningholm den 9 november 1785 Ekolsund med underlydande hemman, tillsammans 65 mantal, belägna i tre härader af Upsala län, till grosshandlaren i Stockholm George Seton för 120,000 riksdaler specie = 480,000 kr., och skulle dennes systerson doktor Alexander Baron vid hans död, emedan hans öfriga arfvingar ej bodde i Sverige, få Ekolsund med underlydande utan lott och byte.

Köpebrefvet bevittnades af furst Fredrik Wilhelm von Hessenstein och justitiekanslären grefve Karl Axel Wachtmeister.

* * *

George Seton

var född i Skotland 1696 och blef student i Edinburgh. Han reste därefter till Danzig, hvarest

Digitized by Google

han lärde sig köpmansyrket. Vid 22 års ålder inkom Seton till Sverige och nedsatte sig i Stockholm samt blef en af dess rikaste köpmän.

Setonska släkten var en bland de i anseende till sin ålder förnämsta ätter i Skotland och började under konung Malcolm Kenmoirs regering år 1070 göra sig namnkunnig. Den första kände stamfadern var Dougal de Seton, ifrån hvilken i 14 led åtskilliga hans decendenter varit upphöjda till pärer, och en af dem, Alexander, lord Seton, blifvit gift med prinsessan Kristina Bruce, som var syster till den ryktbare skotske konungen Robert Bruce. Från ofvannämde Dougal härstammade i tjugusjätte ledet lord George Seton och Charles till Winton, som ansågos för släktens hufvudmän, och hvilka bägge förlorade lif, ära och gods uti det misslyckade försöket, år 1715, till den olyckliga Stuartska dynastiens återuppsättande på Storbrittaniens tron.

* * *

Strax efter Ekolsunds försäljning till George Seton sade sig furst Hessenstein ha funnit ett gåfvobref på Ekolsund, utfärdadt af konung Fredrik till hans moder, riksgrefvinnan Hedvig Ulrika Taube, och hennes barn, enligt hvilket han ansåg detta köp ogiltigt. När Gustaf III fick kunskap härom, skref han till justitiekansleren Wachtmeister följande bref:

Digitized by Google

»Stockholm den 31 november 1785.

Herr Grefve Wachtmeister!

Furst Hessenstein har sagt mig, att han bland sina papper funnit en handling, utfärdad af konung Fredrik, i följd af hvilken Ekolsund gifvits honom som fideikommiss, och att genom denna handling, som han säger vara riktig, skulle det köp, som gjordes för 36 år sedan, vara olagligt, och att han tror sig vara i sin rätt att återfordra godset. Giltigheten af en sådan donation bör undersökas, då jag ej vill, att man skulle beskylla mig för orättvisa, och anser för min första plikt att skaffa alla mina undersåter rättvisa. Jag har svarat furst Hessenstein på den fråga, han har gjort mig, att jag skall nämna tvänne af mina hofherrar för att tillsammans med tvänne personer, som han nämt, pröfva de handlingar, i följd af hvilka han gör anspråk på Ekolsund i egenskap af fideikommiss och för att försäkra sig om deras giltighet eller ogiltighet. Det är därför jag beder Eder, herr grefve, att jämte baron Ruuth åtaga eder detta arbete. Det förtroende, som jag har för edra kunskaper och eder rättvisa, är mig en borgen för, att I lätteligen skolen se, om furst Hessensteins anspråk äro grundade eller icke. Det är således endast fidei-

Digitized by Google

kommisstiftelsens giltighet, som jag beder eder undersöka.

Om under loppet af denna undersökning skulle yppa sig andra frågor, tror jag det vara enklast att hänskjuta dem till de vanliga domstolarne, hvilka jag i en sak af denna beskaffenhet anser mig underkastad lika väl som den lägste af mina undersåter.

I det fallet bören I sörja för, att dessa domstolar hålla sig till lagen, utan afseende på vördnad för min person och I skolen laga, att en hastig och sträng rättvisa må ske den, som den tillhör.

I det jag ber Gud, att han må hafva Eder under sitt heliga beskydd, är jag, herr grefve Wachtmeister, eder mycket tillgifne

Gustaf.»

Furst Hessenstein valde till bisittare i denna kompromiss revisionssekreteraren Johan Kinnenmundt och kammarrådet Anders af Botin. Kompromissens utslag af den 5 december 1785 var, att konung Fredriks gåfvobref af mars 1743 endast kunde betraktas såsom projekt till sådant.

Härmed missnöjd, påstod sig fursten ha flera andra skäl att yrka köpets återgående samt stämde konungen och Setons systerson, doktor Alexander Seton — grosshandlaren George Seton hade aflidit den 14 mars 1786 vid 90 års ålder — till Trögds härads vinterting 1786, och äro

Digitized by Google

handlingarna i detta mål tryckta under titel: »Handlingar uti rättegången emellan den hög- och välborne Fursten von Hessenstein och Kongl. Maj:t, vår allernådigste konung, rörande Ekolsunds gård och gods, Stockholm 1786».

Fursten sade sig nu först funnit det ofvan nämda, af konung Fredrik i mars 1743 utfärdade gåfvobrefvet, hvarför han ock ej förr kunnat göra detsamma gällande. Genom detta bref öfverlät konung Fredrik nämligen sin panträtt i Ekolsund till riksgrefvinnan Hedvig Ulrika Taube och efter hennes död till hennes äldste son, Furst Fredrik Wilhelm von Hessenstein, och sedan till hans manliga bröstarfvingar, arfvinge efter arfvinge, och om hans gren utslocknat, skulle det tillfalla dennes yngre broder, grefve Karl Edvard von Hessenstein. Om båda brödernes manliga linier utgingo, skulle fideikommisset gå på kvinnolinien.

Då Hessensteinska ätten introducerades på Riddarhuset, 1743, anmodade ridderskapet och adeln, genom landtmarskalken Fredrik Axel von Fersen, konung Fredrik att afstå Ekolsund till denna släkt, hvarpå konungen svarade, att han funnit för godt att så göra, och sade sig vilja till släktens säkerhet upprätta en formlig akt, hvilken dock aldrig utfärdades.

Konungen öfverlät samma år nyttjanderätten af Ekolsund till riksgrefvinnan, hvilken bodde där och brukade det till sin död, 1744; konun-

Digitized by Google

gen hade dock ej utfärdat något dokument därpå. Godset upptogs i hennes boupptecknig såsom henne tillhörigt, och de af konungen för hennes barn tillsatte förmyndare förvaltade det för barnens räkning, men år 1747 afstod konung Fredrik Ekolsund till prins Gustaf och anhöll då hos ridderskapet och adeln att köpeskillingen för Ekolsund måtte nedläggas för Hessensteinska släkten i någon annan fastighet.

Vidare påstod fursten, att konung Fredrik, hvilken tillsatt förmyndare för sina barn, ej hade rätt att sälja det dem tillhöriga Ekolsund. Konung Gustafs fullmäktig åter påstod, att det omtvistade konung Fredriks gåfvobref för Hedvig Ulrika Taube och hennes afkomlingar af mars 1743 hvarken var underskrifvet af konungen, dateradt eller bevittnadt, utan ansåg detsamma, i likhet med den tillsatta kompromissens åsikt, endast vara ett förslag; vidare att konung Fredrik, som aldrig utfärdat något öfverlåtelsebref på Ekolsund till Hessensteinarne, var i sin fulla rätt, då han till prins Gustaf sålde godset. Häradsrätten gillade denna uppfattning och ogillade furstens käromål.

Konung Gustaf III skref om denna sak från Stockholm den 3 februari 1786 till sin förre guvernör grefve Karl Fredrik Scheffer:

»Ni vet utan tvifvel redan, att jag är i process eller, som man säger på svenska, i uppenbar delo med furst Hessenstein och

Digitized by Google

att jag är lagligen stämd för tingsrätten att försvara min egendom Ekolsund, som jag efter 38 års okvald besittning trott mig kunna sälja till en köpman Seton för en summa af 120,000 riksdaler specie, hvartill kontraktet blifvit underskrifvet af furst Hessenstein och grefve Wachtmeister som vittnen.

Furst Hessenstein pretenderar, att konung Fredrik I gifvit honom denna gård som fideikommiss, och att alltså denne konung ej kunnat det sälja, och som man uraktlåtit att för mig därpå taga laga fasta, så blir det en process, fast fideikommissbrefvet blifvit förklaradt för ett *charteque* (förslag, utkast till kungabref eller urkund) af kompromissarierne, som det skärskådat.»

Konung Gustaf III skrifver vidare i detta bref till grefve Wachtmeister:

»Nu som jag af slarfaktighet förlagt detta konung Fredriks köpebref och transport af pantebrefvet, så tror justitiekanslären nödigt att få herr riksrådets (grefve Höpken) deklaration, att detta verkligen existerat, och som herr grefven och riksrådet ej kan för sin sjuklighets skull skrifva, fordras det vissa formaliteter att kunna det lagligen vid domstolen uppvisa, hvilka grefve Wachtmeister gifvit mig vid handen. Saken börjar vid mars månads vinterting.

Digitized by Google

För öfrigt kan ni ej imaginera er alla de elaka procedéer, det krångel och chikan, som den nådige fursten brukar. Han går att draga mig genom alla underrätterna, ehuru han kunnat börja i hofrätten.

Emellertid är köpet af egendomen inställdt, och Seton, som är mycket gammal, kan dö (Seton dog ock en månad efter det detta skrefs), och af hela köpet blir ingenting».

Till densamme skref konungen vidare härom från Stockholm den 21 mars samma år:

»Min resa har för öfrigt ej varit utan sin frukt. Jag har återfunnit i min byrå på Ekolsund originalet af kammarkollegii förpantningsbref, transporteradt på mig af konung Fredrik I och påskrifvet af riksrådet grefve Höpkens hand.

Man kunde ej mera à propos återfinna denna handling. Också har jag vunnit min process i första instansen, men furst Hessenstein har vädjat till lagmanstinget och är resolverad att gå vägen fram till slut.»

* * *

På ofvan nämda sätt kom Ekolsund till släkten Seton, som ännu innehar detsamma.

Efter George Setons död år 1786 tillföll Ekolsund utan lott och byte hans systerson Alexander Baron, naturaliserad med morbroderns namn,

Digitized by Google

Seton. Denne var född i Skotland 1738, blef svensk adelsman 1785, på samma gång som morbrodern. Han ägde familjegodset Preston i Skotland och Ekolsund samt var juris doktor. Alexander Seton vistades mest i Skotland. Han bevistade 1800 års riksdag i Norrköping, då han var ledamot af ekonomiutskottet. Han dog den 21 okt. 1814 i Göteborg och efterlämnade tre söner: Patrik, född 1766, Arkibald, född 1767, fänrik vid arméns flotta och omkommen vid Goda Hoppsudden 1787, samt Alexander, född 1768.

Fjorton dagar före sin död hade Alexander Seton med varm hand skänkt sin äldste son, Patrik Baron Seton, Ekolsunds gods med underlydande.

Om Alexander Seton d. y. berättas, att han, lik en annan Don Carlos, blifvit ända till vansinne kär i sin styfmoder, med anledning hvaraf fadern och brodern fört honom med sig till England och där insatt honom på den kända dårhusanstalten Bedlam. Han kvarhölls där i 18 år och lössläpptes först sedan hospitalet fått en ny läkare. När han återkom till Sverige, fann han fadern död och brodern Patrik på grund af faderns testamente ensam innehafvare af fädernegodset.

Alexander öppnade då emot Patrik en rättegång, men innan slutlig dom fallit, dog han, den 1 okt. 1828, ogift, i Stockholm.

Digitized by Google

Alexander sysselsatte sig med forn- och häfdaforskning, och är därför egentligen minnesvärd, att han förmådde riksantikvarien Liljegren att börja utgifvandet af »Svenskt Diplomatorium», hvartill han under sin lifstid skänkte icke obetydliga medel samt i sitt testamente ytterligare 10,000 rdr banko (15,000 kr.). Dessutom donerade han:

1:o. 10,000 rdr banko till handlingar i svenska historien, att utgifvas under Vetenskapsakademiens öfverinseende, och

2:o. 10,000 rdr banko till en bro mellan de s. k. Röda bodarne och Riddarhusgränd.

Denna bro är den nuvarande »Vasabron», till hvilken Alexander Seton genom detta belopp plus nära 50-årig ränteafkastning å kapitalet lämnat ett väsentligt bidrag, hvilket torde vara okändt för den nuvarande generationen.

I rättegångshandlingarna mellan bröderne Seton förekommer en skrift med följande öfverskrift:

»*Berättelse om min käre broder Alexander Setons sjukdom från dess begynnelse.*»

Denna berättelse är af ett visst intresse i denna *Kain- och Abelhistoria*, hvadan vi återgifva den in extenso:

»De olyckliga händelser, som utmärka min k. broder Alexanders lefnad och hvilka beklagligen samt till min uppriktiga sorg

Digitized by Google

ännu icke synas hafva upphört, har jag hittills, såvida möjligt varit, sökt att dölja för alla, utom för dem, som själfva varit vittnen till de fakta, som här nedan skola berättas, eller hvilkas råd och hjälp jag nödgats anlita till förekommande af ännu bedröfligare följder.

Men de skändliga tillvitelser för känslolös hårdhet och orättrådig kränkning af lagliga rättigheter, hvilka, i denna anhängiga rättegång blifvit framkastade emot mig, emot min älskade faders minne och, med synnerlig hätskhet, emot den man (justitierådet Carl Johan Örbom), som biträdde oss i skötandet af våra angelägenheter, tvinga mig, emot min vilja, att bryta tystnaden. Plågsam och verkligen sorglig är för mig denna nödvändighet, men den är oundgänglig i anseende till min heliga förbindelse att försvara en vördad faders minne.

Jag öfvergår därför nu till en framställning af de väsentligaste omständigheter i min broders sjukdom, hvarigenom motiverna för min käre faders illa uttydda förfarande, i afseende på Ekolsund och andra egendomar, skola framträda i dagen.

Efter flerårigt vistande i Sverige blef min broder år 1793, enligt hvad jag vill draga mig till minnes, angripen af en svår nerv-

Digitized by Google

feber, som afficierade hans hjärna och åstadkom en sjuklig sinnesstämning.

Denna visade sig än i ett rastlöst begär att vandra landet omkring utan något bestämdt mål och än i ovilja emot allt umgänge med andra, vid hvilka tillfällen han läste sig in och undvek sällskap med sina vänner. Då jag från min käre fader erhöll underrättelse om denna min broders belägenhet, reste jag öfver till Sverige, och, med min faders samtycke, återvände vi tillsammans till Skotland, hälst både min fader och jag förmodade, att förändring af vistelseort och klimat, tillika med sjöresan, skulle leda till återställande af min broders hälsa. Jag tror, att detta skedde år 1794. Under de följande två åren fortfor samma förvirrade och vacklande sinnesstämning, och han röjde ingen benägenhet att återtaga de handelsgöromål i Stockholm, för hvilka min fader ämnade honom, och hvarför han ännu fortsatte handelsfirman. Åren 1794 och 1795 lefde min bror än i Skotland, än reste han i England, utan någon synbar förändring i hans själstillstånd och utan att några otvetydiga symptomer till fullkomlig förryckthet visade sig. Slutligen, omkring 1796, öfvergaf han hastigt Skotland, utan att meddela sin afsikt åt någon inom släkten, och begaf sig till Portsmouth i England för att förena

Digitized by Google

sig med en expedition, som då låg färdig att segla till Västindien. För detta ändamål försåg han sig med militäruniform och munderingar samt ärnade gå in i armén såsom kadett eller volontär. Men då han kom till Portsmouth, hade flottan redan seglat, och han återvände till Skotland. Från denna tid blefvo tecknen till förvirring mera tydliga och bestämda. Tvärt emot hans naturliga sinnelag, som var glädtigt och öppet, intogs han af en slags melankoli och en otålighet vid alla förnuftiga råd eller anmärkningar. Omsider år 1797, under det han bodde i Edinburg, erhöll jag underrättelse från en släkting, hr Dundas, att han hade blifvit alldeles svagsint och funnits vandrande på gatorna utan hatt. Jag begaf mig genast till staden och förde honom med mig till Preston, vårt stamgods. Där sattes han under vård af en högt ansedd läkare, som hörde till vår släkt och bodde i den närbelägna staden Linlithgow. Denne försökte länge utan verkan hvarje kurmetod, som brukas i dylika fall. — —»

»— — — Efter flere månaders ihärdiga, men fruktlösa bemödanden i denna del fann jag slutligen nödigt att skrifva till min fader i Sverige och bedja honom fara öfver till Skotland för att rådgöra och besluta om de tjänligaste utvägar för min broders framtida behandling och

Digitized by Google

vård. Hans sinnessvaghet var vid denna tid fullkomlig.

Han måste hållas noga innesluten inom sitt rum och bevakas natt och dag. Han var stundom så våldsam, att det fordrades biträde af en betjänt, jämte mig, för att hålla honom i sängen. Stundom, när våldsamheten af hans paroxysm hade aftagit och bevakningen följaktligen var mindre noggrann, begagnade han sig af tillfället att kasta sig ut genom fönstret i sin sängkammare.

Detta hände flere gånger, och vid ett tillfälle nattetid flydde han undan på detta sätt, utan att ha annat på sig än skjortan. Han vandrade då till Linlithgow och begaf sig till kyrkogården därstädes. Där igenfanns han tidigt om morgonen och skickades hem af en välsinnad person, som kände hans bedröfliga tillstånd.

Vid ett annat tillfälle undkom han äfven och gick till Edinburgh, en väg af mer än två och en half svenska mil.

Där förfogade han sig genast till en gammal väns, hr Burns, hus, hvarest han vårdades, till dess jag hann till staden och kunde föra honom åter ut på landet.

Hans slughet att kunna bedraga sina väktares uppmärksamhet vid dessa tillfällen var högst ovanlig, så att den yttersta grad af vaksamhet fordrades för att förekomma förnyelsen af hans

Digitized by Google

försök. En gång lyckades det honom att öppna ett skåp, hvari jag förvarade medicinalier, hvaraf han olofligen bemäktigade sig en flaska, innehållande opiitinktur (laudanum), hvilken jag lyckligtvis blef varse och återtog, innan han fick tid att göra bruk däraf.

Kortligen, den beständiga oro, hvari jag hölls genom hans våldsamma utbrott, och nödvändigheten af jämn och vaksam tillsyn gjorde mitt lif verkligen olyckligt.

Det blef någon lättnad för mig och en minskning i min ansvarighet, när slutligen hösten 1797 min fader ankom från Sverige. Under flere månader efter hans ankomst fortsatte vi läkarebehandlingen och smickrade oss omsider med, att hans sjukdom var i något aftagande. Dock blefvo dessa förhoppningar snart gäckade, ty då min bror fann sig med mindre noggrannhet bevakad än förut, begagnade han sin större frihet att såra och stympa sig själf på det förskräckligaste vis, som ej gärna kan beskrifvas, användande en rakknif, som han öfverkommit.

Denna beklagliga tilldragelse är närmare beskrifven i doktor Haslams bref till doktor Renwick.

Därigenom erhöllo alla förhoppningar dödsslaget. Min fader led däraf en skakning, som förbittrade alla de återstående dagarne af hans lif och bidrog, enligt hvad jag fullt och fast

Digitized by Google

tror, att förkorta dem. De skador, min broder tillfogat sig själf, voro sådana, att han var nära att blöda till döds, och den olyckliga gärningen upptäcktes endast därigenom att sängen och golfvet därunder voro höljda af blod.

Med djup smärta sågo min fader och jag tillintetgörelsen af vårt hopp, att han skulle kunna återgå till samhällslifvet såsom ett förnuftigt väsende; och vi hade ej annat val än att söka bereda honom en lägenhet, där han, skild från världen, kunde tillbringa sina återstående dagar i så mycket fysiskt välstånd, som hans olyckliga författning tillät honom att åtnjuta.

Men för att bereda honom en sådan tillflyktsort, var det först och främst nödigt att skicka honom till någon inrättning för vansinniga, där oförutsedda händelser lättare kunde afvärjas än i en enskild familj, och att han där finge genomgå en fullständig medicinal behandling under tillsyn af män med de utmärktaste insikter. På detta sätt hoppades vi, att häftigheten af hans sjukdom skulle kunna öfvervinnas och att hans själ skulle kunna återföras till lugn och redighet.

Så snart han återfått tillräckliga krafter för att kunna utan fara uthärda en resa, fördes han till London och intogs på Betlehemshospitalet. Där var han under omedelbar vård af dr Haslam, en af hans egna vänner, en man af utmärkta egenskaper och bekant genom sina skrif-

Digitized by Google

ter om vansinnigas behandling. Han besöktes jämväl af inrättningens föreståndare, dr Munro, som på den tiden var den anseddaste läkaren i denna del af konsten.

Kort därefter flyttades han från hospitalet till en därmed i förening varande asyl på landet, hvarest han förblef i sex år, utan att någon synlig förändring i hans själsförfattning inträffade.

År 1803 lämnade min fader i anseende till hans affärer i Sverige detta land för någon tid och återkom ännu en gång till Skotland.

Följande år, 1804, beslöts efter rådplägning med dr Haslam och dr Renwick, att min broder skulle föras till Cheshire i västra England och placeras hos en aktningsvärd prästman vid namn Wilson. Han var där närmare anhöriga och kunde åtnjuta mera frihet än i grannskapet af London. I följd häraf ledsagade doktor Haslam honom till berörda ställe, som kallades Thurstaston. Det är beläget några få mil från Liverpool, och dr Renwick därstädes, en man af stor erfarenhet och förtrolig vän till vår familj, åtog sig hans läkaretillsyn.

Under dennes vård förblef Alexander Seton från den tiden ända till 1822, som var åttonde året efter min faders död. Genom dr Renwicks rapporter om hans hälsotillstånd och tillika genom ett personligt besök, som jag gjorde honom 1817, äfvensom genom åtskilliga af honom skrifna

Digitized by Google

bref, hvilka doktorn visade mig, blef jag fullt öfvertygad om att hans sinnessvaghet var nästan oförminskad ända till den tidpunkt han flydde från pastor Wilsons hus. Under hans långa vistande därstädes gjorde han åtskilliga försök att undkomma, men han blef alltid upptäckt och återförd.

I Juni 1822 iakttog han tillfället af hr Wilsons frånvaro och, i det han bedrog hans betjänts vaksamhet, kom han en afton obemärkt ur huset, döljande sig i ett föga aflägset skogssnår, hvarest han låg gömd hela natten och följande dagen, samt begaf sig natten därpå, då man nästan hade upphört att söka honom, på vägen till Newcastle. Efter en besvärlig vandring till fots ankom han till denna stad och gick genast till en sin gamle vän, major Thane, hvilken fordom dag tjänat vid svenska armén i Finland under Gustaf III. Han blef med ömhet mottagen af honom och hr Losh, en jurist där i staden, samt ställde sig under deras beskydd.

Det synes, som hade han förmått öfvertyga dem, att han var vid sitt fulla förstånd. De bibehöllo äfven denna opinion, oaktadt dr Renwicks på en långvarig personlig erfarenhet grundade föreställningar för att förmå dem afstå från inblandning i en sak af så grannlaga beskaffenhet.

Genast efter det min broders flykt från Wilsons hus blifvit känd af dr Renwick, framställde

Digitized by Google

han i bref till mig nödvändigheten af att vidtaga åtgärder till hans återförande i sin förra boning. Men som å andra sidan hrr Thane och Losh genom bref låtit mig förstå, att de skulle sätta sig emot dr Renwicks förslag och dessutom många obehagliga utläggningar af familjens missöden kunde däraf bli en följd, valde jag att låta honom kvarblifva i Newcastle — —»

»— — På denna plats, Newcastle, skulle ett försök göras om min broder Alexander Seton kunde beherrska sig själf, hvarefter vi kunde komma i tillfälle att bestämma, om han sedermera kunde lämnas på egen hand. Snart fann jag dock, att hans vänner hade förhastat sig i deras opinion om honom, ty inom få månaders förlopp sökte han tvist med sin vän major Thane och manade äfven ut honom.

Denna omständighet har han med en besynnerlig enfald själf berättat i ett bref till mig. Med undantag af detta utbrott och ett annat gräl med en broder till hans vän mr Losh tillbragte han sin tid i Newcastle utan några synnerliga afsteg från ordningen, åtminstone så vidt jag har mig bekant.

Jag biföll därför mr Loshs begäran att anslå till honom hela den ränta af 300 pund sterling årligen, hvilken min fader i sitt testamente förordnat borde till honom utgå, så snart han blifvit till bruket af sitt förnuft, att han åter kunde visa sig i världen: och i bref till mig

Digitized by Google

förklarade min broder, att denna summa utgjorde gränsen för hans önskningar.

Emellertid, då han nu fann sig i en oberoende ställning, ledsnade han vid vistandet i Newcastle och begaf sig år 1824 till Edinburgh, där han tillbragte följande vintern. Kort därefter begynte han tala om sin afsikt att besöka Sverige, och då jag underrättades af mina vänner, att han beslutit resan, tillskref jag honom ett vänskapligt bref och inbjöd honom att vistas på Ekolsund, för hvilken bjudning han då uttryckte mycken tacksamhet.

Väl var jag icke utan farhåga för oangenäma och obehagliga följder af detta besök, hälst jag icke hade mycket förtroende till hans synbara förbättring i intellektuelt hänseende; men att han hade någon plan på att göra anspråk på ökade inkomster eller på någon del af Ekolsunds egendom, därom hyste jag ingen misstanke, emedan han redan förklarat sig nöjd med hvad han behållit.

Slutligen, sommaren 1825, anlände han till Sverige, och blef af mig och hela min familj mottagen med största ömhet. Någon tid uppförde han sig klokt och förståndigt, ehuru tecken till sinnesförvirring stundom visade sig.

Efter några veckors vistande på Ekolsund, hvarunder han sysselsatte sig med granskning af runstenar och ättehögar, hvarpå hans tycke alltid varit synnerligen riktadt, fattade han helt

Digitized by Google

oförmodadt och utan skäl misstanke eller ovilja mot min hustru, som dock alltid bemött honom med största tillgifvenhet och uppmärksamhet.

Utan att taga afsked af någon i huset, begaf han sig till Stockholm. Innan han lämnade Ekolsund, började han yppa sin önskan att få någon tillökning i inkomster, och till några af sina vänner samt i synnerhet till justitierådet Öhrbom, som då räknades bland dem, gaf han en vink, att 500 pund sterl. årligen skulle fullkomligt förnöja honom.

Ehuru inom mig själf öfvertygad, att denna summa var mycket för stor att användas af en person i en dylik belägenhet, förklarade jag mig dock villig att gå in på denna proposition.

Men innan något därom blifvit tillgjordt, inträffade hans hastiga och nyckfulla afresa från Ekolsund; och något vidare blef ej tillgjordt vid saken före min ankomst till Stockholm under vintern, då våra ömsesidiga vänner sökte bemedla en öfverenskommelse oss emellan.

Under tiden hade en fullkomlig förändring föregått i hans idéer, ty nu i stället för en årlig tillökning i sin revenue, ville han ej nöjas med mindre än hälften i Ekolsunds gods.

Stundom syntes han vara förnuftigt och vänskapligt sinnad, men hans själsförfattning var så vacklande och föränderlig, att hvad som den ena dagen tycktes fullkomligen ställa honom tillfreds, blef den följande med förakt förkastadt.

Digitized by Google

Hans ytterligare förfarande vid rättegångens anställande är redan tillräckligt bekant för eder och för publiken.

Patrik Baron Seton.»

Den för några år sedan aflidne skicklige släktforskaren Bernhard Schlegel har härtill tillagt:

»Af ofvanstående af motparten, oaktadt i rättegångsförhandlingarna gjorda uppmaningar, ej bestridda fakta ser man, att det i Biografiskt lexikon beskrifna förfarandet mot Alexander Seton under hans sinnessjukdom är fullkomligt osanning, äfvensom den romantiska berättelsen, huru han undvek människoboningar, utan födde sig genom att vid kvarnar uppsamla utdoftadt mjöl, som i urhålkade stenar efter regn gjordes till deg, hvilken sedan torkades i solen, för att ej blifva ertappad, då han tvärtom på broderns vänliga erbjudan reste för att hälsa på honom å Ekolsund. Att Alexander Seton ej kunde anses fattig, då han disponerade redan i England före sin resa i Sverige öfver en årlig inkomst af 300 pund sterl., synes af ofvanstående.

Svea hofrätts dom i målet ogillade i alla delar Alexander Setons påståenden, och Ekolsunds gods med underlydande tillerkändes Patrik Baron Seton. Genom Alexander Setons död afstannade rättegångens fullföljande i Högsta domstolen.

Digitized by Google

Den af Wieselgren skrifna biografien öfver Alexander Seton är troligtvis inspirerad af hofrättsrådet Livijn, som var intim vän med professor W. F. Palmblad, Biografiskt lexikons utgifvare».

* * *

Med. doktor Patrik Seton dog i England år 1837. Den efter honom i Sverige förrättade bouppteckningen anger en behållning af 738,400 riksdaler banko, lika med 1,107,600 kr. i nuvarande mynt.

Ekolsunds egendom, belägen med underlydande hemman i 19 särskilda socknar, utgörande tillsammans 65 mantal, är däruti upptaget till dåvarande låga eller 1810 års taxeringsvärden, utgörande knappast en fjärdedel af nuvarande värde.

Efter doktor Setons död öfvergick Ekolsund till dennes ende efterlefvande son, Alexander Seton, född år 1806, bosatt på Preston i Skotland. Han skänkte Ekolsund den 11 dec. 1873 till sin äldste son, f. d. löjtnanten i engelsk tjänst, hofjägmästaren Patrik Baron Seton, född år 1849, som är den nuvarande ägaren af denna ståtliga egendom. Denne har sålt största delen af strögodset, så att af de forna 65 mantalen numera endast återstå $27^3/_8$ mantal med ett taxeringsvärde af 613,500 kr.

Digitized by Google

De stora anläggningarna, vattenkonsterna, dammarne m. m., som funnos under Gustaf III:s tid äro borta, hvilket lätt förklaras genom de senare ägarnes ständiga vistande i Skotland. Det enda, som återstår, är de gamla storartade planteringar, som på alla sidor omgifva gården, och påminna om Ekolsunds storhetstid.

Hjälstaviken, som är den nordligaste spetsen af Ekolsundsviken i Mälaren, utmärker sig för sällsynt rikedom på simfåglar och vadare, en följd af gynnsamma naturförhållanden i förening med omsorgsfull vård. Också är där en jakt, som söker sin make i de nordiska landen. Denna vik är snatteränderas förnämsta tillhåll i Sverige, men sin största märkvärdighet har dock Hjälstaviken genom den stora mängd vilda svanor, som simma på dess vatten och där häcka.

Digitized by Google

Hans Niklas Schwan

föddes år 1764 och var son till handlanden och rådmannen Johan Schwan. Vid 17 års ålder kom han, fattig och utan mäktiga gynnare, till Stockholm från en aflägsen landsort. Efter att ha varit informator i grosshandlaren Schöns hus, erbjöds honom plats på dennes kontor. Sedan han slutligen blifvit sin principals kompanjon, företog han en utrikes resa för husets räkning och uppehöll sig i Frankrike under skräcksystemets tid. Åsyna vittne till revolutionens uppträden, återförde han väl, enligt Crusenstolpe, samma självständighetsbegrepp, samma böjelse för oafhängighet, som voro beståndsdelar af hans moraliska varelse, men ock ett afgjordt hat till anarki. Snart öfvertog han ledningen af handelshusets angelägenheter, vardt gift med Gustava Adelaide Schön och därigenom svåger med sin förre principal. Genom redbarhet och klokhet vann han allmänt förtroende, och i den kinkiga konjunkturen under kontinentalsystemets dagar, »då mången öfvad seglare på lyckans haf gick i

Digitized by Google

kvaf med rikare laddning, inlöpte Schwan med refvade segel i hamnen, icke med ökad, men med bergad förmögenhet».

Medborgerliga förtroenden började tidigt att öfverhopa Hans Niklas Schwan.

Redan i adertonde seklet var han ledamot af Kongl. Convoykommissariatet. Sedan blef han tid efter annan ledamot i drätselkommissionen, i direktionen öfver Nya Ostindiska kompaniet och dess direktör år 1809. Vidare ledamot af Stockholms stads 50 äldste, ledamot af Generaltullkommissariatet, ledamot i direktionen öfver Stockholms undervisningsverk, ledamot af K. Vetenskapsakademien m. m. I revolutionen 1809 hade Schwan ingen del, men uppsöktes af 1809 års män, då han fick börja sin riksdagsmannabana som talman i borgarståndet. Han yttrar därom i sina egna anteckningar:

»Min bana började med att vara ordförande, utan att jag förr någonsin deltagit i sådana göromål. Kamraterna voro nästan alla för mig okända, och jag hade ej minsta begrepp om deras tänkesätt, när frågorna likväl ej handlade om mindre än förändring i tronföljden och hela regeringssättet. Allt gick ändå öfver all förmodan lugnt och väl.»

Schwan insattes i hemliga utskottet. Hans första yttrande där var den 12 juli 1809 rörande tronföljden.

Digitized by Google

Han önskade att ständerna öfverläte sin valrätt till konungen med villkor, att riksakten af den 10 maj ingalunda därvid finge ändras och ingen minderårig väljas, hvarigenom riket kunde blottställas för en längre förmyndareregering, hvilket Schwan ansåg olyckligt och ledande till den förhatliga aristokratiens stärkande. Diskussion i ståndén i detta ämne ansågs bekymmersam, hälst därvid särdeles varsamhet i uttryck vore nödvändig.

All fara förebyggdes genom valrättens öfverlåtande till konungen, som nu genast borde välja och lämna valakten förseglad till ständerna att vid riksdagens slut öppnas.

»Slutligen får jag tillägga, hvad mina lifliga och måhända för häftiga känslor som svensk och tillika fri man mig ingifvit, det är, att jag anser Sverige och svenska folkets självständighet och oberoende af främmande inflytelser från den dag alldeles bortskänkt och förlorad, som vi skola bringas till den föraktliga feghet att emottaga vår regent vare sig af Frankrikes, Rysslands, Englands eller något annat lands beherrskare. Från en så olycklig tidpunkt må vi bereda oss att blifva styrda af utländska ämbetsmän, och att genast eller kort därefter förlora vår fria konstitution, som vi förut kunnat bereda oss, när vårt fädernesland var af despotiska styrelseprinciper bragt till branten af fördärfvet med fara för både politisk och medborgerlig existens.»

Digitized by Google

Härmed förenade sig bondeståndets talman, men däremot uppträdde utskottets ordförande, grefve Jakob De la Gardie, med en viss skärpa. Han ansåg ett slikt öfverlåtande af valrätten åt konungen vara ett brott mot konstitutionen. Schwan förklarade yttrandet blott som ett nedläggande till protokollet af sin enskilda öfvertygelse. Den 28 aug. yttrade Schwan muntligen rörande fredsvillkoren:

»Jag måste beklagligen medgifva, att den styrka af ihärdighet, som förr utgjort svenska nationalkaraktären, nu synes vara försvunnen med våra lyckliga dagar, och nationen ropar i alla klasser på fred. Allmänheten torde dessutom lätt glömma upphofvet och förebrå en närvarande klok regering hvad den föregående grundlagt. Af sådana skäl nödgas jag tillstyrka fredsvillkorens antagande, huru odrägliga de än må vara.»

Fransk bemedling ansågs blott vålla tidsutdrägt.

»Mitt hjärta blöder vid de olyckor, som fäderneslandet genom vår forne konungs felsteg och dess olycksaliga regeringsprinciper får vidkännas. Oss återstår ej annan tröst än hoppet om en lyckligare framtid och att svenska namnet då tilläfventyrs kan återvinna sin forna ära och anseende.»

Här var fråga att afträda Åland och Finland ända till Kalix (de rika lappländska malm-

Digitized by Google

bergen hade i så fall gått förlorade för Sverige) hällre än att fredsunderhandlingarna skulle afbrytas och kriget fortsätta.

Vid 1812 års riksdag var Schwan åter talman. Han lämnade klubban, då frågan om afskrifning af den utländska gälden förekom, förklarande sig själf jäfvig såsom innehafvare af ett utländskt handelshus' fordringsanspråk, missnöjd likväl med utgången.

Han förfäktade, då beväringsinstitutionen var i fråga, rättigheten att lega, tvärtemot kronprins Karl Johans önskan, viss att krigsmod lika litet som konstnärssinne eller skaldegåfva låter befalla sig. I Jakob De la Gardies journal för 1812 i Örebro anföres, att Schwan här på sämsta vis utmålade Ridderskapets och adelns afsikter, deras egennytta och önskan att styra taxeringarna ej blott på landet, utan ock i staden, måne att undandraga sig själfva och lägga skatten på det redan nog förtryckta borgerskapet. Däremot anklagades Schwan att, af eget och ståndsintresse, arbeta för recognitionsskogarnes bortslumpande, hälst brukspatroner för en ringa penning blefvo innehafvare af dem. Äfven vid 1823 års riksdag höll Schwan talmansklubban med fast hand. Vid denna hans sista riksdag slog ståndet öfver honom en skådepenning. År 1827 upphörde Schwan att vara ordförande hos borgerskapets deputerade i grosshandelssocieteten och ledamot i drätselkommissionen.

Digitized by Google

I de femtio äldstes samlingsrum uppsattes Schwans porträtt.

Under det Schwan nu önskade draga sig från allmänna värf, kallades han till ett af statens högsta ämbeten. Kort efter statsrådets, grefve Wirséns död blef honom meddeladt, att h. m:t och kronprinsen (troligen på grefve Magnus Brahes inspiration) önskade, att han ville mottaga ett statsrådsämbete, en underrättelse, som väckte den 53-årige privatmannens bekymmer; han vägde skälen för och emot, men det verkade nog mycket på honom, att han under 19 års tid (då grundlagen talat om frälse och ofrälse män i konungens statsråd) var den förste ofrälse person, som inkallades i regeringen.

Han nämdes den 6 febr. 1828 till statsråd.

Det sägs, att Schwan, liksom Poppius, därvid fäst ett villkor — att adlande ej skulle komma ifråga. Det som hedrar Schwan mest vid detta val var, att han uppsöktes under djupaste förskräckelser för följderna af grefve Wirséns död. Under den häpnad, som först följde, framställde sig ingen af högre börd att fylla den bortgångnes rum, och Schwans val mottogs med någorlunda fördragsamhet äfven bland högadeln.

Vid sitt utnämnande till statsråd skref Schwan i sin dagbok:

»Jag går händelserna utan fruktan till mötes, ty mina afsikter äro rena. Själf behöfver jag hvarken utmärkelser eller förmåner. Nog

Digitized by Google

kan förmågan ofta brista, men aldrig viljan, så länge mitt förstånd är i behåll. Jag kan ock lika lätt taga mitt afsked som jag oförmodadt vann inträde.»

Döden kallade honom ur rådskammaren redan i femtonde månaden efter hans inträde därstädes, den 1 maj 1829.

Det väckte en allmän saknad. Den gamle politiske motståndaren, grefve Jacob De la Gardie skref därom i sin mortalitetsbok:

»Ehuru vi ofta i allmänna ärenden tänkte olika, kan och bör jag ej neka, att han var en man med stora kunskaper, mycken skicklighet, och anser jag hans död som en stor förlust för konungen såväl som för det allmänna.»

Johan Olof Wallin yttrade vid grafven den 9 maj:

»Det var honom omöjligt att ej vara samvetsgrann, rättvis och ordhållig.

Därför betydde ett ord af honom mer än eder och afhandlingar, och han behöfde ej ens sätta i fråga, att någon kunde tvifla därpå. Den självständiga kraften, hvilken banat sin egen väg till anseende och lycka, bibehöll honom alltid på denna lugna sinneshöjd, där man ej beror af flärdens lekverk och vindarne för dagen, utan obekymrad om annat bifall än Guds och samvetets, annan utmärkelse, än den man ger sig själf, endast rådfrågar sitt obestuckna förstånd och sin rena vilja.»

Digitized by Google

Crusenstolpe har yttrat om honom:

»I sitt yttre sträf och i sina tänkesätt snarare böjd för makten än för friheten utan starka tyglar, var han städse ett lefvande bevis på huru mycket hedern och den sanna dugligheten äro höjda öfver en lumpen och förgänglig popularitet.

Schwan sökte den aldrig: han föraktade för att ej säga rent af trotsade henne, och det var därför hon aldrig underlät att i ödmjuk ställning åtfölja alla hans fjät.

Aristokrat hvarken genom börd eller sköldebref, var Schwan det icke desto mindre mera än de fleste i lynne, kraft, bestämdhet, oböjlighet och ihärdighet.

Realisationen ansåg han länge för en Robespierrisk åtgärd, men blef sedan dess anhängare, öfvertygad om att nationalärligheten fordrar, att ej hvarje sedel skall vara en falsk revers eller en nationallögn.»

* * *

Språkläraren Louis Paban (en fransk emigrant, lärare vid den s. k. Hillska skolan å Barnängen) utgaf år 1815 en liten romantisk berättelse, hvari grosshandlaren och talmannen Hans Niklas Schwan är hufvudpersonen.

Digitized by Google

Under formen af en berättelse om en fattig yngling från Gallien, som kommit till Rom och därstädes redligen försörjde sig, men utan anledning blifvit vid ett besök hos den rike Cygnius (Schwan) ohöfligt behandlad och utvisad, ger författaren till denna skrift luft åt sin förtrytelse mot Schwan.

I denna numera högst sällsynta bok, hvaraf ett exemplar finnes i k. biblioteket, har excellensen, utrikesministern, grefve Lars von Engeström egenhändigt skrifvit en förklaring, som kan ha sitt intresse.

Bokens titel är:

»Cygnius le riche et le pauvre Gaulois ou Dureté brutale de l'homme d'un jour, Envers l'homme d'un jour comme lui. Conte divertissant par Louis Paban.

L. von Engeströms anmärkning därtill lyder:

»Denna usla roman förtjänar icke att läsas, däräst icke berättelsen om författarens träta med direktören Schwan karaktäriserar denne senares hetta och högmod. Med ett ganska godt hufvud och mycken styrka uti karaktären förenar Schwan stolthet och mycken böjelse för despotism. Den vän, som Paban säger sig ha mött vid Tiberns strand, lärer ha varit kapellmästaren Du Puy. Då denne säger, att Paban borde vända sig till Cygnius medan han ännu var fastande, angriper han Schwan från en sida där jag tror honom tadelfri.

Digitized by Google

Han äter och dricker uti ett godt lag, men jag har aldrig hört omtalas, att han varit öfverlastad. Schwan är hvarken en Demostenes eller Cicero, men det är uti hvad han talar styrka och något eget. För hvad han säger om hans sätt att behandla folk och om hans håg att vinna anseende, kan jag icke försvara honom. Under sistförflutna riksdag ville borgarestånd drifva igenom en ändring i regeringsformen i anseende till utnämnande af statsrådets ledamöter. I st. f. *frälse* eller *ofrälse*, som orden uti konstitutionen lyda, föreslogs *frälse* och *ofrälse*. Det påstods då att Schwan som var ståndets talman, ville blifva statsråd.»

* * *

År 1809 var Schwan för första gången talman.

Vid föregående riksdagsceremonier hade endast landtmarskalken och ärkebiskopen varit bjudna till konungens bord. Nu blef äfven Schwan ditbjuden, men icke bondeståndets talman, Lars Olsson.

Vid 1810 års riksdag i Örebro ville Schwan icke vara riksdagsman. År 1812 lät han öfvertala sig och blef åter talman. Vid riksdagens slut skötte grefve Stenbok riksmarskalkssysslan, och han höll strängt vid gammalt bruk. Schwan blef bjuden till riksmarskalkstaffeln, men infann sig icke, sägande, att han ville vara med sitt

Digitized by Google

stånd. Man lät honom göra som honom behagade, och därmed slöts saken för den gången.

Vid riksdagen i Stockholm 1815, då Schwan äfven var talman, afgjorde kronprinsen Karl Johan saken så, att alla talmännen skulle bjudas till konungens bord, således bonden såväl som borgaren.

* * *

Hans Niklas Schwan dog år 1829 och efterlämnade en i Stockholm boupptecknad förmögenhet af 305,500 rdr 30 sk. 10 rst banko eller 408,250 kr. 95 öre.

Dessutom ägde han hälften af Seglingsbergs bruk i Ramnäs' socken och fem åttondelar af Vedevågs och Kvarnbacka bruk i Lindes socken, utgörande fyllnaden till millionen.

Digitized by Google

Christian Hammer

föddes i Norge den 30 mars 1818 af föräldrar i bärgade omständigheter.

Ehuru konungariket Norge några få år förut genom konventionen i Moss blifvit i union förenadt med Sverige under en gemensam konung, så var dock Köpenhamn fortfarande i kulturelt afseende Norges verkliga hufvudstad, hvadan den unge Hammer blef sänd dit för att komplettera sina studier, hvilket skedde vid polytekniska skolan därstädes, hvars direktör på den tiden var jättesnillet Hans Kristian Örsted, hvarigenom Hammer kom i beröring med denna celebra storhet.

Sin böjelse för konstindustri och konst fick den unge norrmannen genom Örsted godt tillfälle att utveckla och nära. Han besökte Thorvaldsens atelier, konstakademien och metallarbetareinstitutet.

Därpå kom han till Paris, där han under den industriellt blomstrande period som i Frankrike rådde på Ludvig Philips tid, tillbringade

Digitized by Google

tre lärdomsrika år och fullbordade sin konstnärliga utbildning.

Huru Hammer kom att välja Stockholm till fält för sin framtida verksamhet, torde för de flesta vara obekant.

Stockholms förnämste guldsmed och juvelerare var på den tiden Eric Adolph Zethelius. Blifven millionär, ville Zethelius placera sina inhöstade rika håfvor i fastigheter på landet, och detta skedde genom inköp af Nyby bruk i Södermanland samt Surahammars och Lisjö bruk i Västmanland. För att mera odeladt kunna ägna sig åt bruksrörelsen, sökte sig Zethelius om efter en skicklig verkmästare för sitt etablisement i Stockholm och fick så anvisning på den unge norrmannen Hammer, med hvilken han satte sig i kommunikation, hvarefter de snart blefvo öfverens.

På så sätt kom Hammer 1846 eller 47 till Stockholm.

* * *

Sin verkmästarebefattning hos Zethelius skötte Hammer på så utmärkt sätt till sin principals belåtenhet, att denne efter några få år lät honom öfvertaga den lukrativa guldsmeds- och juvelerareaffären, och detta till på köpet — utan afträde. Icke ens det välkända firmanamnet

Digitized by Google

»Zethelius» bibehölls, utan Hammer fortsatte rörelsen i egen ny firma: Chr. Hammer. Äfven den finfina befattningen som ordensjuvelerare fick han till skänks och innehade befattningen odeladt ända tills början af Oscar II:s regering.

Således kan man säga, att Hammer började sin affär med — en guldsked i munnen!

Därtill kom, att han ingick äktenskap med en af hennes katolska majestät drottning Josefinas katolska kammarfruar, Sophie Saxenhauser från Bayern, och därigenom kom i beröring med nämda drottning samt vann hennes majestäts förtroende. Detta förtroende åtnjöt Hammer, så länge änkedrottning Josefina lefde. Så väl till boks som hos henne, stod han dock ej hos de öfriga medlemmarne af vårt konungahus. Konung Karl XV blef allt mer och mer missbelåten med hans ordensjuvelerareverksamhet och under vår nuvarande konungs regering upphörde den, såsom ofvan sades, att vara odelad samt sinade småningom ut.

För att sätta Hammer i stånd att drifva sin affär i stort lånade drottning Josefina honom stora summor mot mycket moderata villkor, och därigenom kunde Hammer för egen räkning bli konstsamlare och till museum inköpa den s. k. Byströms villa å Djurgården.

Denna vackra byggnads tillkomst torde hafva sitt intresse, och likaledes dess upphofsmans

Digitized by Google

öden, hvadan vi därom vilja gifva en liten redogörelse.

* * *

Johan Niklas Byström

var född i den vackert belägna bergslagsstaden Filipstad år 1783. Han var son till en köpman och fick en för faderns yrke lämpad uppfostran. Under någon tid var han handelsbetjänt i sin hemort och redan då visade sig hans konstnärsanlag, i det han på lediga stunder sysslade med sigillgravering.

När han vid faderns död efter denne ärft en liten förmögenhet och därigenom blifvit satt i stånd att följa sin inre kallelse, reste han 1803 till Stockholm, där han började sina studier på konstakademien och — enligt ett uttryck af honom själf — »påtade ihop basreliefer» under professor Forsslunds ledning. Han fick sin första belöning 1804, på hvilken snart följde flere andra, och 1808 blef han agré vid akademien. Sergel, som i början mottagit honom kallt, kunde dock icke undgå att märka den uppblomstrande talangen och blef därefter en faderlig vän och rådgifvare för Byström, som fick fortsätta sina studier på mästarens egen atelier.

År 1809 vann Byström akademiens stora pris, åtföljdt af ett resestipendium, och i juni

Digitized by Google

månad 1810 begaf han sig till Rom, där han sedan tillbragte större delen af sitt lif.

I Rom blef antiken hans förnämste läromästare. Ett af de första arbeten han utförde i Rom var »Den liggande bacchantinnan», och därmed grundade han sitt rykte. Detta konstverk förvaras i Upsala universitets museum.

År 1816 besökte Byström Stockholm, medförande fyra marmorstatyer, däribland en kolosal Mars, på hvilken hufvudet ännu ej var hugget.

Kronprinsen Karl Johan, i hvilken han förvärfvade en frikostig gynnare, köpte dessa arbeten, bland hvilka Mars, hvars hufvud Byström i största hemlighet gaf Karl Johans drag, sedermera blef som gåfva införlifvadt med Skoklosters samlingar.

År 1829 återkom Byström till Stockholm och fullbordade där flere i Rom påbörjade verk, bl. a. de tre Karlarne, som finnas på Stockholms slott. Sistnämda år uppsattes Bellmans byst (af brons) på Djurgården och Linnés sittande staty (Carraramarmor) i Upsala botaniska trädgårds orangeribyggnad.

Under åren 1830 och 1831 utförde Byström för Linköpings domkyrka en altardekoration, som i gipsstatyer och gipsgrupper framställer Frälsaren jämte tron och hoppet samt kärleken. Gipserna i Skeppsholmskyrkan i Stockholm äro andra exemplar af samma konstverk.

Digitized by Google

År 1832 blef Byström ordinarie professor vid Akademien för de fria konsterna, men återvände redan samma år till Italien. Under de närmast följande somrarne vistades han för det mesta i Carrara, hvarest han hade eget hus och ett eget, mycket vinstgifvande marmorbrott, som förestods af en svensk arbetare.

Där mejslade han bland annat statyerna Gustaf II Adolf och Karl XIV Johan båda i rikssalen på Stockholms slott samt lät utföra en mängd arkitekturdetaljer, kandelabrar, vaser m. m., hvilka han vid sin återkomst till Sverige 1838 sålde till konungen.

I Stockholm dröjde han den gången hela sex år, då han af sin försvagade hälsa tvangs att återvända till Rom.

Där var han sysselsatt med modellering af figurer till en större grupp, som skulle framställa »Kärleken, omgifven af unga kvinnor af olika karaktärer», då döden öfverraskade honom.

Byströms »Liggande bacchantinna» ankom till Stockholm några veckor före den 74-årige Sergels död 1814, och när denne fick se konstverket, berättas det, att den åldrige mästaren vid åsynen däraf i lärjungen förutspådde sin blifvande öfverman.

Visserligen kan man icke medgifva, att denna spådom gick i fullbordan, men Byström förvärfvade likväl en framstående plats i den modärna skulpturens historia.

Digitized by Google

Med sitt företrädesvis på den yttre uppenbarelsen fästa sinne kände Byström sig bäst hemmastadd i återgifvandet af den kvinnliga skönheten — särskildt det vällustiga, det sinnligt retande, det eleganta och det graciösa i denna skönhet hade i honom en framställare af hög rang — och han visade sig därjämte lycklig i skildringen af bacchantisk lefnadslust och barnslig skälmaktighet. Den storartade formen, den manliga kraften och den djupa begrundningen voro däremot icke hans sak. Han bildar däri en motsats till sin samtida, göteborgaren Fogelberg. Byströms manliga figurer äro jämförelsevis få och underlägsna de kvinnliga. De bästa af hans arbeten äro i allmänhet de, som utfördes före 1830; efter den tiden tyckes hans skaparekraft ha sackat bakåt.

Den otålighet, hvarmed han vanligen skred till sitt arbete, gjorde att han icke alltid ägnade tillräcklig omsorg åt den för skulptören viktiga gipsmodellen, hvadan han ofta gick direkt från skissen in på marmorblocket.

I själfva marmorbehandlingen ägde han ett mästerskap, som endast få uppnått. Därjämte var han rik i uppfinningen af motiv, i förening med mycken smak i draperiet, och hans gruppering är sinnrik och behaglig. Antalet af hans verk är förvånande stort, och detta ehuru han vid deras utförande sällan begagnade lärjungars och stenhuggares hjälp.

Digitized by Google

Byström var lefnadsglad, hjälpsam och grannlaga samt i hög grad arbetsam. Från sin första praktiska lefnadsbana bakom disken i faderns butik i Filipstad hade han förvärfvat ett utprägladt ordningssinne och en viss affärsskicklighet, hvilka egenskaper han till en god del hade att tacka för den efter den tidens förhållanden ganska betydliga förmögenhet han efterlämnade vid sin död.

Vid hans första ankomst till Rom rådde där en finansiell kris, hvilket gjorde att han med hjälp af sitt lilla kapital genast kunde lägga grunden till sin samling af målningar, handteckningar m. m. Tillika köpte han sig ett litet hus vid Augusti mausolé, hvilket han bebodde till 1818, då han för billigt pris inköpte Villa Malta, som han sedan ständigt höll öppen för en intim konstnärskrets af både skandinaver och utländingar. Denna bostad sålde han till den konstälskande konung Ludvig af Bayern, bekant för sitt förhållande till den spanska dansösen Lola Montez, hvilken han icke allenast upphöjde till grefvinna af Landsfeld, utan äfven tillstadde henne ett inflytande på regeringen, som förorsakade ett upplopp af borgare och studenter af så allvarlig beskaffenhet, att han fann sig föranlåten att abdikera till förmån för sin son.

Enligt all sannolikhet var det på formlig beställning af konung Karl Johan, som han åren 1839—41 lät å Djurgården uppföra den dyrbara

Digitized by Google

byggnad, hvilken sedan blifvit känd under namnet Byströms Villa. Denna byggnad, som vittnar om Byströms artistiska smak, kostade 120,000 rdr banko eller 180,000 kronor, ehuru marmorn togs från hans eget stenbrott i Carrara och hemforslades med kronans fartyg. Byström modellerade själf den ornamentala skulptur och de basreliefer (= halfupphöjdt arbete) som pryda villans inre, och bland hvilka åtskilligt, t. ex. reliefen kring lanterninen öfver midtsalen (Karl Johans apoteos) är af högt konstvärde. Då han efter konungens död helt oväntadt såg sig tvungen att själf behålla villan, lät han ditflytta sina rika samlingar och en mängd af sina egna arbeten. Han lär därvid ha hyst det hoppet, att staten skulle inköpa både byggnaden och konstverken, och att Sveriges hufvudstad skulle komma att äga något motsvarande hvad Köpenhamn fick i det samtidigt byggda Torvaldsens museum. Denna förhoppning gick emellertid om intet.

Johan Niklas Byström dog ogift i Rom den 12 mars 1848. Bouppteckningen, inlämnad vid Stockholms rådhusrätt, upptager tillgångarne till 16,940 rdr 32 sk. banko, eller 25,416 kr. samt dessutom en ofullbordad byggnad i Rom (utan angifvet värde), 340 oljefärgstaflor äro däri upptagna till 4,533 rdr 16 sk. banko eller efter beräkning af 13 rdr 16 sk. banko stycket, men ägde naturligtvis mångdubbelt värde. Öfver Villan å Djurgården med där förvarade rika konst-

Digitized by Google

skatter inlämnades särskild boupptecknіng till Danderyds skeppslag.

I sitt testamente tilldelar J. Byström sin adoptivdotter, Virginia Byström gift Viviani och boende i Rom, 6,000 mark Hamburger banko = 6,000 romerska skudi, hvilken summa blir en ökad hemgift, och hennes moder, Luisa Pasqvale, 2,000 skudi. För den vackra svenskans Karolina Eleonora Bygler, sotaredotter från Åmål, som varit hans hushållerska och modell, framtid sörjde han medels en pension af 500 riksdaler banko årligen.

Villa Byström å Djurgården tillhör numer, som bekant är *prins Carl*, hvilken för kort tid sedan köpte den af Chr. Hammers sterbhus.

* * *

Vi återgå nu till Christian Hammer.

Såsom ordensjuvelerare gjorde Hammer en liten revolution inom ordensväsendet strax efter Karl XV:s uppstigande på tronen. Det var nämligen på Hammers initiativ och efter hans ritning den gamla vasaorden förvandlades från enbart trissa till trissa med stjärnuddar omkring och kunglig krona öfver. Det var en förändring som på sin tid ej allmänt gillades, såsom brytande den historiska traditionen, men som otvifvelaktigt var ur smakens synpunkt fördelaktigare.

Digitized by Google

Själf fick den svenske ordensjuveleraren aldrig någon svensk orden, men väl mottog han på äldre dagar två utländska »vädermälen» af högre grad, nämligen kommendörskapet med thy åtföljande kraschan af portugisiska kristiorden och dito dito af wenezuelanska orden »El busto del libertador» — två dekorationer, hvilka äro bland ordensvärldens allra grannaste, men absolut minst respektabla. Det var också en offentlig hemlighet, att Hammer mottagit de båda grannlåterna såsom ett slags afbetalning å finansiella mellanhafvanden med salig Soto Major och generalkonsul Bürger.

* * *

Ehuru Christian Hammers vagga stått i ett land, hvars jordmån enligt statistiska uppgifter, varit allra minst tacksam för Israels barn, rådde, i trots af detta faktum, bland Stockholms bredare folklager den rotfasta öfvertygelsen att hr ordensjuveleraren var köttslig broder till Abrahams, Isaks och Jakobs söner. Detta var naturligtvis på den grund, att han sällan eller aldrig försummade ett tillfälle att förtjäna mynt. För öfrigt kunde affären vara »stundom si, stundom så och stundom ämbar». Hammer ansåg den ena krischan lika god som den andra.

Där nu Centralpalatset reser sin byggnad af hufvudsakligen järn och glas, var ännu för

Digitized by Google

knappast ett tiotal år sedan det s. k. »Kejserska huset» beläget vid Rödbotorget. Denna fastighet inköpte Hammer i början af 1870-talet för ganska billigt pris. *Men* naturligtvis icke för att förverkliga tankegången i August Strindbergs dikt »Esplanadsystemet», icke i afsikt att *rifva* för att skaffa »ljus och luft». Nej, han lät rucklet stå i all dess nästan sublima ruskighet och förvandlade det till en inbringande mjölkko. I »Kejserska huset» fanns allt möjligt: biljarder och mjölkmagasin, mjöl- och cigarrbodar, kaféer, musikhandel, hufvudsakligen för piglock, munspel och italienska lergökar; i entresolvåningen midt emot k. posthuset en svit kyffen, hvilkas uppgift blott kan antydas, ehuru »Hôtel Vasa» var den officiella benämningen; högt uppe i den bofälliga kåken tog en lägsta klassens fotograf sina plåtar, och lägst nere blomstrade en bolagskrog.

Både i stort och i smått sedt gjorde detta hus intryck af lumpbod. Men Hammer tjänade därpå den s. k. storkofvan.

* * *

Vill man vara rättvis, måste det emellertid erkännas att »Kejserska huset» vid Rödbotorget var ett himmelrike i jämförelse med den långa rad af ruckel, som Hammer småningom förvärfvat vid Hamngatans östliga sträckning nedanför

Digitized by Google

Norrmalmstorg. De på senare åren inflyttade stockholmarne, som haft och ha sin ögonfägnad i nutidens ståtliga byggnader i denna trakt — förstklassiga restauranger, solida affärshus och stilfulla privatpalats — däribland schweizergrefven von Hallwyls — kunna icke ens tillnärmelsevis göra sig en föreställning om hur där såg ut t. ex. i midten af 1880-talet.

På hela detta i arkitektoniskt och i andra hänseenden vederstyggliga konglomerat af fallfärdiga kåkar och unkna kyffen konsoliderades till sist det signifikativa namnet »Loppcirkus».

Äfven härpå tjänade Hammer kolossala pengar, likaså på den s. k. *Ladan*, den låga byggnad vid Kungsträdgården, där Hammer på den tomt, där ända till 1866 gamla kröneriet var beläget, året därpå uppförde och inredde till en teater, hvilken blef hans kanske allra förnämsta och inkomstbringande guldhöna.

Hammerska teaterns historia — utförligt skildrad af Birger Schöldström i något af hans arbeten — är allmänt känd och hör ej till dessa anteckningar.

En på sitt sätt ganska märklig insats i vår hufvudstads sceniska lif gjorde Hammer emellertid med detta konsttabernakel, hvarvid — det bör falla i glömska — ett trefligt bacchanaliskt annex, hvars öfverstepräst hr ordensjuveleraren själf var och där under mellanakternas öken spektatörerna funno en svalkande oas med en aldrig sinande

Digitized by Google

flod af öl- och punsch-halfvor, småsupar och långtoddar.

* * *

De storartade konstsamlingar, Hammer under tidernas lopp samlat, däribland oersättliga historiska och konstnärliga svenska minnen, spolierades genom den bekanta stora auktionen i Köln för ett tiotal år sedan. Man klandrade mycket Hammer för det han lät dessa skatter gå utom landet. Detta klander var enligt vår åsikt obefogadt. I åratal hade Hammer, dels själf, dels genom sin vän den framstående skånske riksdagsmannen Pehr Nilsson i Esbö, dels i tidningspressen erbjudit dessa skatter, mot visst icke öfverdrifna eller eljes oantagliga villkor, till inlösen af svenska staten; men anbuden afslogos eller afböjdes oupphörligt — orsaken var nog ej minst den ofvan anmärkta onåden å allrahögsta ort. Att Hammer slutligen tröttnade och lät samlingarna gå till utlandet, bör man, som sagdt, ej undra på. Realisationen af dem gaf för öfrigt ej något vidare lysande resultat, och en rätt vacker återstod fick hemföras igen till Sverige, där den om hösten 1905 försålts genom auktion i Bukowsky'ska lokalen i Stockholm.

* * *

Digitized by Google

Som enskild person var Hammer en vänlig och gladlynt man, för den ytlige betraktaren öppenhjärtig nog; men den som närmare kom underfund med honom, litade aldrig fullt på honom.

Som affärsman var han, såsom af det här föregående nogsamt förståtts, en rakknif. Men äfven affärsmannen Hammer kunde få bakslag. Ett sådant var för honom den affär, han gjorde, när han med ganska stora pekuniära uppoffringar räddade Hugo Nisbeths tidning »Figaro», mot villkor, att tidningen skulle anfalla Jörgen Lundström. Då Hammer köpt Furusund, var nämligen Lundström ännu tullinspektor därstädes, och de båda potentaterne kunde, liksom Gustaf Vasa och biskop Brask i världen, omöjligt förlikas under samma tak. Men just att Hammer gaf den vacklande tidningen ett fast ryggstöd gjorde, att den efter några år blef just Jörgens egendom, och då blef det Hammers tur att risas, och han fick i åratal erfara svedan af det verktyg, han bundit åt egen rygg.

* * *

Att Christian Hammer blef så gammal som han blef, och detta till på köpet med en nästan aldrig sviktande hälsa, med undantag af synen, hvilken blef allt svagare och svagare — det på-

Digitized by Google

stod han själf bero på sin diet. Denna var så godt som uteslutande vegetarisk.

Särskildt satte han stort värde på äpplen, och de som hade tillfälle att iakttaga hans dagliga lefnadssätt, kunde känna sig frestade att tro på den i vår nordiska mytologi befintliga sagan om Iduns äpplen, om hvilka det sades, att de ägde kraften att förläna evig ungdom.

Då andra förtärde hafrevälling till sin första frukost för att bota en klen mage och vidmakthålla dess ordentliga funktioner, då anlitade gubben Hammer i stället en väldig portion äppelmos.

Då man mötte honom ute, syntes han alltid mumsa på något, och detta något var äpplen. Sådana hörde till hans regelbundna utrustning, då han företog sina promenader.

Men äfven han måste till slut böja sig för liemannen. Hans lifstråd afskars den 13:e februari 1905. Hustrun hade dött d. 13:e juni 1903.

Bouppteckningen öfver den gemensamma förmögenheten visar:

Tillgångar	kronor	1,286,026: 99
Skulder	»	205,115: 47
Behållning	kronor	1,080,911: 52

Man hade väntat mycket mycket mer, och i själfva verket var det nog också åtskilligt mer.

Digitized by Google

Firman Gustaf Schön & komp., Stockholm.

Johan Gustaf Schwan,

firmans hufvudman, föddes i Stockholm år 1802. Han var son till grosshandlaren, talmannen i borgareståndet, sedermera statsrådet och chefen för finansdepartemanget Hans Niklas Schwan.

Uppfostrad till köpman, fick han vid sin faders frånfälle öfvertaga dennes hälft i den ansedda firman Schön & komp., och genom sitt giftermål med sin kusin Augusta Eleonora Schön ärfde han ytterligare en åttondel i denna ansedda firma, hvarigenom Schwan innehade fem åttondelar af firman och hans svåger, Johan Schön, de öfriga tre åttondelarne.

Några år efter firmans grundläggares död kommo de båda delägarne i firman i tillfälle att genom en lyckad affärskupp betydligt öka den från fäderna ärfda förmögenheten.

Då Göta kanal år 1832 blifvit fullbordad och högtidligen öppnad för trafik af konung Karl XIV medels en lysande fest vid kanalstatio-

Digitized by Google

nen Sjötorp i Västergötland, måste den grundare och smalare Trollhätte kanal undergå en ombyggnad.

Det äldre kanalbolaget förklarade sig ej kunna öfvertaga detta arbete, utan erbjöd sig att mot lösen afstå från sin äganderätt till det gamla kanal- och slussverket. Stockholmsbörsen drog sig för denna affär, men den Schönska firman drog ej i betänkande att slå detta stora slag, som på den tiden ansågs tämligen äfventyrligt.

På initiativ af Schwan bildades 1837 ett nytt bolag, som åtog sig att i öfverensstämmelse med ett af öfverste Nils Erickson uppgjordt förslag ombygga kanalen till 10 fots djup vid lägsta vattenytan, göra de nya slussarne minst 120 fot långa och 24 fot breda i portöppningen samt utföra arbetet inom sju år. De förmåner, som man i utbyte betingade sig, voro: att bolaget oinskränkt skulle få disponera Trollhätte både nya och gamla kanal, uppbära afgifter för all skeppsfart på Göta älf, åtnjuta arrendet för Edets sluss och 85 procent i Trollhätteuppbörden samt i 25 år från handels- och sjöfartsfonden uppbära 90,000 rdr.

Dessa goda villkor, till hvilkas utverkande Schwans gästfria värdskap och förnäma relationer ej minst bidragit, beredde goda utsikter åt företaget. Därtill kom äfven, att arbetskostnaden endast obetydligt öfversteg det från början högt

Digitized by Google

tilltagna kostnadsförslaget, 1,624,000 riksdaler riksgäld.

På den tiden stodo dagsverksprisen synnerligt lågt mot hvad sedan blef händelsen under byggandet af statens järnvägar, och dessutom fanns god tillgång på arbetskraft. Ett dagsverke betaltes med knappt en fjärdedel af de priser, som sedan blefvo gällande vid järnvägsbyggnaderna.

Därtill kom, att kanalintraderna till följd af gynnsamma konjunkturer betydligt ökades.

I november 1845 afsynades det färdiga arbetet.

Bolaget skördade däraf en ansenlig vinst, af hvilken en ej ringa andel kom Schön & komp. till godo. För staten blef däremot affären mindre förmånlig.

Den stora järnexport och förlagsaffär till bruksägare, som den äldre firman Schön & komp. drifvit, fortsattes med framgång af de yngre innehafvarne. Emellertid kom firman genom denna förlagsrörelse in i åtminstone *en* affär, som icke var så fördelaktig, som den vid ytligt betraktande kunde anses vara, nämligen inköpet af Karmansboverken i Västmanland.

Dessa hade med skiftande lycka under nittonde seklets första hälft ägts af grosshandlarne Wretman och J. Schmidt i Stockholm, af hvilka den senare gjorde konkurs, hvarefter bruken af dennes kuratorer 1819 såldes till statsrådet frih.

Digitized by Google

C. J. af Nordin, hvilka var deras ägare i 28 år, men sedan måste afstå alla sina ägodelar till borgenärers förnöjande.

Firman Schön & komp. var under denna tidrymd Nordins förläggare, men måhända blef »förlaget» honom för dyrt. Alltnog, Nordin gjorde konkurs, hvarefter egendomarne år 1847 såldes till firman Schön & komp. för 225,000 rdr banko. Schwan öfvertog sedan hela egendomen ensam år 1860, och hans arfvingar inneha ännu densamma.

Nordin fick lefvebröd för sina återstående dagar hos sin släkting, generalmajoren Gustaf af Nordin, hvilken genom sitt giftermål med en rik rysk furstinna Scherbotoff blifvit en rik man och residerade på Forsbacka bruk i Gestrikland.

* * *

Grosshandlaren Abraham Rydberg (efter hvilken Rydbergska stiftelsen för danande af sjömansbefäl och det magnifika hotell Rydberg vid Gustaf Adolfs torg hafva sitt namn) var den förste, som inrättade reguliär ångbåtstrafik mellan Stockholm och Lybeck.

Efter dennes död år 1845 öfvertog firman Schön & komp. denna affär, hvilken lönade sig temligen bra, ända tills statens södra stambana blef färdig år 1865, hvarefter den gick med förlust samt alldeles upphörde i slutet af 1860-talet.

Digitized by Google

Rederibolaget Svea inköpte den Schön & komp. tillhöriga ångaren »Bore» och fortsatte traden med ytterligare två ångare, som inköptes från England.

Den Schönska liniens båda skeppare, kaptenerne Nylén å »Svea» och Örnmarck å »Bore», voro äfven typer af både yrkesskicklighet och elegans samt samlade ganska betydlig förmögenhet i sina befattningar. Orsaken härtill var att kaptenerne hade monopol på restaurationsrörelsen ombord och att båtarna hvarje resa förde en mängd första klass passagerare. Själfva gjorde de båda redarne alltemellanåt affärs- och rekreationsresor till Lybeck och vice versa, hvarvid den luxuöse Schwan hade tillfälle att visa sig i all sin magnificens.

Då firman fått sin nya, vid Motala verkstad byggda ångare »Svea» för första gången upp till Stockholms skeppsbro på hösten år 1858, fick den göra sin första resa till Lybeck som ett slags »weddingtrip».

I Stockholm hade en tid vistats Stokes amerikanska konstberidaresällskap, som uppträdde å Mothanderska manègen på Djurgården. Bland artisterna fanns en underskön och tillika skicklig dam vid namn miss Rosina.

Den eldfängde, då 56-årige vällustingen Schwan blef dödligt förälskad i den vackra amerikanskan och gaf henne en storartad hyllning vid hennes afresa från Stockholm, bestående

Digitized by Google

däri att han bjöd hela sällskapet på fri resa och fritt vivre på Schönska firmans nya, magnifika ångare »Sveas» första färd från Stockholm till Lybeck. Som ende passagerare för öfrigt medföljde hr Schwan själf.

I tidningarna annonserades, att båten var förhyrd och därför icke kunde mottaga hvarken passagerare eller gods för den resan, men hela det dåtida Stockholm talade en lång tid efteråt om denna Schwans »weddingtrip», såsom den då allmänt kallades.

För att återgå till firman Schön & komp:s ångbåtsskeppare, förtjänar att omnämnas, det kapten Nylén vederfors den sällsynta utmärkelsen att blifva kallad till *hedersborgare i Lybeck*.

Ett tiotal år senare kallade den fria riksstaden sin nästa hedersborgare, och den blef den store järnkanslären Otto von Bismarck.

Schönska firman var äfven största delägaren i den på sin tid vackra och snabbgående ångaren »Köping» på Mälaren. Schwan gjorde äfven med denna ångare resor för att besöka sin bruksegendom Karmansbo vid Hedströmmen.

Befälhafvare på båten var kaptenlöjtnanten i k. flottan Lind af Hageby, en ytterst elegant typ.

Efter Örnmarcks död 1861 blef Lind befälhafvare på »Bore», men helt kort, ty han inseglade snart i den äkta hamnen med en af

Digitized by Google

mångmillionären L. J. Hiertas döttrar och blef direktör för det nya Sveabolaget.

Till riksdagsman i borgarståndet valdes Schwan första gången 1850 och omvaldes sedan för alla de följande ståndsriksdagarne. Det låg i hans anföranden ett slags fantasirikt sprakande. Det Hedinska slagordet »*frasradikal*» är ett synnerligen lämpligt epitet just för J. G. Schwan. Tillika öfvade han det slags inflytande, som vinnes genom gästfrihet och goda middagar.

Redan inom grosshandelssocieteten hade S. med ihärdighet agiterat för åtgärders vidtagande till Sveriges befrielse för den Öresundska tullen. På riksdagen 1850—51 lyckades honom genomdrifva att anhållan därom af riksens ständer gjordes hos k. m:t. Schwan var äfven en af dem, som ifrigast förde frihandels talan och arbetade för de stora järnvägsanläggningarna.

Under de följande riksdagarne fungerade han som växeldeputerad i riksbanken (tillsammans med professor Selander, hvilken af folkhumorn fick benämningen *Sällan där*, af orsak, att han högst sällan träffades å sin ämbetslokal, Vetenskapsakademiens observatorium, utan mestadels ägnade sin tid åt affärer och lät sin befattning skötas af amanuenserne).

Meningarna ha varit mycket delade, huruvida Schwan i egenskap af växeldeputerad alltid endast såg bankens intressen till godo. I detta

Digitized by Google

förhållande visade han sig under den betryckta ställningen 1857 ganska hårdhändt.

Däremot var han med om att indraga behöfligt främmande kapital i landet, då han under detta år tillsammans med presidenten Åkerman negocierade angående svenska statens första stora järnvägslån, hvilket först många år därefter blef utplånadt ur riksgäldskontorets stora skuldregister.

Vid riksdagarne 1856 och 1859 fungerade Schwan som vice talman. Såsom borgarståndets talman vid dessa riksdagar fördes klubban af dåvarande borgmästaren i Jönköping, sedermera landshöfdingen i Gäfleborgs län Gustaf Ferdinand Asker, en man af sällsynt duglighet och skicklighet. En innerlig vänskap för deras återstående lefnad förenade sedan dessa tvänne män, hvartill måhända icke minst bidrog, att Askers enskilda ekonomi icke var den allra bästa och att Schwan med sina »contantibus in manibus» alltid var villig att räcka vännen Asker en hjälpsam hand.

Vid riksdagen 1862 var Schwan talman och gaf då i sitt hälsningstal ett lifligt uttryck åt den skrytsamma själfbelåtenhet, som vid denna tid stack så bjärt fram hos det vällofliga ståndet.

»Det borgerliga elementet», sade han, »är här ej längre det enda och uteslutande; det har fast hällre blifvit det *medborgerliga*, som efter långt och ihärdigt motstånd banat sig väg till

Digitized by Google

våra bänkar. Detta utgör borgarståndets verkliga triumf, och äfven när den stora reformen varder bringad till fullbordan, skall det kvarstå i tacksamt minne, att borgarståndet tagit första steget.»

Ett sällsynt tillfälle att få visa sig i all sin magnificens bereddes Schwan några veckor senare vid den ståtliga invigningen af Västra stambanan, mellan Stockholm och Göteborg. Såsom en af de fyra talmännen beredde honom denna ställning en af de främsta platserna på rangskalan, och Schwan visste äfven att kråma sig som en cochinkinesare.

* * *

Endast två år efter glädjeruset vid Västra stambanans invigning inträffade den andra stora affärskraschen, hvilken kom som en julklapp den 21 dec. 1864, då stadsmäklaren Johan Holm i Stockholm inställde sina betalningar med en skuldsumma af tjugo (20) millioner riksdaler. Någon administration visade sig omöjlig, och boet måste öfverlämnas till konkurs. Med honom följde de af honom beroende stora industriella etablissemangen Högbo—Sandvikens bruk, Nyköpings mekaniska verkstad och skeppsvarf, Nykvarns pappersbruk m. fl.

En allmän osäkerhet i förening med penningbrist inträdde, och våra penningeinrättningar

Digitized by Google

tillgrepo det vanliga botemedlet vid dylika tillfällen — strypsystemet! Under denna penningkris öfvade Schwan som växeldeputerad en verksamhet, som nog fick sitt erkännande och äfven väl förtjänte det, men äfven icke undgick oblida omdömen. Man läste i tidningarna:

»Penningetillgången har minskats. Man tillskrifver politiska orsaker den höga bankräntan i London och Paris. Men man inskränker sig att knyta handen åt hrr växeldeputerade Schwan och Selander, på hvilka den största skulden härtill i närvarande stund synes hvila.»

Man anmärkte, att banken utan något synbart behof uppträdde som trassent till så låga kurser, att diskonteringen därigenom inskränktes till de minsta dimensioner, till märkbar skada för den inhemska rörelsen. Denna operation ansågs ha skett för att göra oss mindre beroende af English Swedish Bank, en penninginrättning, som opererade i Stockholm under ett par års tid, hvarefter den likviderade och upphörde efter ansenliga förluster, bland andra en million riksdaler på stadsmäklaren Johan Holm. En annan transaktion utförde Schwan, då han i april 1864 med sin ståtliga ångare Svea afreste till Lybeck. Resan var nämligen föranledd af ett beslut, som bankofullmäktige fattat, att öfverflytta sina penningeaffärer från Hamburg till London.

* * *

Digitized by Google

Som talman fungerade Schwan äfven vid riksdagen 1865, den sista ståndsriksdagen. Varnad af de missöden, som under de närmast föregående åren drabbat affärsvärlden i Stockholm, hade han betydligt slagit om; det sangviniska »laisser aller» hade lämnat plats för en hejdande besinning, blandad med pessimistiskt missmod. I sitt hälsningstal ordade han om sparsamhet och indragning på ett sätt som röjde, att han i uppfattning närmat sig sin forne motståndare Schartau. Han till och med uppdrog en dyster skildring af det Gripenstedtska systemets verkningar, detta system, som han fordom varit så långt ifrån att fördöma. Frihandlarne uppsade då all solidaritet med honom och rangerade honom hardt när bland protektionisterne, som dock icke häller ville rätt kännas vid honom.

Vice talmannen Per Murén från Gäfle tillönskade Schwan vid riksdagens början, den 15 oktober 1865, att liksom hans fader vid 1809 års riksdag fått besegla den nya statsförfattningens tillkomst, så skulle nu äfven sonen vid denna riksdag med sitt namn besegla samma statsförfattnings afskaffande och däri finna sin fulla belöning för de mödor och ansträngningar, som talmannens viktiga kall utkräfver. Den belöningen fick Schwan äfven, om ock hans *mödor* ej varit af det slag, som medför öfveransträngning. De triumferande slutharangerna visade tillräckligt, att hvarken talmannen eller hans

Digitized by Google

stånd förutsåg, hvad borgarståndet själft gjort för uppoffring, i det att i den nya riksdagen makten öfvergick från det välloftiga till det hedervärda ståndet och att detta under namn af landtmannaparti snart skulle finna pluralitet i riksdagens nya kamrar. Arvid Posse och Carl Ifvarson blefvo från början detta partis chefer och organiserade det i sluten falang samt införde inom partiet en järnhård disciplin.

Den sista ståndsriksdagen (1865—66 års) blef ock den sista, som Schwan fick vara med om. Vid det påföljande riksdagsmannavalet till Andra kammarens första uppsättning hade han hos hufvudstadens valmanskår sjunkit så djupt i ynnest, att endast ett tiotal röster tillföllo honom, hvadan han föll igenom. Som bankofullmäktig hade han ingått efter Schartau; i denna befattning kvarstod han till sin död.

Tre år före Schwan gick hans trofasta, ofta förbisedda hustru Augusta Eleonora Schön ur tiden, den 1 mars 1866. Efter henne inlämnades till Stockholms rådhusrätt bouppteckning, utvisande en behållning af 1,537,619 riksdaler 10 öre.

Det kan hafva sitt stora intresse att medels utdrag ur denna bouppteckning gifva en exposé af hvilka förändringar fastighets- och tomtvärdena undergått i Stockholm under en tidrymd af 40 år. Huset n:r 66 Drottninggatan hade då

Digitized by Google

ett taxeringsvärde af 150,000 rdr och är nu taxeradt till 650,000 kr.

Efter Schwans död såldes detta hus, som var täckt med kopparplåt. Den nye ägaren sålde koppartaket för 40,000 rdr och ersatte det med ett tak af järnplåt.

År 1856 inköpte Schwan n:ris 1 och 2 Skeppsholmsviken och n:r 7 kvarteret Fyrkanten å k. Djurgården för 55,000 rdr. I arfsskifte efter Schwan tillföll denna egendom hans dottersöner, 5 bröder Cassel från Stjärnesund i Närke.

Denna egendom, belägen på fri och egen grund enligt fribref från Amiralitetskassan i Karlskrona (som för öfrigt är ägare till hela Djurgårdsstranden), omfattar en areal af 103,424 kvadratfot. Dessa 5 bröder Cassel sålde år 1884 denna egendom till byggmästaren C. O. Lundberg för 150,000 kr.

Några få år därefter fick Lundberg belåna fastigheten för 200,000 kr., således för 50,000 kr. mera än han gifvit, och i boupptecknigen efter Lundberg figurerar den med ett taxeringsvärde af 1,100,000 kr.

Om byggmästare Lundberg fått lefva några år till, så hade nu å platsen varit uppfördt Stockholms största, dyrbaraste och vackrast belägna hus näst k. slottet.

Det populära, vackra etablissemanget Hasselbacken på Djurgården har äfven Schwan att tacka för sin uppkomst. Af någon orsak miss-

Digitized by Google

nöjd med den Klingbergska Blå porten, ville han skaffa Klingberg en konkurent och sig själf en tillfällig angenäm sommarbostad.

Af konung Oscar I utverkade Schwan, att Wilhelm Davidson fick bebygga platsen emot några få hundra kronors årliga tomtören. Till uppförande af restauration fick Wilh. Davidson låna pengar af Schwan och i den mindre sidobyggnaden tog Schwan sitt eget residens, men hade där ej eget hushåll, utan föredrog att låta Davidson leverera åt sig både mat och dryck. Schwan var en liberal man i allo, och hans princip var »leben und leben lassen».

De stora Davidsonska räkningarna under S:s sommarsejour på »Backen» betaltes äfven af den senare utan prut och knussel. Schwans före döme skaffade äfven Davidson många fina kunder, som förut varit vana att festa på Blå porten.

Af allt detta framgår, att Schwan var den Hasselbackska Davidsonska familjens goda genius, hvilken den har att tacka som upphofvet till sina samlade millioner.

Med vänskapsband voro kung Karl XV och Schwan förenade. Karl XV gjorde som kronprins en upptäckt, hvilken omfattades med liflig sympati och exploaterades af Schwan.

Den bestod uti de s. k. *faralerna*. Idén till densamma var att ersätta ordet *moral* med *faral*. »Man kan lika gärna säga faral som moral», uttryckte sig den lefnadsglade kronprinsen.

Digitized by Google

Ett exempel på dessa faraler vilja vi anföra. Karl XV:s öfverkammarherre grefve Douglas kallades på faralspråket för — »*Du butelj*».

* * *

Schwan öfverlefde ej länge det förändrade representationssättet. Hans plötsliga dödsfall inträffade till följd af en olyckshändelse, ägnad att väcka ett pinsamt uppseende. Efter en glad festmiddag, den 23 jan. 1869, hade han efter ett besök i en privat lägenhet, som beboddes af en demimondedam, det missödet att på återvägen halka i en trappa med den påföljd, att hufvudet nära nog krossades ofvan ena tinningen. En tillfälligtvis förbigående yngre officer skyndade till för att från förstugan hjälpa den fallne ut i hans på gatan väntande åkdon. Men redan vid ankomsten till sitt hem var Schwan död.

Epikureisk i sitt lefnadssätt, uppförde sig S. i därmed sammanhängande förhållanden mindre föredömligt. Då han mot slutet af sin lefnad ibland förordade forntida tukt och sparsamhet, säges han hafva tillagt: »Gör som jag lär, men icke som jag lefver.»

Öfverheten hedrade Schwan med alla de utmärkelser, som gärna kunde honom erbjudas. Han var bl. a. kommendör med stora korset af Vasaorden.

Digitized by Google

En liten genealogi af släkten Schwan, som en tid var den förnämsta Skeppsbroadel, torde intressera:

Nils Schwan, död 1751, var mjölnare i Åby kvarngård, Horns socken i Östergötland.

Johan Schwan, rådman i Kalmar, född 1727, död 1799.

Hans Niklas Schwan, grosshandlare i Stockholm, statsråd, född 1764, död 1829.

Johan Gustaf Schwan, grosshandlare i Stockholm, talman i borgarståndet, född 1802, död 1869.

I sin likpredikan öfver Hans Niklas Schwan yttrade Johan Olof Wallin:

»Det var honom omöjligt, att ej vara samvetsgrann, rättvis och ordhållig. Därför var ett ord af honom mera än eder och afhandlingar, och han behöfde ej ens sätta i fråga, att någon kunde tvifla därpå. Den självständiga kraften, som banat sin egen väg till anseende och lycka, bibehöll honom alltid på denna lugna sinneshöjd, där man ej beror af flärdens lekverk eller vindarne för dagen, utan, obekymrad om annat bifall än Guds och samvetets, annan utmärkelse än den man ger sig själf, endast rådfrågar sitt obestuckna förstånd och sin rena vilja.»

* * *

Digitized by Google

Schönska familjen härstammar från Johan Schön, kopparslagare i Lübeck, död år 1770.

Johan Schön,

föddes 1755, död 1805, grosshandlare i Stockholm, ägde husen n:ris 101 & 110 i kvarteret Lund vid Skeppsbron, Seglingsbergs bruk i Västmanland, Brattberga och Tibble i Skräcke socken, en fjärdedel i Vedevåg och Kvarnbacka manufaktori, en fjärdedel i Ervalla stångjärnshammare, andelar i Saxhytte masugn i Grangärdes socken.

Johan Schön senior,

född 1781, död 1849, efterlämnade i Stockholm en bouppteckned förmögenhet af 203,078 rdr 12 sk. banko eller 303,617 kr. 37 öre. Dessutom ofvannämda bruksegendomar.

Johan Schön junior,

född 1807, död 1869, efterlämnade en bouppteckned förmögenhet:

i Stockholm	833,649	kr. 44	öre
på landet ...	183,008	» 36	»
	1,016,657	kr. 80	öre.

Digitized by Google

INNEHÅLL:

	Sid.
Johan Wilhelm Smitt	7
Johan Anders August Röhss	47
Släkten Geijer	73
Lars Johan Warodell	87
Gustaf Emil Broms	104
Fredrik Wilhelm von Hessenstein	134
Aron Isak	153
Släkten Sederholm	167
Carl Henrik Brandel	196
Carl Christian Söderström	204
Kristian Wilhelm Åkerhielm	224
Svenska ätten Seton	233
Hans Niklas Schwan	261
Christian Hammer	273
Firman Gustaf Schön & komp., Stockholm	288

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google